

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Bojan Lenič

**ZAŠČITA KULTUR DOMORODNIH LJUDSTEV IN PRAVICA DO
SAMOODLOČBE**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Bojan Lenič

Mentor: red. prof. dr. Aleš Debeljak

**ZAŠČITA KULTUR DOMORODNIH LJUDSTEV IN PRAVICA DO
SAMOODLOČBE**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2006

KAZALO

	SEZNAM KRATIC	1
1.	UVOD	2
2.	TEMELJNI POJMI	6
2.1	Domorodna ljudstva	6
2.1.1	Zakaj "domorodna ljudstva"?	6
2.1.2	Oprelitev pojma domorodna ljudstva	8
2.1.3	Domorodna ljudstva in manjšine	13
2.1.4	Četrti svet	15
2.2	Kultura	18
2.2.1	Oprelitev pojma kultura	18
2.2.2	Kulturne pravice	21
2.2.3	Zemlja kot pomemben element kultur domorodnih ljudstev	24
2.2.4	Raznolikost kultur domorodnih ljudstev	27
2.3	Država	28
2.3.1	Oprelitev države	28
2.3.2	Država v mednarodnem pravu	31
2.3.3	Suverenost držav	32
2.3.3.1	Omejitev suverenosti	34
2.3.3.2	Omejitve državne suverenosti in človekove pravice	34
2.3.4	Država in narod	35
3.	ZAŠČITA KULTUR DOMORODNIH LJUDSTEV	37
3.1	Mednarodnopravna zaščita domorodnih ljudstev	37
3.1.1	Mednarodno pravo	37
3.1.2	Mednarodne vladne organizacije in zaščita domorodnih ljudstev	40
3.1.2.1	Organizacija združenih narodov (OZN)	41
3.1.2.2	Evropska unija (EU)	47
3.1.2.3	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)	47
3.1.2.4	Organizacija ameriških držav (OAS)	48
3.1.2.5	Svetovna banka (World Bank)	48
3.2	Zaščita kultur domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu	48
3.2.1	Splošna sredstva zaščite kultur domorodnih ljudstev	48
3.2.2	Zaščita kulturnih pravic v okviru manjšinskih pravic	50
3.2.3	Posebna zaščita kultur domorodnih ljudstev	51
3.2.4	Različno dojemanje kultur domorodnih ljudstev	52
3.2.4.1	Oprelitev kultur domorodnih ljudstev v mednarodnih dokumentih	53
3.2.4.1.1	Kultura kot kapital	53
3.2.4.1.2	Kultura kot rezultat ustvarjanja	56
3.2.4.1.3	Kultura kot način življenja	57
3.2.4.2	Nosilci kulturnih pravic	57
3.3	Osnetek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev	60
3.3.1	Vsebina osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev	60
3.3.2	Zaščita kultur domorodnih ljudstev v osnutku	

	Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev	62
3.3.3	Pomen osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev	64
3.3.3.1	Pravna narava deklaracij Generalne skupščine OZN	65
4.	PRAVICA DO SAMOODLOČBE	67
4.1	Razvoj pravice do samoodločbe	67
4.2	Opredelitev pravice do samoodločbe	70
4.3	Pomisleki glede uveljavljanja pravice do samoodločbe	72
4.4	Problem pravice do samoodločbe	74
4.4.1	Pomen in obseg pravice	75
4.4.2	Nosilci pravice	76
4.5	Samoodločba v primeru manjšin in domorodnih ljudstev	76
4.5.1	Samoodločba in manjšine	76
4.5.2	Pomen pravice do samoodločbe za domorodna ljudstva	77
4.6	Sklepanje pogodb z domorodnimi ljudstvi in pravica do samoodločbe	79
4.7	Domorodna ljudstva in pravica do samoodločbe v osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev	81
4.7.1	Pravica do samoodločbe v besedilu osnutka deklaracije	81
4.7.2	Pomen pravice do samoodločbe v osnutku deklaracije	85
5.	SKLEP	87
6.	SEZNAM VIROV	94
7.	PRILOGE	
Priloga A:	<i>Convention (No. 169) concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries</i>	100
Priloga B:	<i>Draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples</i>	112

SEZNAM KRATIC

EU	Evropska unija
IITC	International Indian Treaty Council (Svet mednarodne indijanske pogodbe)
ILO	International Labour Organization (Mednarodna organizacija za delo)
KVSE	Konferenca o varnosti in sodelovanju v Evropi
OAS	Organizacija ameriških držav (Organization of American States)
OSCE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (Organization for Security and Cooperation in Europe)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
UL OZN	Ustanovna listina Organizacije združenih narodov
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
WCIP	World Council of Indigenous Peoples (Svetovni svet domorodnih ljudstev)
WGIP	Working Group on the draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (Delovna skupina OZN o osnutku deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev)
ZDA	Združene države Amerike
ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik

1. UVOD

Na svetu živi od 100 do 200 milijonov, po nekaterih podatkih celo 350 milijonov predstavnikov domorodnih ljudstev. Večina jih je na samem robu družbe. V ZDA, ki veljajo za eno najbogatejših in najrazvitejših držav, predstavlja ameriško domorodno prebivalstvo najrevnejšo kategorijo prebivalcev. Stopnja revščine je pri njih trikrat višja od državnega povprečja. Brezposelnost se giblje med 50 in 70 odstotki. Več kot polovica zvezno priznanih plemen nima dovolj denarja za samostojno preživetje. Tudi domorodna ljudstva v drugih državah so v podobnem položaju. Poleg velike revščine je vsem domorodnim ljudstvom skupno prizadevanje za ohranitev posebnega načina življenja in lastne kulture. Kljub dejstvu, da se pravne ureditve med državami razlikujejo, v večini kulture domorodnih ljudstev niso posebej zaščitene. Tudi prizadevanja predstavnikov domorodnih ljudstev za oblikovanje sredstev zaščite njihovih kultur v državah, v katerih živijo, so bila v večini primerov neuspešna. Zato so se začela domorodna ljudstva v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja intenzivneje povezovati na mednarodni ravni. S pomočjo mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij ter s sklicevanjem na mednarodno pravo, predvsem na pravico do samoodločbe, si želijo za prihodnje rodove zaščititi edinstvene kulturne navade in poseben način življenja.

Poleg uvodnega poglavja in sklepa sem magistrsko delo oz. magistrsko nalogo razdelil na tri glavna vsebinska poglavja: na temeljne pojme, na zaščito kultur domorodnih ljudstev in na pravico do samoodločbe. Osrednji del naloge začenjam z naslovom Temeljni pojmi in obenem tudi moje teoretično izhodišče. V tem delu bom podrobno opredelil temeljne pojme, ki so pomembni za razumevanje vsebine magistrskega dela. Začel bom s pojmom domorodna ljudstva. Pojasnil bom, zakaj menim, da je besedna zveza "domorodna ljudstva" v slovenskem jeziku najprimernejša. Nato bom opredelil pomen pojma domorodna ljudstva, pregledal, kaj mednarodna skupnost razume pod pojmom domorodna ljudstva, in iskal najširše sprejeto definicijo domorodnih ljudstev. Zanimalo me bo tudi, v čem se domorodna ljudstva razlikujejo od manjšin. Na koncu bom pojasnil, zakaj enačimo domorodna ljudstva s "četrtim svetom".

Naslednji pojem, ki ga bom natančno opisal, je kultura. Poleg različnih definicij kulture me bosta posebej zanimala evolucionarni oz. razvojni pogled na kulturo in vpliv globalizacije nanjo. Nadaljeval bom z opisom kulturnih pravic in pojasnil, zakaj je zemlja temelj vseh kultur domorodnih ljudstev. S pomočjo prikaza jezikov, ki jih govorijo domorodna ljudstva ZDA, želim opozoriti na raznolikost njihovih kultur. Poleg domorodnih ljudstev in kulture je za razumevanje magistrskega dela in obeh hipotez potrebno podrobneje

opredeliti tudi državo. Tako kot pri obeh predhodnih pojmih bom tudi v primeru države raziskal njen pomen v mednarodnem pravu. Ker bom s pisanjem "posegal" v suverenost držav, moram pojasniti, kaj pomeni suverenost in kakšne so njene omejitve. Z razmišljanjem o tem, v kakšnem odnosu sta država in narod, bom sklenil poglavje z naslovom Temeljni pojmi.

Zaščita kultur domorodnih ljudstev je tema tretjega poglavja oziroma osrednjega dela magistrskega dela, ki ga bom začel z opisom mednarodnega prava in s prikazom virov mednarodnega prava. Nadaljeval bom s predstavitvijo splošnih mednarodnopravnih sredstev zaščite domorodnih ljudstev. Sledilo mu bo poglavje s prikazom mednarodnih vladnih organizacij in prikazom dokumentov, sprejetih v okviru mednarodnih organizacij, ki so danes najpomembnejše sredstvo zaščite domorodnih ljudstev. V osrednjem delu tretjega poglavja se bom posebej ukvarjal s sredstvi zaščite kultur domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu. Opozoril bom na problem različne opredelitve kultur domorodnih ljudstev in se spraševal, na koga se dejansko nanaša zaščita v obstoječih mednarodnih dokumentih. Poglavje bom končal s predstavitvijo osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev, ki je do danes najobsežnejši zapis kulturnih in drugih pravic domorodnih ljudstev. Predstavil bom njegovo vsebino, preučil, kako osnutek deklaracije ščiti kulture domorodnih ljudstev, in predstavil pomen osnutka ter pravno naravo deklaracij Generalne skupščine OZN.

Ali lahko domorodna ljudstva danes na podlagi pravice do samoodločbe oblikujejo lastne države? Iskanju odgovorov na to vprašanje je podrejeno zadnje, četrto poglavje moje naloge. Poglavje z naslovom Pravica do samoodločbe bom začel s predstavitvijo razvoja pravice do samoodločbe. Nadaljeval bom z opredelitvijo pravice do samoodločbe v mednarodnem pravu in predstavil pomisleke glede njenega uveljavljanja. V naslednjem poglavju se bom ukvarjal s problemi pravice do samoodločbe. Spraševal se bom, kakšna sta pomen in obseg pravice ter kdo so nosilci pravice v mednarodnem pravu. Nato bom pogledal, ali se samoodločba v odnosu do manjšin in domorodnih ljudstev v čem razlikuje. Opisal bom, kdo je v preteklosti sklepal pogodbe z domorodnimi ljudstvi, in se spraševal, ali so sprejete pogodbe lahko podlaga za uresničitev pravice do eksterne samoodločbe. Tudi to poglavje bom končal s pregledom osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Predstavil bom pravico do samoodločbe v osnutku deklaracije in preveril, kakšen je pomen pravice do samoodločbe v osnutku deklaracije.

V nalogi preverjam dve hipotezi. S prvo trdim, da je mednarodnopravna zaščita kultur domorodnih ljudstev neustrezna, ker temelji na državi kot glavnem subjektu mednarodnega prava. Menim, da je nerealno pričakovati, da bodo države, v katerih živijo domorodna

ljudstva, v obstoječi mednarodni ureditvi, kjer nad državo ni nobene višje oblasti, sprejemale takšne mednarodnopravne norme, ki bodo v prid domorodnim ljudstvom in v nasprotju z interesi držav. Na žalost pa bi bili za izboljšanje položaja kultur domorodnih ljudstev velikokrat potrebni ravno takšni ukrepi. Zato, ker je mednarodno pravo v prvi vrsti še vedno predvsem pravo "skupnosti držav", želim s svojim pisanjem opozoriti, da je vpliv drugih nedržavnih subjektov, med njimi tudi domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu, še vedno zelo omejen. Z drugo hipotezo trdim, da morajo domorodna ljudstva za zaščito svojih kultur in lastnega preživetja na podlagi pravice do samoodločbe oblikovati lastne države. Raziskati želim pravico do samoodločbe in poiskati vse argumente, ki govorijo v prid moji hipotezi. Izhajam iz prepričanja, da domorodna ljudstva brez lastne kulture ne morejo preživeti.

Pri pisanju bom uporabil primarne in sekundarne vire. Predstavil in analiziral bom najpomembnejše primarne vire (dokumente, pogodbe, konvencije, pakte, deklaracije idr.), ki jih je mogoče uporabiti v sklopu sredstev zaščite domorodnih ljudstev in njihovih kultur. Poiskal bom predvsem tiste člene in določila primarnih virov, ki se nanašajo na domorodna ljudstva in zaščito kulture. Pri analizi primarnih virov bom še posebej pozoren na tiste člene dokumentov, ki potrjujejo mojo hipotezo, da so še vedno države tiste, ki v končni meri in največjem obsegu določajo obseg pravic drugih nedržavnih subjektov v mednarodni skupnosti. Moje pisanje bo v veliki meri temeljilo tudi na sekundarnih virih; predvsem na knjigah, člankih in raziskovalnih poročilih znanstvenikov, politikov, strokovnjakov, pravnikov in drugih piscev, ki so se ukvarjali s to tematiko. Povsod, kjer bo to mogoče, bom v svojem pisanju združeval primarne in sekundarne vire.

Pri iskanju pomenov pojmov v dokumentih, ki so pomembni za moje raziskovanje, bom uporabil jezikovno metodo. Dobršen del raziskovanja bom opravil tudi s sistematično metodo, s katero bom poskušal odpravljati oz. iskati nasprotja med pomeni posameznih delov mednarodnih pogodb, konvencij, deklaracij idr. glede na njihovo celoto. Pri predstavitvi in ovrednotenju osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev si bom pomagal tudi z zgodovinsko metodo, s katero bom orisal okoliščine in proces nastanka omenjene deklaracije. Primerjave domorodnih ljudstev in manjšin se bom lotil s pomočjo primerjalne metode. Iskal bom razlike in podobnosti v njihovem položaju, sredstva zaščite, ki se nanašajo na posamezno kategorijo, in pomen pravice do samoodločbe za posamezno kategorijo. Pri svojem pisanju se ne bom mogel izogniti niti analizi in sintezi tako sekundarnih kot primarnih virov. Za pojasnitev temeljnih pojmov pa mi bo prišla prav tudi konceptualna analiza.

Pri pisanju magistrskega dela sem si zaradi prostora in predvsem zaradi zadanih ciljev postavil nekaj omejitev. Pri temeljnem pojmu domorodna ljudstva sem se odločil, da ne grem

v podroben opis in naštevanje vseh domorodnih ljudstev, ki danes še živijo. Kot zanimivost moram omeniti, da sem med preučevanjem strokovne literature o domorodnih ljudstvih odkril, da se večina avtorjev ukvarja predvsem z domorodnimi ljudstvi, ki danes živijo v angleško govorečih državah, medtem ko je dostopne literature o drugih ljudstvih bistveno manj. Poleg tega tudi ni povsem zanemarljivo dejstvo, da je izjemno malo piscev strokovnega gradiva, ki so pripadniki oz. potomci domorodnih ljudstev. Glede naštevanja domorodnih ljudstev moram opozoriti, da je to zaradi različnih kriterijev, ki določajo, katere skupine predstavljajo domorodna ljudstva, zelo zapleteno. Sistematičen in temeljit prikaz zgodovine domorodnih ljudstev nasploh in zgodovine njihovih srečanj z novimi priseljenci bi bil lahko prav tako predmet posebne naloge. Tudi izjemni pestrosti in bogastvu posameznih kultur domorodnih ljudstev bi bilo potrebno nameniti poseben študij. Ker sem se pri svojem raziskovanju osredotočil na sredstva zaščite kultur domorodnih ljudstev v mednarodni skupnosti, me notranjepravna ureditev posameznih držav v odnosu do domorodnih ljudstev ne bo posebej zanimala. Izhajam iz prepričanja, da domorodna ljudstva iščejo zaščito svojih pravic v mednarodni skupnosti oz. v mednarodnem pravu predvsem zato, ker so bila njihova prizadevanja v državah, v katerih živijo, neuspešna.

Čeprav bom v nalogi predstavil mednarodne vladne organizacije, ki se ukvarjajo z domorodnimi ljudstvi, pa ne bom namenil posebne pozornosti mednarodnim nevladnim organizacijam. Narava mednarodnih nevladnih organizacij je pač takšna, da nimajo pooblastil za ustvarjanje mednarodnopravnih sredstev zaščite, v mojem primeru zaščite kultur domorodnih ljudstev. Nikakor pa s tem ne trdim, da je njihov obstoj nepomemben. Kot bom podrobneje predstavil v nadaljevanju, so prav mednarodne nevladne organizacije na mednarodni ravni prve povezale domorodna ljudstva in uspešno zastopale njihove interese ter odigrale izjemno pomembno vlogo pri oblikovanju nekaterih najpomembnejših dokumentov v okviru OZN, ki se nanašajo na zaščito domorodnih ljudstev. V magistrskem delu se tudi ne bom ukvarjal z vprašanji morale in pravičnosti, čeprav bi se dalo prav v primeru domorodnih ljudstev o tem veliko zapisati. Tudi zgodovinske krivice, ki so jih bila deležna domorodna ljudstva, ne bodo predmet naloge. Moje razmišljanje bo temeljilo predvsem na opisovanju in razumevanju položaja, v kakršnem so danes domorodna ljudstva in mednarodno pravo.

2. TEMELJNI POJMI

V tem delu naloge bom podrobno predstavil tri temeljne pojme, ki so ključni za razumevanje naloge. Kdo so domorodna ljudstva, zakaj mislim, da je besedna zveza "domorodna ljudstva" najprimernejša, kakšna je mednarodnopravna opredelitev domorodnih ljudstev, kakšne so podobnosti in razlike med manjšinami in domorodnimi ljudstvi ter kaj predstavlja pojem "četrti svet". To so vprašanja, na katera bom iskal odgovore v tem delu naloge. Poleg pojma domorodna ljudstva bom podrobno opredelil tudi kulturo. Opisal bom, kaj je kultura, pregledal, kaj razumemo pod pojmom kulturne pravice, pojasnil, zakaj predstavlja zemlja temelj kultur domorodnih ljudstev, in s pomočjo jezikov domorodnih ljudstev prikazal raznolikost njihovih kultur. V zadnjem delu bom posvetil pozornost državi. Predstavil bom državo, opisal, kako je opredeljena v mednarodnem pravu, pojasnil koncept suverenosti držav in raziskal razmerje narod-država.

2.1 Domorodna ljudstva

2.1.1 Zakaj "domorodna ljudstva"?

V strokovni literaturi in vsakdanjem govoru se pojavljajo različne besede oz. besedne zveze, ki naj bi opisovale to, kar označuje pojem "domorodna ljudstva" (*indigenous peoples*). Dodatna težava nastane, ko želimo prevajati pojme iz angleškega v slovenski jezik. Zato je potrebno pojasniti, zakaj mislim, da je besedna zveza domorodna ljudstva najprimernejša.

V času kolonizacije so za opis domorodnih ljudstev uporabljali besede, kot so divjaki, barbari in necivilizirani oz. primitivni prebivalci. Danes ni več dvoma, da so ti izrazi več kot neprimerni, zato se v strokovni literaturi in tudi običajnem govoru ne uporabljajo več. Za opis domorodnih ljudstev se danes uporabljajo pojmi, kot so praprebivalci (*aborigines*), domorodni prebivalci (*natives*), manjšine, prvi ljudje (*first people*), predstavniki "četrtga sveta", prvotna ljudstva, avtohtona ljudstva, prvobitna ljudstva idr. Nekateri za označevanje domorodnih ljudstev uporabljajo pojem aborigini (*aborigines*), ki pa je pogosteje v rabi za opis domorodnih prebivalcev Avstralije in ga zaradi kolonialne obarvanosti prav tako opuščajo. Domorodni prebivalci, avtohtono prebivalstvo in staroselci so sinonimi, ki dokaj dobro in predvsem neideološko označujejo predstavnike domorodnih ljudstev. Vendar pa ti pojmi nimajo pravne oz. politične teže.

V angleškem jeziku se za označevanje avtohtonosti in domorodnosti uporablja beseda *indigenous*, ki jo v slovenščino prevajamo kot domoroden in načeloma ni sporna.

Problematična je beseda *people*, ki v ednini pomeni ljudje, medtem ko v množini beseda *peoples* označuje narode oz. ljudstva. Pojem *peoples*, s katerim se identificirajo domorodna ljudstva, je sporen predvsem zato, ker so v mednarodnem pravu narodi oz. ljudstva nosilci posebnih pravic. V številnih mednarodnopravno zavezujočih dokumentih, sprejetih v okviru Organizacije združenih narodov (OZN), vključno z Ustanovno listino Združenih narodov (UL OZN), je namreč zapisano, da imajo vsa ljudstva oz. narodi (*peoples*) pravico do samoodločbe¹. V 2. točki 1. člena UL OZN je zapisano, da so cilji Združenih narodov "razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru". V 1. točki 1. člena Pakta o državljanskih in političnih pravicah ter Pakta o ekonomskih in kulturnih pravicah pa je zapisano, da "imajo vsi narodi (*peoples*) pravico do samoodločbe. S to pravico si svobodno določajo svoj politični status in svobodno zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj". Kot lahko vidimo iz omenjenih dokumentov OZN, *peoples* kot nosilce pravice do samoodločbe enkrat prevajajo kot ljudstva, drugič pa kot narode.

Glede vprašanja nosilcev pravice do samoodločbe enačim narode in ljudstva. Menim, da je tudi sicer v slovenščini njun pomen precej podoben. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ 1997) so ljudstva npr. opredeljena "kot skupnost ljudi, ki ji družijo skupen izvor, skupna preteklost, podoben jezik in običaji in kot skupnost pripadnikov določene države". Narod pa predstavlja "skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest". Narod lahko opišemo tudi kot "skupnost ljudi, ki ji družijo skupen izvor, skupna preteklost, podoben jezik, običaji" ali preprosto kot "ljudstvo".

V angleškem jeziku je dilema v tem, da pri uporabi besede *peoples* ni jasno, na koga se določila, ki govorijo o *peoples*, v resnici nanašajo. Nekatere države zaradi priznane pravice ljudstev oz. narodov do samoodločbe nasprotujejo uporabi pojma *peoples* za označevanje domorodnih prebivalcev. Pravica do samoodločbe lahko namreč v mednarodnem pravu pomeni tudi nastanek nove države. Zato predvsem države z domorodnim prebivalstvom raje uporabljajo pojma domorodna plemena (*indigenous tribes*) ali domorodno prebivalstvo (*indigenous populations*). Kompromisna rešitev, v katero so države privolile, je uporaba besede domorodni ljudje (*indigenous people*). Kljub temu pa se je, kot ugotavlja Anaya (Anaya 1999), v novejši strokovni literaturi vse bolj utrdil pojem domorodna ljudstva (*indigenous peoples*).

---

¹Pravico do samoodločbe sem podrobno opisal v četrtem poglavju naloge.

Edini v slovenščino uradno prevedeni dokument, ki omenja tudi predstavnike domorodnih ljudstev, je Konvencija o otrokovih pravicah iz leta 1990, kjer je v odstavku d 17. člena zapisano, da se konvencija nanaša tudi na "otroka, ki je pripadnik manjšinske skupnosti ali staroselec (indigenous)". Čeprav je beseda staroselci dokaj primerna za opis domorodnih ljudstev, pa jim nikakor ne želim vnaprej odrekati pravice do samoodločbe, ki jo na načelni ravni predstavlja in zajema besedna zveza domorodna ljudstva. Poleg tega domorodni prebivalci tudi sami za svoj opis največkrat uporabljajo pojem domorodna ljudstva (*indigenous peoples*). Termin domorodna ljudstva (*indigenous peoples*) je danes v uporabi tudi v mednarodnih vladnih organizacijah z OZN na čelu in v številnih mednarodnih nevladnih organizacijah.

Pri iskanju primerne prevoda sem odkril, da med prevajalci, pravniki in drugo družboslovno znanostjo pri nas ni soglasja glede besedne zveze *indigenous peoples*. Opravka imamo s področjem, s katerim se slovenska znanost še ni podrobneje ukvarjala. Dejstvo, da se naši pogledi na prevod pojma med seboj razlikujejo, niti ni tako nenavadno, če vemo, da tudi mednarodnopravna opredelitev domorodnih ljudstev ni enotna.

2.1.2 Opredelitev pojma domorodna ljudstva

Še vedno ni širšega soglasja o tem, kaj označuje besedna zveza domorodna ljudstva. V zgodovini je bilo veliko poskusov opredeliti domorodna ljudstva. Največkrat se v literaturi omenjata konvenciji 107 in 169 Mednarodne organizacije za delo (*ILO – International Labour Organization*).

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 72) meni, da je bilo za pravno opredelitev domorodnih ljudstev in pripadnikov plemen (*tribal peoples*) predvsem pomembno sprejetje Konvencije št. 107 (*ILO Convention No. 107 on Indigenous and Tribal Populations*) iz leta 1957 in njene naslednice, Konvencije št. 169 (*ILO Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries*) iz leta 1989. V 1. členu Konvencije št. 169 je zapisano, da se ta nanaša na:

- a) *"Plemenska ljudstva neodvisnih dežel, ki jih njihov družbeni, kulturni in ekonomski položaj loči od drugih prebivalcev narodne skupnosti in katerih status urejajo v celoti ali delno njihovi običaji, navade, posebni zakoni ali posebni predpisi.*
- b) *Ljudstva neodvisnih dežel, ki so domorodna zato, ker so potomci prebivalcev, ki so v času zavojevanj, kolonizacije ali v času oblikovanja državnih meja naseljevali deželo*

ali geografsko območje, ki mu danes pripada dežela, in so ne glede na njihov pravni status obdržali nekatere ali vse družbene, ekonomske in kulturne institucije."

Kljub tej opredelitvi pa še vedno nimamo vseobsegajoče pravne definicije domorodnih ljudstev, ki bi jo splošno sprejeli tako države kot tudi domorodna ljudstva. Meijknechtova (Meijknecht 2001: 73) opozarja, da ni problem le v državah. Med posvetovanjem o vsebini osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Draft UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*) je postalo jasno, da tudi predstavniki domorodnih ljudstev nasprotujejo vključitvi definicije v deklaracijo. Menili so, da lahko kakršnakoli definicija pomeni izključitev nekaterih skupin in s tem tudi zanikanje pravic, ki bodo zapisane v deklaraciji. Vztrajajo pa pri uporabi izraza *peoples* (narodi, ljudstva) namesto *populations* (prebivalstvo). Beseda *populations* po njihovem mnenju ne odlikava družbene, kulturne in politične integritete domorodnih skupin. Nasprotno pa naj bi beseda *peoples* pomenila posebno identiteto ter obstoj družbenega, političnega in kulturnega telesa s pravno naravo. Dodatni argument, ki ga omeni avtorica, je dejstvo, da se v mednarodnopravnih dokumentih pojavlja beseda *peoples* v glavnem in še posebno v povezavi s pravico do samoodločbe. Gray (Meijknecht 2001: 73) trdi, da bi, po prepričanju predstavnikov domorodnih ljudstev, uporaba besede *populations* v osnutku deklaracije pomenila, da domorodne skupine nimajo statusa in položaja ljudstev oz. narodov in zato niso deležne pravic, ki pripadajo narodom oz. ljudstvom. Posledično trenutni osnutek deklaracije govori o domorodnih ljudstvih in ne vsebuje definicije pojma. Coulter (Meijknecht 2001: 73) ugotavlja, da je besedna zveza domorodna ljudstva v osnutku deklaracije uporabljena v širšem smislu in naj bi zato zajela vse mogoče vrste domorodnih narodov, skupnosti, plemen in drugih skupin.

José Martínez-Cobo, posebni poročevalec komisije Združenih narodov o preprečevanju diskriminacije in zaščiti manjšin (*Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities*), je leta 1983 v svoji študiji o problemu diskriminacije domorodnih ljudstev (*Study of the Problem of Discrimination Against Indigenous Populations*) oblikoval definicijo, ki je danes najširše sprejeta. V študiji je opisal domorodna ljudstva kot (Martinez-Cobo 1986: 379):

"Domorodne skupnosti, ljudstva in narodi so tisti, katerih obstoj sega nepretrgoma v čas pred nastankom družb, ki so se razvile na njihovem ozemlju kot posledica invazij in kolonizacije. Čutijo se drugačni od preostale populacije, ki sedaj prevladuje na delu ali celoti njihovih ozemelj, in danes predstavljajo nedominanten del populacije. Odločeni so, da bodo ohranili,

razvili in prenesli na prihodnje generacije, v skladu z njihovimi lastnimi kulturnimi vzorci, družbenimi institucijami in pravnimi sistemi, svoje podedovano ozemlje in svojo etnično identiteto, ki sta podlaga za njihov nadaljnji obstoj kot ljudstva."

Cobo opozarja, da je za opisovanje domorodnih ljudstev pomembno tudi ugotavljanje njihove zgodovinske kontinuitete (Martinez-Cobo 1986: 380):

"O zgodovinski kontinuiteti govorimo takrat, ko gre za nadaljevanje enega ali več naslednjih dejavnikov skozi daljše časovno obdobje, ki sega vse do današnjih dni:

- *zasedba celotnega ali le dela ozemelj, na katerih so prebivali predniki;*
- *skupen izvor z domorodnimi naseljenci ozemlja;*
- *kultura na splošno ali kultura, ki se manifestira na poseben način (religija, življenje znotraj plemenskega sistema, članstvo v domorodni skupnosti, način oblačenja, način preživljanja, način življenja idr.);*
- *jezik;*
- *stalno bivališče v določenem delu dežele ali določenih predelih sveta;*
- *drugi pomembni dejavniki."*

Pri opredelitvi domorodnih ljudstev je po mnenju Martinez-Coba eden temeljnih dejavnikov tudi samoopredelitev.

"Posameznik je pripadnik domorodnih ljudstev, če se sam tako opredeli (obstaja zavest o pripadnosti neki skupini) ter če ga skupina prizna in sprejema kot enega izmed svojih članov (skupinska zavest)." (Martinez-Cobo 1986: 381)

"Brez zunanjega vmešavanja ima takšna skupina suvereno pravico in moč, da sama odloča o tem, kdo je njen pripadnik." (Martinez-Cobo 1986: 382)

Tudi v 2. členu konvencije št. 169 Mednarodne organizacije za delo je zapisano, da bo *"samoopredelitev domorodnosti ali pripadnosti nekemu plemenu temeljni kriterij za določanje skupin, na katere se nanašajo določila te konvencije"*.

Alfredsson (Alfredsson 1995a: 946) opozarja, da se pravne definicije domorodnih ljudstev od države do države razlikujejo. Opredelitve vključujejo objektivne (etnični, kulturni,

jezikovni kriteriji), subjektivne (samoopredelitev) in funkcionalne kriterije (življenjske razmere) ali njihovo kombinacijo. Po njegovem mnenju lahko v splošnem domorodno prebivalstvo opišemo kot "domorodne prebivalce področja, ki so ga v času nastanka kolonij zasedli zavojevalci drugačnega etničnega in kulturnega ozadja in danes izvajajo vrhovno oblast nad prebivalstvom, ki je številčno praviloma v manjšini". Med domorodna ljudstva, ki spadajo v to kategorijo, po njegovem mnenju sodijo avstralski Aborigini, ameriški Indijanci, severnotečajni Inuiti (Eskimi), novozelandski Maori in skandinavsko-ruski Sami (Laponci). Alfredsson ocenjuje, da je vseh domorodnih prebivalcev med 100 in 200 milijoni v več kot štiridesetih državah in da se njihovo število povečuje. Corntassel in Primeau (Corntassel in Primeau 1995: 344–347) v nasprotju z Alfredssonom trdita, da se pojem domorodna ljudstva uporablja za opis več kot 5000 skupin, ki predstavljajo že 300 milijonov ljudi.² Številke se po njunem mnenju lahko razlikujejo tudi zaradi različnih opredelitev pojma domorodna ljudstva. Pojem domorodna, prvobitna ali primitivna ljudstva je imel včasih širši pomen, saj se je nanašal na vse prebivalstvo območij, ki so jih v zgodovini kolonizirale oddaljene, večinoma evropske "države". Evropski koncept mednarodnega prava iz tistega časa je takšna območja opredeljeval kot "nikogaršnje ozemlje" oz. *terra nullius*. Evropejci so verjeli, da imajo pravico in dolžnost, da zasedejo vsa ozemlja, ki so na voljo "civiliziranim narodom". S procesom dekolonizacije pa so mnoga kolonizirana ljudstva geografsko ločenih ozemelj izkoristila pravico do eksterne samoodločbe ter v mnogo primerih oblikovala nove neodvisne in samostojne države.

Beckett (Beckett 2001: 5761) ugotavlja, da se status domorodnih ljudstev med državami danes močno razlikuje. V nekaterih državah Južne Amerike so pripadniki domorodnih ljudstev uradno samo tisti državljani, ki govorijo jezik domorodnih ljudstev. Za vse druge oblast predpostavlja, da so že asimilirani. Avstralija sprejema kombinacijo samoopredelitve in priznanja s strani skupine, medtem ko v ZDA status domorodnih ljudstev

---

²Po nekaterih podatkih naj bi bilo na svetu celo okoli 350 milijonov domorodnih prebivalcev, ki naj bi živeli v več kot 70 državah in predstavljali več kot 5000 različnih jezikov in kultur. Ne glede na različne podatke o številu domorodnih prebivalcev je bolj zaskrbljujoče dejstvo, da so mnogi med njimi danes na skrajnem robu družbe. V ZDA, denimo, na podlagi popisa prebivalstva iz leta 1990 predstavlja ameriško domorodno prebivalstvo ("Indijanci") najrevnejšo kategorijo prebivalcev ZDA (Avitabile in Kleiner 2001: 74). Stopnja revščine je pri njih trikrat višja od državnega povprečja. Ocenjena brezposelnost med predstavniki ameriških domorodnih ljudstev je 50-odstotna. V rezervatu Pine Ridge pa celo 74 odstotkov prebivalcev nima zaposlitve. Wiessner (Wiessner 1999: 65) je zapisal, da je bilo leta 1997 od 554 zvezno priznanih plemen 306 (55 odstotkov) opredeljenih kot majhnih in potrebnih pomoči (plemena, ki imajo 1500 ali manj pripadnikov in so brez zadostnega kapitala, ki bi jim omogočal samostojno preživetje).

izvira iz pogodb, ki so bile sklenjene med vlado in plemeni. Na podlagi uradnih podatkov presega domorodno prebivalstvo 40 odstotkov vsega prebivalstva v Gvatemali, Boliviji in Ekvadorju; med 5 in 20 odstotki na Novi Zelandiji, v Čilu, Mehiki, Panami in Nikaragvi; med 1 in 4 odstotki v Avstraliji, ZDA, Kanadi, Kolumbiji, Norveški, Maleziji in Filipinih; medtem ko je odstotek še manjši v Braziliji, Švedski, Rusiji, Japonski in Bocvani (Beckett 2001: 5760). Domorodna ljudstva si, kot pravi avtor, predvsem prizadevajo pred večinsko populacijo zaščititi svoj življenjski prostor, ki jim zagotavlja obstoj in z njim povezan način življenja. Zgodovina domorodnih ljudstev je bila namreč zaznamovana predvsem z grobimi poseganji v njihov življenjski prostor. Beckett opozarja, da so v drugi polovici dvajsetega stoletja povsod po svetu predeli, ki so jih naseljevala domorodna ljudstva, postali predmet novih vdorov. Tokrat v obliki izsekavanja gozdov, turizma, rudarstva, komercialnega lova in komercialnega kmetijstva.

Organizacija združenih narodov domorodnih skupin formalno ni priznala vse do ustanovitve Delovne skupine o domorodnih prebivalcih (*Working Group on Indigenous Populations*) leta 1982, ki je za svoje potrebe oblikovala tudi definicijo domorodnih ljudstev. Na podlagi delovne definicije so domorodna ljudstva (Corntassel in Primeau 1995: 345) "potomci domorodnih prebivalcev osvojenega ozemlja z manjšinsko kulturo, ki se sami tako opredeljujejo".

Avtorja menita, da obstajajo štirje osnovni problemi delovne definicije (Corntassel in Primeau 1995: 346). Prvič, domorodni prebivalci niso vedno manjšinski del populacije neke države. Na primer, domorodna ljudstva so v večini na Grenlandiji, kjer Inuiti predstavljajo 90 odstotkov vsega prebivalstva. Prav tako domorodne skupnosti v Boliviji predstavljajo 60 odstotkov (4,9 milijona) vsega prebivalstva, enako Maji v Gvatemali 60 odstotkov (5,4 milijona) prebivalstva države. Ti in še nekateri drugi primeri dokazujejo, da takšna opredelitev ne zajema vseh predstavnikov domorodnih ljudstev. Drugič, težava nastane, ko želimo opredeliti potomce domorodnih prebivalcev. Potomci so se skozi čas spreminjali, zato so spremenili tudi svojo kulturno identiteto. Kot primer avtorja izpostavi mestice³ in se sprašujeta, kateri elementi so torej ključni za opredelitev posameznikov kot potomcev domorodnih prebivalcev. Ali je to samoopredelitev ali kriterij pripadnosti na osnovi krvnega sorodstva oz. pripadnost določeni skupnosti glede na krvno sorodstvo s pripadniki te skupnosti (*blood quantum*) ali pa morda kulturne navade opredeljujejo nekoga kot potomca domorodnih prebivalcev? Tretjič, vseh predelov, kjer danes živijo domorodna ljudstva, v

---

³Mestic je potomec evropskega priseljenca in domorodnega ameriškega prebivalca.

preteklosti vojaško niso zasedli kolonialisti. Določena domorodna ljudstva današnjih ZDA in Kanade so s kolonialnimi silami sklepala pogodbe. Četrtrič, delovna definicija je tako oblikovana, da lahko skoraj vsako skupino brez države interpretiramo kot domorodno ljudstvo. Definicija lahko zajema vsak narod, ki nima svoje države, ne glede na to, kje je, lahko tudi v Evropi.

OZN v svoji šestdesetletni zgodovini in v zadnjih trideset letih, odkar se ukvarja z vprašanji domorodnih ljudstev, ni uspel oblikovati definicije domorodnih ljudstev, ki bi jo sprejele države in domorodna ljudstva. Predstavniki domorodnih ljudstev v Delovni skupini o domorodnih prebivalcih nasprotujejo formalni opredelitvi domorodnih ljudstev, ki bi jo sprejele države. S tem se strinja tudi večina držav in meni, da ni niti zaželeno niti potrebno, da imamo univerzalno sprejeto definicijo domorodnih ljudstev. Na petnajstem srečanju Delovne skupine leta 1997 so predstavniki sklenili, da trenutno ni mogoče oblikovati splošno sprejete opredelitve domorodnih ljudstev in da ta tudi ni potrebna za sprejetje osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*). V njenem 8. členu je namreč zapisano, da imajo "domorodna ljudstva kolektivno in individualno pravico, da ohranijo in razvijajo svojo identiteto in posebnosti, ter pravico, da se sama opredelijo kot domorodno ljudstvo in da jih drugi kot tako tudi priznajo".

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 74) trdi, da pravna znanost danes uporablja Cobovo opredelitev kot delovno definicijo domorodnih ljudstev. Zato menim, da je tudi za potrebe mojega pisanja najprimernejša opredelitev domorodnih ljudstev, ki jo je oblikoval José Martínez-Cobo.

2.1.3 Domorodna ljudstva in manjšine

Tako kot pri domorodnih ljudstvih tudi ni splošno priznane definicije manjšin. Kot pravi Shaw (Meijknecht 2001: 70), je razlog za to predvsem dejstvo, da vprašanje manjšin posega v nejasno in občutljivo razmerje država-posameznik. Opredelitev značilnosti manjšin ali domorodnih ljudstev je tudi zaradi njihovega števila in obsega zahtevna. Po njegovem mnenju je glavna težava strah, da bi njihovo priznanje lahko pripeljalo do razpada držav. Meijknechtova kot temeljna elementa, značilna za manjšine, navaja občutek pripadnosti skupnosti in občutek skupinske drugačnosti. V pravu najdemo različne poskuse opredelitve pojma. Ketleyjeva (Ketley 2001: 333) je zapisala, da je najširše sprejeta definicija manjšin, ki jo je leta 1977 oblikoval Francesco Capotorti. V Študiji pravic oseb pripadnikov etničnih,

verskih in jezikovnih manjšin (*Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*) je Capotorti zapisal, da je manjšina (Ketley 2001: 333):

"Skupina, ki je številčno manjša od ostalega dela populacije neke države, je v nedominantnem položaju, njeni člani – državljani države – imajo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki se razlikujejo od etničnih, verskih ali jezikovnih značilnosti ostalega dela populacije in kažejo, čeprav samo implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen k ohranjanju njihove kulture, običajev, vere in jezika."

Leta 1985 je podobno definicijo oblikoval tudi Jules Deschênes, ki je zapisal (Meijknecht 2001: 71):

"Manjšina je skupina državljanov države, ki predstavlja številčno manjšino in je v nedominantnem položaju in ima etnične, verske ali jezikovne značilnosti, ki se razlikujejo od etničnih, verskih ali jezikovnih značilnosti večinskega dela prebivalstva. Goji občutek solidarnosti in je motivirana, čeprav samo implicitno, s kolektivno voljo, da preživi, njen cilj pa je doseči dejansko in pravno enakopravnost z večino."

V opredelitvi manjšin in domorodnih ljudstev najdemo nekaj podobnih elementov. Ketleyjeva (Ketley 2001: 334) je zapisala, da si oboji prizadevajo preživeti kot posebne entitete (*distinct entities*), oboji so v družbi v nedominantnem položaju in oboji si prizadevajo za prihodnje rodove ohraniti lastno kulturo, navade, jezik in vero. Med obema kategorijama pa obstajajo tudi številne razlike. Corntassel in Holder (Corntassel in Holder 2002: 128) trdita, da domorodna ljudstva ločijo od manjšin njihova domorodna in kontinuirana poselitev ozemelj, zgodovinska kontinuiteta, edinstvene kulturne navade in skupinska zavest. Po mnenju Meijknechtove je najpomembnejša razlika med manjšinami in domorodnimi ljudstvi vez, ki veže domorodna ljudstva na njihovo ozemlje še v čas pred tujo invazijo. Ketleyjeva (Ketley 2001: 334) meni, da je ta vez tudi podlaga posebne identitete domorodnih ljudstev.

Ob branju definicij manjšin in domorodnih ljudstev se nam postavi logično vprašanje, kakšen je odnos med obema kategorijama. Ali so domorodna ljudstva manjšine ali neka povsem druga kategorija? V poročilu Komisije za človekove pravice je zapisano, kako pripadniki ljudstva *Whispering Pines Indian Band - Shuswap Nation* iz južno-osrednjega dela

Britanske Kolumbije v Kanadi vidijo odgovor na to vprašanje. Glede na vsebino 27. člena⁴ Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah se pripadniki čutijo kot domorodno ljudstvo in ne kot etnična ali jezikovna manjšina. Ker pa se kategoriji domorodna ljudstva in manjšine prekrivata, bi morala po njihovem mnenju domorodna ljudstva uživati tudi pravice, ki pripadajo manjšinam. Meijknechtova meni, da na splošno obstaja težnja, da se odgovore na takšna vprašanja prepusti domorodnim ljudstvom. V poročilu Nizozemskega svetovalnega odbora za človekove pravice in zunanje zadeve (*Dutch Advisory Committee on Human Rights and Foreign Affairs*) je zapisano (Meijknecht 2001: 75–76), da "domorodna ljudstva v celoti ne želijo, da se jih enači z manjšinami, saj si prizadevajo pridobiti drugačen pravni status kot manjšine. Domorodna ljudstva trdijo, da beseda "manjšina" preveč poudarja podrejenost zakonom večinske družbe neke države, medtem ko domorodna ljudstva tam, kjer je to mogoče, dajejo velik pomen lastnim zakonom. Čeprav domorodna ljudstva lahko predstavljajo manjšino, omenjeni argumenti in želja domorodnih ljudstev opravičujejo njihov poseben status".

Meijknechtova opozarja, da ne obstajajo pomembnejše pravne posledice, ki bi se nanašale na razlikovanje manjšin od domorodnih ljudstev. Trenutne razprave in razmišljanja o razlikovanju pa po njenem prepričanju že napovedujejo vse bolj ločen razvoj obeh kategorij.

2.1.4 Četrty svet

V strokovni literaturi najdemo nekatere avtorje, ki označujejo domorodna ljudstva kot pripadnike "četrtega sveta". Zato bom v tem delu predstavil, kaj pomeni pojem "četrty svet".

Beckett (Beckett 2001: 5760) je zapisal, da četrty svet predstavlja namišljeno skupnost in politično koalicijo domorodnih ljudstev, ki presega meje nacionalnih držav. Identiteta domorodnih ljudstev temelji na trditvi ljudstev, da so potomci domorodnih prebivalcev dežele z drugačnim načinom življenja, ki se razlikujejo od etničnih skupin, ki so prišle v njihove kraje kasneje, kot zavojevalci in kolonisti. Prebivalci četrtega sveta zavračajo sodobnost v prid duhovne bližine z naravo. Kljub dokaj omejenim političnim virom in številčni majhnosti so prebivalci četrtega sveta v drugi polovici dvajsetega stoletja s povezovanjem lokalne mobilizacije z globalno uspeli doseči dobršno mero priznanja.

---

⁴27. člen: "V tistih državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, osebam, ki pripadajo takim manjšinam, ne bo odvzeta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživajo svojo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero ali uporabljajo svoj lasten jezik."

Beckett meni, da uporaba besede "domorodnost" v zahodnem svetu sega v čas evropske kolonizacije Novega sveta in v čas poskusov poselitve območij, ki so že bila poseljena. Domorodni prebivalci danes živijo v nekdanjih kolonijah Amerike in južne Azije skupaj s potomci kolonistov in novejšimi priseljenci. Skupine domorodnih prebivalcev naseljujejo tudi območja severne Skandinavije, Rusije in Japonske. Večina držav, v katerih so domorodna ljudstva, danes formalno priznava njihov obstoj.

Domorodna ljudstva, ki živijo skoraj v vseh državah sveta in na skoraj vseh celinah, se po prepričanju avtorja med seboj zelo razlikujejo. V nekaterih državah predstavljajo večinsko prebivalstvo, v drugih sestavljajo le zelo majhen del populacije. Domorodna ljudstva si predvsem prizadevajo za zaščito zemlje, za zaščito lastnega jezika in za utrjevanje lastne kulture. Nekatera si posebej prizadevajo za ohranitev tradicionalnega načina življenja, medtem ko si druga želijo predvsem večjo zastopanost v državah, v katerih živijo. Tako kot vse druge civilizacije in kulture se tudi domorodni prebivalci stalno prilagajajo svetovnim spremembam. Kingsbury (Kingsbury 1998: 440) opozarja, da je predstava o domorodnih ljudstvih kot pasivnih žrtvah, ki živijo v sožitju z naravo, in neprijetnostmi modernosti zavajajoča. Večina domorodnih ljudstev dejavno sodeluje v "razvoju" in "ohranitvi" ter se med seboj močno razlikuje v načinih in odnosu do izkoriščanja naravnih virov in ohranjanja narave. Kljub velikim razlikam med domorodnimi ljudstvi po svetu pa imajo vsi nekaj skupnega, vsi so bili tako ali drugače v zgodovini deležni velikih krivic. Zavojevalci so jih ubijali, mučili in zaslužnjevali. Večinoma so jim države, v katerih so bili, tudi odrekale pravico do političnega soodločanja.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je svet postal bolj občutljiv za probleme domorodnih ljudstev. Domorodna ljudstva so se začela povezovati na mednarodni ravni in številne mednarodne nevladne organizacije so se začele ukvarjati s problemi domorodnih ljudstev. OZN je pod pritiski številnih nevladnih organizacij leta 1972 novo ustanovljenemu Pododboru Organizacije združenih narodov o preprečevanju diskriminacije in zaščiti manjšin (*United Nations Sub-Committee on the Prevention of Discrimination and the Protection of Minorities*) naročil izdelavo študije o položaju domorodnih ljudstev. Leta 1982 je OZN ustanovil Delovno skupino o domorodnih prebivalcih (*Working Group on Indigenous Populations*), ki je v Ženevo privabila še pripadnike domorodnih ljudstev iz južne Azije in Evrope. V okviru praznovanj 500-letnice Kolumbovega odkritja Amerike je Generalna skupščina OZN razglasila prvo mednarodno desetletje domorodnih ljudstev (1995–2004) in 1. januarja 2005 drugo desetletje domorodnih ljudstev. Cilj novega desetletja domorodnih ljudstev sta nadaljevanje in pospeševanje mednarodnega sodelovanja pri iskanju rešitev

problemov domorodnih ljudstev s pomočjo akcijskih programov, posebnih projektov in s povečano tehnično podporo na področju kulture, izobraževanja, zdravja, človekovih pravic, zaščite okolja in družbenega ter ekonomskega razvoja. Od leta 1995 Komisija za človekove pravice OZN popravlja osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*), ki naj bi jo kasneje tudi ratificirale sodelujoče države. Osnutek deklaracije je najobsežnejši mednarodni dokument, ki se ukvarja izključno z domorodnimi ljudstvi.⁵

Beckett (Beckett 2001: 5762) meni, da kljub velikim razlikam med domorodnimi ljudstvi obstajajo nekateri problemi, ki so značilni za vse pripadnike četrtega sveta. Med njimi je najpomembnejše vprašanje preživetja, vprašanje upiranja prevladi in željam po asimilaciji ter vprašanje zagotovitve fizičnega in kulturnega prostora. Ekonomski model, značilen za domorodna ljudstva, uporablja sredstva na drugačen način kot prevladujoče tržno gospodarstvo. Zemlja zanje ni le vir ekonomskega dohodka, ampak tudi prostor izražanja duhovnosti in zgodovinske povezanosti. Domorodna ljudstva si zato prizadevajo, da jim, kjer je to mogoče, vrnejo odvzeto zemljo ali jim izplačajo primerno odškodnino v obliki nadomestnih površin oz. izplačil.

Ljudstva četrtega sveta rešitev svojih problemov tesno povezujejo z oblikovanjem lastnih držav. Njihove želje, kot opozarja Beckett, pa predstavljajo predvsem grožnjo nacionalni državi. Številna domorodna ljudstva so, trdi avtor (Beckett 2001: 5762), premajhna, preveč razpršena in ekonomsko preveč odvisna, da bi lahko dosegla suverenost. Mnoga izmed njih pa so si kljub temu uspela izboriti določeno stopnjo samoodločbe v okviru obstoječih držav. Trenutno predstavlja Nunavut v severni Kanadi najvišjo obliko takšne ureditve. Pripadnikom domorodnih ljudstev, ki živijo pomešani med večinsko populacijo, pa je po avtorjevem mnenju težje zagotoviti pravice, ki izhajajo iz načela samoodločbe. Beckett opozarja, da obstajajo v mednarodni skupnosti načini, kako si lahko tudi v takih primerih ljudstva zagotovijo določeno stopnjo samoodločbe. Kot primer navede Saame v Skandinaviji, ki imajo poleg drugih pravic npr. tudi lasten parlament.

Beckett (Beckett 2001: 5761) je prepričan, da morajo domorodna ljudstva svoje težave v prvi vrsti reševati v okviru držav, kjer živijo. Možnost internacionalizacije problema pomeni stopnjo pritiska, ki jim pred tem ni bila na voljo. Z uporabo sodobnih tehnologij, med drugim tudi interneta, imajo domorodna ljudstva danes možnost o svojih problemih in načinih reševanja obveščati in vplivati na širšo svetovno javnost.

---

⁵Več o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev sem zapisal v naslednjih poglavjih naloge.

2.2 Kultura

2.2.1 Opredelitev pojma kultura

Harouel (Harouel 2001: 3179–3184) opozarja, da ima beseda kultura v vsakdanjem jeziku drugačen pomen, kot ga ima v družboslovju. V pogovornem jeziku kultura obsega intelektualni, estetski in etični vidik človeka ter vključuje vrednotne sodbe in hierarhijo med in znotraj različnih družb. Družboslovje zagovarja prepričanje, da lahko skoraj vse razumemo kot "kulturo". Koncept "vse je kultura" se danes ne uporablja le v antropoloških in socioloških člankih in knjigah, ampak je takšno široko dojemanje kulture postalo del vsakdanjega jezika. Med drugim tudi zato, ker takšno dojemanje kulture vsak dan uporabljajo mediji. Takšno razumevanje "kulture" nima več veliko skupnega z avtentično kulturo (*genuine culture*) in se večinoma nanaša na prepričanja, obnašanja, življenjske stile, običaje in navade. Pojem kultura se po mnenju avtorja danes pogosto uporablja tudi namesto besede identiteta. Široko dojemanje kulture v postmodernih družbah je postavilo vse na enako raven. Zabava in razvedrilo sta danes postala sinonima za avtentično kulturo.

Različne definicije kulture odlikavajo različne teoretične pristope k razumevanju in vrednotenju človekovega delovanja. Alfred Kroeber in Clyde Kluckhohn sta leta 1952 v knjigi *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions* podrobno opredelila kulturo. Sestavila sta seznam z več kot dvesto različnimi definicijami kulture. V svoji knjigi sta med drugim zapisala, da kulturo sestavljajo vzorci obnašanja, ki so pridobljeni iz simbolov in se naprej prenašajo v obliki simbolov. Kultura predstavlja tudi posebne človeške dosežke in tradicije ter z njimi povezane vrednote. Kultura je po njunem mnenju prav tako rezultat delovanja in osnovni element za nadaljnje delovanje. Shweder (Shweder 2001: 3152) meni, da so opredelitve kulture, ki sta jih postavila Kroeber in Kluckhohn v svoji knjigi, kljub nekaterim kritikam danes še vedno najbolj uporabne v družboslovnem raziskovanju. Kritiki jima očitajo, da je njuna definicija preveč okorna. Kot odgovor kritikom Schweder navaja Roberta Redfielda, ki kulturo razume kot "skupno razumevanje, ki se manifestira v dejanjih in izdelkih". Shweder v svojem članku navaja tudi Clifforda Geertza, ki je leta 1973 zapisal, da "kultura označuje zgodovinsko prenosljiv vzorec pomenov, ki se utelešajo v simbolih, in je sistem podedovanih predstav, ki se izražajo v simbolni obliki kot način medčloveške komunikacije ter način ohranjanja in poglobljanja znanja o pogledih na svet". Avtor je predstavil tudi D'Andradovo definicijo kulture, po kateri je "kultura priučen sistem pomenov, ki se prenaša preko jezika in drugih simbolov, ki ima predstavljač, usmerjevalen in emocionalen pomen in je sposobna ustvariti kulturna bitja (*cultural entities*) ter predstavlja

posebno razumevanje realnosti". Na podlagi različnih definicij kulture je Shweder (Shweder 2001: 3153) zapisal, da je "kultura predstava posamezne družbe o tem, kaj je prav, dobro, lepo in koristno. Za predstave je značilno, da imajo podlago v običajih in se prenašajo iz roda v rod. Da lahko govorimo o "kulturi", morajo te družbeno podedovane predstave imeti za neko družbo poseben pomen, ki vključuje tudi poseben način življenja".

Shweder (Shweder 2001: 3155) opozarja, da se koncept kulture v današnjem času, ko se svet "globalizira", vse bolj uporablja tudi za pojasnjevanje razlik v ekonomskih, socialnih, političnih, znanstvenih in moralnih dosežkih posameznih držav, skupin in narodov. Po tem evolucionarnem oz. razvojnem pogledu na kulturo naj bi bili napačni modeli, vrednote in vzorci vedenja določenih družbenih skupin vzrok, zakaj je njihov ekonomski položaj slab, njihovo politično vodstvo pokvarjeno in podkupljivo ter zakaj so ljudje bolni, nesrečni in zatirani. Kulturno razvojni pogled (*cultural developmental view*) je bil priljubljen predvsem na začetku 20. stoletja in ga povezujejo s t.i. "civilizacijskimi projekti", znanimi tudi kot "breme belega človeka" (*white man's burden*), s katerimi so belci želeli "pomagati" nevednim, vraževernim, primitivnim, neciviliziranim in revnim nebelcem. Shweder opozarja, da je danes, še posebno na področju ekonomije in politologije, kulturno razvojni pogled postal ponovno zelo priljubljen. Za razvojne ekonomiste je kultura postala zopet pomembna. Na bolj ali manj diskreten način želijo "nerazvitim" narodom upravičeno ali neupravičeno dopovedati, da je prevzemanje kulture zahodnih civilizacij prvi pogoj za ekonomsko rast. Zagovorniki kulturno razvojnega pogleda želijo s približanjem "običajnega" načina življenja spreobrniti drugačne. Njihov cilj je odpravljanje oz. zmanjševanje razlik med ljudmi. Dopuščanje in spoštovanje drugačnih pa je pri tem postranskega pomena.

Shweder (Shweder 2001: 3156) je opredelil globalizacijo kot povezovanje svetovnih ekonomij s ciljem kopičenja bogastva in povečevanja gospodarske rasti. Po njegovem mnenju smo danes priče oblikovanju svetovnega ekonomskega reda, ki temelji na mednarodnih ekonomskih institucijah, multinacionalnih podjetjih in državah "brez" meja. Po tej precej utopični predstavi "kapitalizma brez meja" naj bi se v imenu svetovne blaginje blago, kapital in delo prosto globalno tržili. Danes se pogled na svet, kjer sta domovina in nacionalna identiteta, ki temeljita na veri, narodnosti, rasi in plemenski skupnosti in ki predpostavljata omejitve na področju priseljevanja, povezovanja in trgovanja, razume kot "neliberalen", nazadnjaški in nacionalističen. Po Shwederju globalizacija temelji na treh predpostavkah: prvič, da so zahodne težnje, vrednote in ideje objektivno najboljše na svetu; drugič, da zahodne težnje, vrednote in ideje potrebujejo globalne ekonomije; tretjič, da je zahodni način življenja danes že nekaj povsem samoumevnega. Ta t.i. vesternizacija družbe predpostavlja

liberalno demokratično ureditev, svobodno podjetništvo, zasebno lastnino, neodvisnost, individualizem, enakost in zaščito univerzalnih človekovih pravic. Vključuje stališče, naj posameznik zaobide tradicionalna pričakovanja skupnosti in zaživi posvetno življenje, ki ga določajo ekonomski kazalci, kot so bogastvo, zdravje in dolgotrajno življenje.

Shweder meni, da se mora odnos med globalizacijo v ožjem pomenu besede (prosta trgovina) in globalizacijo v širšem pomenu (zahodne vrednote, kultura in institucije) še izoblikovati. Kljub temu pa ima danes ideja o enotnem svetu posameznikov brez skupin vse več privrženecov. Ali bo prihodnost takšna, bo pokazal čas. Že danes pa je povsem jasno, da ni potrebno, da druge kulture in civilizacije postanejo posnetek zahoda, da bi se materialno okoristile z obstoječo globalno ekonomijo. Shweder opozarja, da uspešna globalna politično-ekonomska ureditev tudi ni možna. Avtor meni, da se bo svet, morda celo z uporabo sile, uprl globalizaciji vrednot in kultur, ter opozarja, da danes ni nič manj, kot je bilo pred 100 leti, razširjeno prepričanje, da imajo bogate države Severne Amerike in zahodne Evrope dolžnost, da uporabijo svojo ekonomsko in vojaško moč in civilizirajo ter razvijejo preostanek sveta.

Ker se bom v svojem delu pretežno ukvarjal z mednarodnopravnim položajem domorodnih ljudstev in njihove kulture, je predvsem potrebno poiskati takšno definicijo kulture, ki je mednarodnopravno najširše sprejeta. Menim, da je za te potrebe najprimernejša opredelitev kulture, ki jo najdemo zapisano v Splošni deklaraciji o kulturni raznolikosti (*UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*) iz leta 2001. V preambuli deklaracije je zapisano, da je kultura:

"Zbirka posebnih duhovnih, materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti posamezne družbe ali družbene skupine in obsega umetnost, literaturo, način življenja in sobivanja, vrednotni sistem, običaje in prepričanja."

Prepričan sem, da tudi ta opredelitev, tako kot številne druge opredelitve pojmov v mednarodnopravnih dokumentih, ni popolna. Težava mednarodnopravnih definicij je predvsem v dejstvu, da takšne opredelitve na koncu ne zajemajo vsega, kar neki pojem predstavlja, ampak predvsem odražajo najvišjo stopnjo strinjanja držav v danem trenutku. Kljub dejstvu, da definicija še zdaleč ni popolna, bom za potrebe tega pisanja uporabil opredelitev kulture v preambuli Splošne deklaracije o kulturni raznolikosti. Če kulture ne bom posebej opredelil, potem pomen pojma kultura enačim z vsebino omenjene definicije.

2.2.2 Kulturne pravice

Renteln (Renteln 2001: 3116–3120) je zapisal, da so kulturne pravice posebna kategorija človekovih pravic, ki so lahko na trenutke zelo sporne, ker njihovo zagotavljanje včasih zahteva omejitve drugih človekovih pravic. Obstaja veliko dilem o primerni interpretaciji kulturnih pravic, o tem, kateri posamezniki so do njih upravičeni in kakšne so obveznosti vlad pri uveljavljanju teh pravic. Kulturne pravice so po prepričanju avtorja pomembne predvsem zato, ker je kultura bistveni del posameznika. Kultura ne vpliva samo na oblikovanje posameznikove identitete, ampak tudi pomaga ohranjati etnične skupine. V kontekstu kulturnih pravic Renteln enači kulturo z načinom življenja. Kultura po njegovem mnenju obsega različne vidike življenja, med drugim oblačenje, vzgojo otrok, prehranjevanje, poročne obrede, politiko, religijo, rituale, povezane s smrtjo idr.

Po Rentelnovem prepričanju je temeljno vprašanje, ali pojmujeemo kulturne pravice kot pravice posameznika ali skupine. Teoretiki, ki se večinoma ukvarjajo s pravicami posameznika, povezujejo pravice skupine z utilitarizmom in jih skrbi, da priznavanje pravic skupini lahko privede do zanikanja pravic posameznika. Renteln odgovarja, da ni razloga, zakaj kulturnih pravic ne moremo razumeti hkrati kot pravic posameznika in skupine. Če kulturne pravice zajemajo jezik in religijo, je namreč težko zanikati skupinsko naravo teh pravic. Avtor opozarja, da posamezniki večinoma živijo v kulturah, ne da bi morali zavestno razmišljati o njeni zaščiti. Šele takrat, ko prevladujoč politični sistem ogrozi njihov način življenja, so manjšine prisiljene zahtevati "pravico do kulture". V tem pogledu so kulturne pravice pravno sredstvo, s katerim se lahko manjšine zaščitijo pred vplivi prevladujočega političnega aparata (ponavadi je to država). Vlade praviloma manifestirajo kulturno hegemonijo in manjšinam vsiljujejo prevladujočo kulturo. Vladno poseganje v življenja domorodnih ljudstev ni redek pripetljaj, saj še danes obstaja prepričanje, da je potrebno kulturne manjšine asimilirati. Pričakuje se, da v primerih, ko običaji manjšin pridejo v konflikt z dominantnim sistemom, pripadniki manjšin zavržejo svoje običaje. Zavračanje običajev pa, kot ugotavlja avtor, ni tako preprosto, saj so posamezniki velikokrat močno motivirani slediti svojim kulturnim navadam. Včasih se tako pripadniki manjšin znajdejo v precepu. Zavračanje lastnih običajev ima lahko za posledico obliko božje kazni ali v skrajnem primeru celo izgon iz družbe. Posamezniki ali zavestno kršijo zakone države in nosijo pravne posledice ali pa spoštujejo zakone države in se spopadejo s hudimi posledicami znotraj lastnega tradicionalno pravnega sistema.

Renteln meni, da mora država posameznikom, ki imajo zagotovljene kulturne pravice, dopustiti prakticanje njihovih običajev. Ta obveza pa po njegovem mnenju ni absolutna. Načeloma kulturne pravice dopuščajo prakticanje običajev, razen če obstaja pomembnejši razlog, da ni tako. Problem je torej, kako ločiti, kateri so utemeljeni razlogi, ki imajo prednost pred običaji, in kateri ne. Ponavadi vlada določi, kateri kulturni običaji niso dovoljeni npr. zato, ker ogrožajo javno zdravje, varnost in moralo. Če posamezniki nasprotujejo in ne želijo prenehati s takšno navado in se izgovarjajo, da imajo pravico slediti svojim običajem, lahko za to tudi kazensko odgovarjajo. V takšnih primerih se obtoženci, predstavniki manjšin, sklicujejo na kulturno obrambo (*cultural defense*). Takšno zagovarjanje, ki ga po mnenju avtorja uradno ne prizna noben pravni sistem, včasih pomaga omiliti kazen ali celo doseže oprostilno tožbo. Pri sklicevanju na kulturno obrambo je pomembno predvsem izpostaviti, da je posameznik, ki deluje pod kulturnim imperativom, pravno manj kriv kot nekdo, ki ne podlega kulturnim zahtevam oz. pričakovanjem. Problem v večini takih primerov je, da sodišče praviloma izloči kulturne dokaze (npr. kako kultura vpliva na posameznikovo obnašanje in dožemanje realnosti; kaj je zanj moralno in "pravno" dopustno in kaj ne itd.) kot nepomembne oz. pravno neutemeljene. Zagovorniki kulturne obrambe menijo, da bi upoštevanje kulturnih dokazov v pravnih sistemih, ki temeljijo na vrednotah večinske populacije, omogočilo predstavnikom manjšin enakopravnejše obravnavanje in s tem tudi primernejši način kaznovanja pripadnikov etničnih manjšin. Nasprotniki pa menijo, da bi nekaznovana kulturno motivirana kazniva dejanja oslabilo zastraševalno funkcijo prava in da bi zavladata anarhija, če bi se vsak posameznik sam odločal, katerim zakonom se bo podrejal.

Le redki pravni sistemi držav uradno zagotavljajo posameznikom in skupinam kulturne pravice. Obseg in katere kulturne pravice so zagotovljene, je odvisno predvsem od tega, ali so verska svoboda, enakost pred zakonom in pravica do svobodnega zbiranja razumljene tako, da vključujejo tudi različne kulturne tradicije. V anglosaksonskih pravnih sistemih so zakonodajalci večinoma predstavniki elit dominantne kulture in praviloma ne težijo k tolmačenju abstraktnih načel v prid etničnih manjšin.

V nasprotju z anglosaksonskimi pravnimi sistemi, kjer se obramba v primeru kulture sklicujejo na abstraktna načela in ta tudi na tak način interpretira, najdemo v mednarodnem pravu več primerov nedvoumne zaščite kulture. Med najpomembnejše tovrstne dokumente Rentel uvršča (Rentel 2001: 3119):

- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights*) iz leta 1966,

- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) iz leta 1966,
- Konvencijo o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine (*UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) iz leta 1972,
- Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na temelju veroizpovedi ali prepričanja (*Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief*) iz leta 1981,
- Deklaracijo o pravicah posameznikov pripadnikov narodnih, etničnih, verskih ali jezikovnih manjšin (*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*) iz leta 1992,
- Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih (*European Charter for Regional or Minority Languages*) iz leta 1992,
- Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin Sveta Evrope (*Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities*) iz leta 1994,
- Konvencijo o zaščiti in uveljavljanju raznolikosti kulturnega izražanja (*Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions*) iz leta 2005.⁶

Rentel meni, da je najpomembnejše določilo, ki omenja kulturne pravice, 27. člen Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. V 27. členu mednarodne pogodbe, ki so jo ratificirale skoraj vse države sveta, je zapisano, da "v tistih državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, osebam, ki pripadajo takim manjšinam, ne bo odvzeta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživajo svojo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero ali uporabljajo svoj lasten jezik".

Avtor opozarja, da 27. člen Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah ne more služiti kot vodnik za določanje dejanskega pomena kulturnih pravic v mednarodnem pravu, saj je bil člen pravno tolmačen le v nekaterih primerih. Na določilo se je sklicevala obramba predvsem v primerih zaščite svetih krajev (*sacred land*), pravice do lova in pravice do uporabe lastnega jezika. Čeprav se določilo pretežno nanaša na manjšine, so se nanj

---

⁶Na Rentelov seznam najpomembnejših dokumentov sem dodal tudi Konvencijo o zaščiti in uveljavljanju raznolikosti kulturnega izražanja, ki je bila sprejeta po objavi avtorjevega članka, oktobra 2005.

večkrat sklicevala tudi domorodna ljudstva. Kritiki 27. člena trdijo, da je oblikovan kot individualna in negativna pravica. Rentel zavrača kritike in trdi, da se na to določilo lahko sklicujejo tako posamezniki kot skupine. Če se želijo skupine sklicevati na pravno pravico v primerih, ko države želijo preprečiti njihove prakse, se zdi avtorju smiselno, da je določilo izraženo v negativni obliki ("*governments shall not deny*"). Glede vprašanja o dolžnosti držav pri zaščiti pravic, povezanih s kulturo, je Komisija za človekove pravice OZN določila, da morajo vlade držav storiti vse potrebno za uveljavitev kulturnih pravic.

Kot primer sklicevanja na 27. člen Rentel navaja odločitev v primeru Lovelace. Sandra Lovelace, pripadnica indijanskega plemena Maliseet, se je poročila z moškim zunaj plemena in s tem izgubila status pripadnice plemena. Pravilo o izgubi statusa člana plemena v primeru poroke s partnerjem zunaj plemena velja le za ženske pripadnice plemena. Ker ji po ločitvi od moža ni uspelo ponovno postati "polnopravna" članica plemena, se je, po neuspeh tožbah na različnih kanadskih sodiščih, obrnila na Komisijo za človekove pravice. Trdila je, da je pravilo diskriminatorno in v nasprotju s človekovimi pravicami. Komisija za človekove pravice je odločila, da je bila v njenem primeru kršena pravica do uživanja lastne kulture v skupnosti.

Wilmerjeva (Wilmer 1993: 134) meni, da lahko kulturno pravico pojasnimo tudi kot pravico posameznika, da obstaja in si prizadeva izpolniti osnovne človeške potrebe v svobodno izbrani in njemu lastni kulturi. Avtorica opozarja, da se ob tem vedno pojavi politični problem. Posameznikova pravica svobodnega izražanja lastne kulture ne sme biti v nasprotju z osnovnimi cilji in interesi države. Pri tem predpostavljamo, da država ni nosilka kulture, kajti če bi bila, bi se pojavila težava, kako to, da je neka kultura uradna kultura države, druga pa ne. Wilmerjeva opozarja, da napačno domnevamo, da je bila znotraj procesa nastajanja države združitev kulture in avtoritarne uporabe moči brezpogojna. To bi namreč pomenilo, da določena etnično-kulturna skupina nad drugimi institucionalizira svojo prevlado. Dominantna skupina pa pri tem ni nujno tudi številčno najmočnejša glede na preostalo populacijo. Glavni problem je torej, kako oblikovati državo kot politično skupnost, ki bo združljiva z multinacionalizmom oz. z današnjo multikulturno realnostjo.

2.2.3 Zemlja kot pomemben element kultur domorodnih ljudstev

Henriksen (Henriksen 2004) je zapisal, da je kulturni vidik domorodnih ljudstev podlaga za njihovo preživetje. Domorodna ljudstva si prizadevajo pred zunanjimi vplivi zaščititi svojo dediščino, vrednote, kulturno identiteto in način življenja. Avtor trdi, da je

vprašanje kulture pri domorodnih ljudstvih tesno povezano z njihovo zemljo in naravnimi viri. Zemlja in njena naravna bogastva imajo za domorodna ljudstva duhovni, družbeni, kulturni, gospodarski in politični pomen. Henriksen opozarja, da je za nadaljnji obstoj in vitalnost domorodnih ljudstev potrebno, da razumemo poseben odnos, ki ga do zemlje gojijo domorodna ljudstva.

Kingsbury (Kingsbury 1998: 437–438) navaja kot primer priznanja posebnega odnosa domorodnih ljudstev do njihove zemlje odločitev okrožnega japonskega sodišča v Saporu iz leta 1997. Sodišče je odločilo, da v primeru odvzema zemlje ljudstvu Ainu za gradnjo jezua na reki Saru v Hokkaidu država ni upoštevala posledic, ki jih ima gradnja jezua na njihovo kulturo, kot to določa 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Poleg tega je sodišče, na podlagi Konvencije št. 169 Mednarodne organizacije dela, zapisalo, da predstavlja ljudstvo Ainu domorodne prebivalce Hokkaida s posebno kulturo, ki sega v čas, preden je Japonska prevzela jurisdikcijo nad njihovim ozemljem. Zaradi ukrepov japonske vlade, ki si je njihovo ozemlje pripojila, je ljudstvo utrpelo veliko ekonomsko in socialno škodo. Kljub tem okoliščinam sodišče ugotavlja, da ljudstvo Ainu še naprej vzdržuje specifično identiteto kot posebna etnična skupina. Na podlagi tega, ugotavlja sodišče, predstavlja Ainu domorodno ljudstvo. Kot trdi Kingsbury (Kingsbury 1998: 438), je s to odločitvijo sodišče utrlo pot k večjemu priznanju pravic ljudstva Ainu na Japonskem.

Burger (1987: 13), Asch (2001: 3), Henriksen (2004) in Wilmer (1993: 112, 131) se strinjajo, da loči domorodna ljudstva od drugih ljudstev njihov poseben odnos do zemlje. Avtorji menijo, da je prvi pogoj za kulturni razvoj domorodnih ljudstev politična avtonomija. Podlaga za politično avtonomijo domorodnih ljudstev pa je po mnenju Wilmerjeve samostojno razpolaganje z zemljo in s surovinami, potrebnimi za vzdrževanje njihovega posebnega načina življenja. Preživetje kultur domorodnih ljudstev ni mogoče brez trdne ekonomske podlage. Neimenovani podpredsednik *World Council of Indigenous Peoples*⁷ je v svojem govoru o pomenu zemlje za domorodna ljudstva povedal naslednje (v Burger 1987: 14):

"Zemlja je temelj domorodnih ljudstev. Je podlaga duhovnosti in izvir, iz katerega se naše kulture in jeziki napajajo. Zemlja je naš zgodovinar in varuh naših dogodkov ter kosti naših

---

⁷*World Council of Indigenous Peoples* (WCIP) je mednarodna nevladna organizacija, ki zastopa interese in povezuje domorodna ljudstva iz vsega sveta. Ustanovila so jo domorodna ljudstva Severne Amerike leta 1974. Leta 1977 je organizacijo priznal tudi OZN, ki ji je podelil posvetovalni status v Ekonomskem in socialnem svetu OZN.

prednikov. Zemlja nas oskrbuje s hrano, zdravili, nam daje zavetje in obleko. Zemlja je naša Mati in vir naše neodvisnosti. Mi Ji ne želimo vladati, mi iščemo ravnovesje z Njo. Najlažje nas je ubiti tako, da nas ločite od naše Zemlje. Če nas boste ločili od naše Zemlje, bomo telesno propadli ali se bodo naše misli in čustva tako spremenili, da bomo na koncu postali samo še slaba kopija drugih. Prevzeli bomo tuje jezike, sprejeli tuj način razmišljanja in si zgradili oklep okoli naše notranjosti. Namesto da bi nas Zemlja napajala, nas bo ta oklep postopno zadušil."

Burger in Wilmer se strinjata, da ima zemlja za domorodna ljudstva sveti pomen. Zemlja je globoko spoštovana in cenjena v vseh filozofijah domorodnih ljudstev. Po Burgerjevem mnenju je to značilnost, ki je v zahodni miselnosti redka. Domorodna ljudstva razumejo zahodne industrializirane družbe predvsem kot nekoga, ki želi zagospodovati zemlji. Sami namreč verjamejo, da se zemlje ne da podrediti in prilastiti. Prav tako domorodna ljudstva ne razumejo zemlje kot tržnega blaga. Organizacija domorodnih ljudstev *The International Indian Treaty Council*⁸ je o razlikovanju filozofij domorodnih ljudstev in zahodnih filozofij zapisala naslednje (v Burger 1987: 14):

"Filozofija domorodnih ljudstev zahodne poloble se je razvila iz posebnega odnosa do zemlje, ki sega več tisoč let nazaj v preteklost. Temelji na opazovanju naravnih zakonov in njihovem vključevanju v različna področja vsakdanjega življenja. Njihova filozofija je bistveno drugačna od prevladujoče ekonomske in geopolitične ideologije, ki sta predvsem značilni za sodobni svet multinacionalnih podjetij. Domorodna ljudstva so varuhi svoje zemlje, ki je skozi stoletja postala neločljivo povezana z njihovo kulturo, duhovnostjo, identiteto in preživetjem. Brez trdne podlage v zemlji njihove kulture ne bodo preživele."

---

⁸*International Indian Treaty Council* (IITC) je mednarodna nevladna organizacija domorodnih ljudstev Severne, Srednje in Južne Amerike, ki si prizadeva za suverenost in samoodločbo domorodnih ljudstev ter za priznanje njihovih pravic, tradicionalnih kultur in zaščito svetih krajev (*sacred lands*). Organizacijo je v Južni Dakoti v ZDA leta 1974 ustanovilo 5000 predstavnikov 98 domorodnih ljudstev. Leta 1977 je dobila posvetovalni status v Ekonomskem in socialnem svetu OZN. Barsh (Barsh 1996: 783) opozarja, da ima samo 12 mednarodnih nevladnih organizacij, ki zastopajo interese domorodnih ljudstev, posvetovalni status v Ekonomskem in socialnem svetu. Ustanovitev organizacij *World Council of Indigenous Peoples* in *International Indian Treaty Council* pomeni začetek intenzivnejše navzočnosti domorodnih ljudstev v mednarodni skupnosti.

Duhovno razumevanje zemlje je po Burgerju v nasprotju s prevladujočim materialističnim pogledom zahodnih družb. V svojih govorih domorodna ljudstva opozarjajo na razkorak med njihovimi vrednotami in vrednotami prevladujočega prebivalstva. Avtor trdi, da večinsko prebivalstvo razume vsak del zemlje, ki ni v pravni lastni nekoga drugega, kot nikogaršnja zemljo, ki si jo je mogoče prilastiti, in da imajo pravico izkoristiti vse neizkoriščene naravne vire. Obenem pa vso ekonomsko dejavnost, ki ne ustvarja visokih dobičkov, označujejo za neučinkovito in primitivno. Burger opozarja, da večinsko nedomorodno prebivalstvo verjame, da lahko s svojim ekonomskim sistemom zagotovi boljšo prihodnost domorodnim ljudstvom.

Burger (1987: 15) meni, da občutek kulturne večvrednosti in materialni pohlep "zahodnega" prebivalstva močno ogrožata način življenja domorodnih ljudstev. Slednja se povsod po svetu spopadajo s problemom zaščite svoje zemlje, kultur in načinov življenja. Neimenovani predstavnik domorodnih ljudstev je na mednarodni nevladni konferenci domorodnih ljudstev o tem povedal (v Burger 1987: 15):

"Živimo v svetu, kjer se naša tradicija vsak dan spopada z nasprotujočimi si idejami in navadami. Enost z zemljo so uničile umetne tvorbe, imenovane narodi, ki med seboj ločujejo ljudi, tudi tiste, ki si delijo enako zgodovino, kulturo in navade. Enost z zemljo nadalje uničujejo narodi, ki delijo zemljo na majhne dele, imenovane zasebna posest. Prav tako uničuje enost z zemljo industrijska dejavnost, ki onesnažuje osnovo vseh živih bitij: zrak, zemljo in vodo. Tisti, ki postavljajo dobiček pred človeka, se ne ustavijo samo pri uničevanju zemlje, poskušajo uničiti tudi ljudi zemlje, domorodna ljudstva, ki živijo v sozvočju z zemljo. S tem, ko uničujejo zemljo in domorodna ljudstva, uničujejo tudi sami sebe ter prihodnost rastlin, živali in ljudi. Večkrat smo videli, kako industrializirane družbe povsod po svetu ponavljajo ta uničevalni vzorec. Njihov način življenja temelji predvsem na obsedenosti z uničevanjem in potrošnjo."

2.2.4 Raznolikost kultur domorodnih ljudstev

V enem od prejšnjih poglavij sem zapisal, da naj bi bilo po nekaterih podatkih na svetu celo okoli 350 milijonov domorodnih prebivalcev, ki živijo v več kot 70 državah in predstavljajo več kot 5000 različnih jezikov in kultur. V tem poglavju se bom osredotočil na jezik kot pomemben element kulture. S pomočjo prikaza pestrosti jezikov, ki jih govorijo

domorodna ljudstva današnjih ZDA ("Indijanci"), želim opozoriti na raznolikost kultur domorodnih ljudstev.

Golla (Golla 1996: 310) je zapisal, da je v začetku dvajsetega stoletja večina domorodnih prebivalcev današnjih ZDA govorila tradicionalni jezik svojega plemena. Mnogi izmed njih so kot drugi jezik uporabljali tudi angleščino. Domorodni prebivalci ZDA, ki jih je bilo na prehodu v dvajseto stoletje približno milijon, so govorili 300 različnih jezikov. Avtor opozarja, da nobenega izmed jezikov domorodnih prebivalcev ZDA ni uporabljalo veliko ljudi. Med jezike, ki jih je uporabljalo največ domorodnih ljudstev, avtor uvršča jezika plemen Navajo in Chippewa, kjer je 50.000 ljudi govorilo enak jezik. Kot trdi avtor, pa je jezik posameznega plemena večinoma uporabljalo manj kot tisoč ljudi.

Avtor (Golla 1996: 310) opozarja, da ob tihomorski obali, ki je gosto poseljena z domorodnimi prebivalci, živijo na majhnem območju predstavniki plemen, ki se med seboj sploh ne razumejo. Golla trdi, da se jeziki domorodnih ljudstev Severne Amerike v fonologiji in gramatiki med seboj močno razlikujejo. Samo znotraj ZDA so razlike ogromne. Jezika, ki ga uporabljata plemeni Wintu in Takelma, sta po prepričanju avtorja v sistemu izgovorjave in slovnice podobna stari grščini in latinščini. Jezika plemen Haida in Navajo pa naj bi imela določene podobnosti celo z nekaterimi jeziki vzhodne Azije.

Zaradi majhnega števila indijanskih skupnosti in njihove močne navezanosti na območje, kjer so živeli že njihovi predniki, in posebnega načina življenja so bili njihovi jeziki pred vdorom angleščine nemočni. Avtor ugotavlja, da je prišlo v dvajsetem stoletju do največje izgube jezikov, ki so jih govorila ameriška domorodna ljudstva. Vzrok za to so bile politične in ekonomske spremembe, nad katerimi maloštevilna plemena niso imela domala nobenega vpliva.

Golla trdi (Golla 1996: 311), da po podatkih iz leta 1993 v ZDA domorodna ljudstva uporabljajo le še 150 jezikov. Mnoga izmed njih bodo verjetno kmalu za vedno izginila. Avtor opozarja, da je med domorodnimi prebivalci ZDA širše v rabi le še 50 jezikov. Še manj, zgolj 20, pa jih poučujejo med otroci domorodnih ljudstev.

2.3 Država

2.3.1 Opredelitev države

Russett in Starr (Russett in Starr 1996: 126) sta zapisala, da že 7000 let obstajajo politične organizacije velikih razsežnosti. Segajo v začetek mestnih držav in cesarstev ob Tigrisu, Evfratu in Nilu. Država ali nacionalna država v svoji sedanji obliki pa je razmeroma

nova tvorba. Čeprav številni znanstveniki označujejo, da je moderna nacionalna država nastala z westfalskim mirom leta 1648, pa avtorja menita, da je bila država, kakršna je obstajala v 17. stoletju, rezultat zbliževalnih procesov, ki so nastopali že več kot 500 let pred tem mirovnim sporazumom. Dve stoletji med letoma 1450 in 1650 zaznamujeta prehod iz enega zgodovinskega obdobja v drugo, ko sta bila zveza in medsebojno učinkovanje političnih, gospodarskih, tehnoloških in verskih dejavnikov odločilnega pomena za premik v modernem westfalskem državnem sistemu. Avtorja (Russett in Starr 1996: 127) trdita, da je evropska zgodovina pred nastankom držav odražala politiko in medsebojno učinkovanje kultur, ver in posameznih plemičev ali knezov bolj kot država. Konvergenca političnih, gospodarskih, tehnoloških in verskih dejavnikov je pomagala ustvariti državo, ki je osebne in družbene vezi zamenjala z mednarodnimi odnosi.

Osrednje načelo westfalske mirovne pogodbe je bilo (Russett in Starr 1996: 130), da vladar ozemlja določa vero tega ozemlja. Religijo kot osrednjo notranjo zadevo tistega časa bo določal vladar in ne zunanja oblast, pa naj bo to sveti rimski cesar ali papež. Oblast v Evropi je bila po novem razpršena med kralje in kneze. S tem je bila, kot pravita avtorja, ustvarjena osnova za suvereno državo. Na ozemlju ni bilo več številnih lojalnosti in oblasti. Obstajala je ena lojalnost, to je lojalnost oblasti kralja ali kneza. Ozemlje in prebivalci ozemlja so tako pripadali vladarju, ki mu ni bilo več treba odgovarjati neki zunanji oblasti. S tem, pravita avtorja, so bili ustvarjeni ključni elementi moderne nacionalne države: ljudstvo, ozemlje, na katerem je to živelo, in vlada z oblastjo, da vlada ljudem in ozemlju. Vlada je veljala za zastopnico države, ki je bila pravna enota s posebnim statusom suverenitete.

Na vprašanje, zakaj je država bila in je še vedno glavni mednarodni delovalec, avtorja (Russett in Starr 1996: 130) odgovarjata, da je mit o ločeni posvetni in duhovni enoti izginil, oblast, ki sta jo vsebovali obe, pa je prevzela izključno država. Mednarodna pravila in zakoni, ki so se razvili, so zagotovili državi položaj, kakršnega ni imel noben drug delovalec. Država je postala pravna enota, ki sta ji bila zaupana pravni položaj in pravna enakost z vsemi drugimi državami. Država ima popoln nadzor nad prebivalstvom in ozemljem, ki ga predstavlja njena vlada. "V idealni obliki to pomeni, da obstaja zunanja avtonomija: nikakršna oblast ne obstaja, ki bi državi ukazovala, kako naj ravna; znotraj legitimne oblasti ni nikakršnega delovalca, ki bi državi ukazal, kaj naj stori. To pa predstavlja tudi bistvo "anarhičnega" mednarodnega sistema (Russett in Starr 1996: 131)."

Russett in Starr menita, da ima država poleg svojega posebnega pravnega položaja še drugo značilnost, ki ji omogoča prevladujoč položaj v mednarodnem sistemu: ozemlje. Vlada neke države predstavlja skupino ljudi, ki živijo na nekem ozemlju. Avtorja odgovarjata tistim,

ki mislijo, da država nima več prevladujoče vloge v svetovnem sistemu, da se soočijo z dejstvom, da vsak človek živi na ozemlju, ki ga nadzira neka država. Nobena druga oblika mednarodnih delovalcev ne nadzira ozemlja. Suverenost in ozemeljskost, po njunem mnenju, državi zagotavljata bistveni prednosti pred nedržavnimi delovalci na globalnem prizorišču.

Matteucci (Matteucci 1999: 87) pravi, da je značilna poteza sodobne države politični monopol, zato lahko govorimo tudi o istovetnosti države in političnega. Ta monopol se, kot pravi avtor, uveljavlja z racionalnimi postopki in sredstvi: "po eni plasti s pravom, ki določa abstraktna, splošna in brezosebna pravila, da bi se tako izognili sleherni obliki proste presoje, po drugi pa z uradniškim upravljanjem, ki temelji na hierarhičnosti in poklicnosti: oboje je zagotovilo zakonitosti, se pravi objektivnosti in predvidljivosti politično upravnega postopka". To obliko nadoblasti odlikuje njena racionalnost. Država je po njegovem mnenju posebna oblika organizacije za prisilo, ki povezuje določeno družbeno skupino na določenem ozemlju in ki to skupino loči od drugih, ki so zanjo tuje. Tudi Matteucci trdi, da državo označujejo tri prvine: suverena oblast, ki daje vsebino veljavi; ljudstvo, ki ima v različnih zgodovinskih obdobjih različno vlogo; in ozemlje oz. ozemeljska enota, nad katero uveljavlja svojo oblast.

Večina avtorjev se strinja, da ima država danes še vedno osrednjo vlogo v mednarodni skupnosti in mednarodnem pravu. Ni pa država danes edini subjekt, ki se pojavlja v mednarodnih odnosih in mednarodnem pravu. Na trenutke lahko upravičeno dvomimo o vplivu in moči držav v primerjavi z velikimi multinacionalnimi podjetji. Podjetja s svojo razvejano proizvodnjo in prisotnostjo na globalnem trgu danes močno izpodbijajo osrednjo vlogo države v mednarodnih odnosih. Matteucci (Matteucci 1999: 162–163) je zapisal, da se pojavljajo mogočne multinacionalne družbe, katerih moč odločanja ni podrejena nikomur. Čeprav glede na dejstvo, da nimajo ozemlja, na katerem bi lahko uveljavljale lastne pristojnosti na izključujoč način, niso suverene, pa jih je, po mnenju avtorja, moč obravnavati kot suverene, ker v določenih okvirih nad njimi ni višje oblasti.

Ekonomsko, pravno, kulturno in politično sodelovanje med državami in med prebivalci različnih držav je pomembno za preživetje držav in njenih državljanov. Te medsebojne odnose pa ureja mednarodno pravo, kjer še vedno igrajo ključno vlogo suverene države.

2.3.2 Država v mednarodnem pravu

Conforti (Conforti 2005: 12) pri opredeljevanju države kot mednarodnega subjekta loči državo kot skupnost na eni strani ter državo kot organizacijo ali aparat oziroma oblast na drugi. Avtor trdi, da je država skupnost ljudi, ki se je na določenem delu zemeljske površine umestila in se podreja zakonom, ki ohranjajo njeno enotnost. V grobem je to pojav, ki ga je splošna teorija države imenovala država – skupnost. Po prepričanju Confortija je prav tako mogoče empirično zaznati drugo značilnost, in sicer tisto, ki jo sestavlja skupek vladajočih teles, ki uveljavljajo oblast nad pripadniki v obsegu, v katerem jo uveljavljajo. Avtor meni, da je v splošni teoriji prava govor o državi organizaciji ali državi oblasti, in se sprašuje, kateri od obeh pojavov je v ospredju, ko gre za mednarodno pravo.

Kot pravi Conforti (Conforti 2005: 12), se zdi, da celovito gledanje na stvarnost mednarodnega odnosa navaja k temu, da pritrdimo tezi, po kateri gre kakovost subjekta mednarodnega prava državi organizaciji. Po avtorjevem prepričanju je skupek državnih teles tisti, ki pride v poštev, ko mednarodno subjektiviteto države povežemo z merili učinkovitosti, to je z dejanskim izvajanjem oblasti. Državni organi so tisti, ki sodelujejo pri oblikovanju mednarodnih norm, in končno so državni organi in samo državni organi tisti, ki s svojim ravnanjem lahko oblikujejo mednarodno odgovornost države.

Conforti (Conforti 2005: 16) trdi, da organizacija vlade, ki učinkovito in neodvisno uveljavlja svojo oblast nad določeno teritorialno skupnostjo, samodejno postane mednarodni subjekt. V resnici ni potrebno, da bi jo priznale druge države. Kar zadeva mednarodno pravo, je priznanje držav, kot pravi Conforti, povsem dopustno, kot je povsem dopustno tudi nepriznanje. Ne prvo ne drugo ravnanje pa ne povzročata pravnih posledic. Priznanje sodi po prepričanju avtorja na področje politike, sporoča le pripravljenost neke države, da naveže prijateljske odnose, izmenja diplomatski predstavništvi in začne prek sklepanja pogodb uveljavljati bolj ali manj intenzivno sodelovanje.

Avtor (Conforti 2005: 17) meni, da ko priznanju odrekamo pravno veljavo, s tem zavrnemo predvsem tezo, da je priznanje za mednarodno subjektiviteto bistveno. Kot pravi Conforti, gre torej za zavrnitev teze, na podlagi katere bi lahko, ko bi se neka nova organizacija vlade uveljavila kot učinkovita in neodvisna, že obstoječe države s priznavanjem uveljavljale pravico do pripustitve v mednarodno skupnost. Kot trdi avtor, pa je treba priznati, da se taka teza prilagaja težnji, ki je bila v mednarodni praksi vedno prisotna, a ji nikoli ni uspelo, da bi se izoblikovala v natančne pravne norme. Obstoječe države si prizadevajo, da bi razsojale, ali nova država "zasluži" subjektiviteto, pri čemer, kot je zapisal Conforti, svojo

sodbo opirajo na določene vrednote ali določeno ideologijo. V preteklosti so govorili, da ni moč priznati države, ki ni krščanska ali kar monarhija; v sodobnosti na različnih straneh težijo k trditvi, da subjektivitete ni moč priznati državi, ki je nastala s silo, "nedemokratični" državi, državi, ki krši človekove pravice itd. Avtor opozarja, da se vse to ni nikoli izoblikovalo v natančne mednarodne predpise zaradi preprostega razloga, ker se države tudi takrat, kadar se strinjajo glede vrednot, ki naj bi bile temelj priznanj, v nadaljevanju razhajajo (zvečine zaradi političnih razlogov) glede obstoja teh vrednot v posameznem konkretnem primeru.

Subjekt mednarodnega prava je "vsakdo, ki je po mednarodnem pravu nosilec pravic in dolžnosti, deluje neposredno po pravilih mednarodnega prava in je neposredno podrejen mednarodnopravnemu redu (Andrassy 1998: 53)". Andrassy (Andrassy 1998: 56–57) opozarja, da ni le država subjekt mednarodnega prava in da poleg držav obstajajo tudi drugi subjekti (mednarodne vladne organizacije, vstajniki, uporniki idr.). Vendar pa je po mednarodnem pravu samo država nosilka vseh pravic in dolžnosti. Del teh lahko države prenesejo na druge nosilce, ki začasa tega prenosa postanejo mednarodnopravni subjekti, ki niso nosilci vseh, pač pa le nekaterih pravic in dolžnosti. Tako kot v notranjem tudi v mednarodnem pravu niso vsi subjekti sposobni, da s svojim delovanjem, tj. delovanjem svojih organov, proizvedejo pravne posledice. V nasprotju z državo, ki ima polno opravilno sposobnost, so brez opravilne sposobnosti tisti subjekti, ki ne morejo prevzeti nobenih pravnih dejanj mednarodnega prava (to je dejanj, po katerih bi neposredno pridobili pravice ali prevzemali dolžnosti).

Reisman (Reisman 1995: 361) je zapisal, da danes znanost o mednarodnih odnosih poleg držav priznava pomembno vlogo tudi nedržavnim subjektom v mednarodni skupnosti. Vendar pa po njegovem prepričanju uradno mednarodno pravo še vedno temelji na državah, saj so v večini primerov lahko v postopkih pred mednarodnimi tribunali stranke v postopku le države.

2.3.3 Suverenost držav

Matteucci (Matteucci 1999: 169) pravi, da politično-pravni pojem suverenost (vrhovnost) označuje najvišjo stopnjo pravice do ukazovanja in da na podlagi tega politično družbo razlikujemo od drugih človeških združb, katerih organizacija ne vključuje takšne vrhovne, izključne in neizpeljane oblasti. Avtor trdi, da skuša biti suverenost dejansko pravna racionalizacija oblasti, tako da skuša preoblikovati nasilje v zakonito oblast, dejansko moč pa v moč zakonov.

Matteucci (Matteucci 1999: 169) je zapisal, da se je pojem suverenost v ožjem pomenu besede pojavil konec šestnajstega stoletja skupaj z državo, da bi z njim državno oblast v vsej njeni celovitosti označevali kot tisto, ki je edini in izključni osebik politike. Avtor pravi, da je šlo za politično-pravni pojem, ki je novoveški državi z njeno notranjo absolutistično logiko omogočal, da prevlada nad srednjeveško organizacijo oblasti, ki se je po eni strani opirala na sloje in stanove, po drugi pa na obe veliki in univerzalistični stalnici, to je na papeštvo in na cesarstvo. Ta razvoj je bil, kot trdi Matteucci, v skladu s potrebo po poenotenju in osredotočenju oblasti, da bi monopol nasilja na določenem ozemlju in nad določenim prebivalstvom združil v eni roki ter da bi tako v državi udejanjil kar največjo politično enotnost in strnjenost.

Conforti (Conforti 2005: 191) glede vsebine ozemeljske suverenosti pravi, da ima sleherna država pravico, da na izključujoč način uveljavlja oblastveno moč nad svojo ozemeljsko skupnostjo, se pravi nad posamezniki in njihovim premoženjem, ki so v mejah tega ozemlja. V skladu s tem je, meni avtor, vsaka država zavezana, da svoje oblastvene moči ne uveljavlja na ozemljih drugih (in brez soglasja lokalnega suverena) oziroma da s svojimi organi prisile ne opravlja dejanj prisilnega značaja ali takih, ki bi se lahko sprevrгла v prisilo.

Conforti (Conforti 2005: 192) dodaja, da oblastvena moč teritorialne države načelno ni samo izključna v odnosu do drugih držav, marveč je tudi prosta glede oblik in načinov uveljavljanja takih moči in glede njenih vsebin. Načelno je, po prepričanju avtorja, državi dano na voljo, da na svojem ozemlju počne, kar hoče, da s svojimi naravnimi viri razpolaga po svoji presoji in da pri upravljanju z ozemeljsko skupnostjo upošteva svoja merila. Conforti doda, da načelno, ker se je ta svoboda države, ki je nastala kot absolutna svoboda, postopno ožila tako, kot se je razvijalo sodobno mednarodno pravo. Skorajda vsi mednarodni predpisi, ki so se izoblikovali do danes – vključno s tistimi, ki težijo, kot velja za predpise o človekovih pravicah, k vrednotam pravičnosti, sodelovanja in solidarnosti med ljudstvi – vsebuje, kot trdi avtor, nič manj in nič več kot vrsto omejitev oblastvene moči, ki se uveljavlja na določenem ozemlju, omejitev, ki se vse bolj na gosto prepletajo. Conforti trdi, da še vedno velja načelo, da lahko država na svojem ozemlju ravna, kot je je volja, vendar pa opozarja, da obstaja toliko izjem, da jih je težko prešteti. Izjeme izhajajo iz običajnega prava in največ iz pogodbenih predpisov, ki so si jih države prostovoljno naložile.

2.3.3.1 Omejitev suverenosti

Morgenthau (Morgenthau 1995: 420) meni, da je doktrina suverenosti ohranila svoj pomen skozi vsa moderna zgodovina, s pojmom ljudske suverenosti pa je priskrbela nacionalni demokratični državi močno politično orožje. Dodaja, da je suverenost, posebno na področju mednarodnega prava, doživljala reinterpretacije, revizije in napade. Vir vseh teh dvomov naj bi bilo po njegovem logično nasprotje med dvema domnevama, ki sta bistveni za mednarodno pravo: da mednarodno pravo nalaga pravne omejitve posameznim narodom in da so narodi suvereni (vrhovne, zakonodajne in sodne avtoritete) in kot taki niso podvrženi nobenim pravnim omejitvam. Morgenthau meni, da je v resnici suverenost v nasprotju le z močnim in učinkovitim, centraliziranim sistemom mednarodnega prava. Nikakor pa ne nasprotuje decentraliziranemu in zato šibkemu ter neučinkovitemu mednarodnemu pravnemu redu.

Morgenthau trdi, da je ravno nacionalna suverenost vzrok njegove decentralizacije, šibkosti in neučinkovitosti. Tako je "mednarodno pravo kar dvakrat decentraliziran pravni red. Prvič, njegova pravila zavezujejo načeloma samo narode, ki se z njimi strinjajo. Drugič, mnoga od pravil, ki zavezujejo na podlagi danega soglasja, so tako široka in dvoumna ter tako obložena s pogoji in pridržki, da dajejo posameznim narodom zelo visoko stopnjo svobodne akcije".

2.3.3.2 Omejitve državne suverenosti in človekove pravice

Conforti (Conforti 2005: 198–199) trdi, da se je delovanje vlad na področju krepitev varstva človekovega dostojanstva strnilo – razen v politično zelo pomembnih aktih, ki pa so brez pravne teže ali je njihova teža majhna, kot je na primer Splošna deklaracija o človekovih pravicah iz leta 1948, Zaključni akt helsinške konference o varnosti in sodelovanju v Evropi ali Listina Unije o temeljnih pravicah – v sklenitvi številnih konvencij. Po prepričanju avtorja so najpomembnejše konvencije o zaščiti človekovih pravic na regionalni ravni: Evropska konvencija o varstvu temeljnih človekovih pravic in svoboščin, Medameriška konvencija o človekovih pravicah in Afriška listina o pravicah človeka in ljudstev; na svetovni ravni pa Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Conforti opozarja, da te konvencije ne ustanavljajo samo teles, ki bedijo nad njihovim spoštovanjem, ampak vsebujejo tudi katalog človekovih pravic,

ki so pogosto podrobnejše in naprednejše od tistega, kar običajno določajo ustave držav, in sicer tudi tiste, ki veljajo za najnaprednejše.

Področje človekovih pravic je, kot je zapisal Conforti (Conforti 2005: 200), tudi področje, na katerem so se postopno oblikovali obči pravni predpisi, ki jih civilizirane nacije priznavajo. Avtor nadaljuje, da se drugače kot konvencije, ki vsebujejo dokaj podrobno izdelane kataloge, običajno pravo omejuje na varovanje temeljnega in neodpovedljivega jedra človekovih pravic. Gre za prepoved hudih in vsesplošnih kršitev takih pravic, kamor običajno sodijo tista ravnanja oblasti, ki so posebej nečloveška in kruta, na primer apartheid, popolno ali delno iztrebljanje etnične, rasne ali verske skupine (genocid), mučenje, nečloveško ali ponižujoče ravnanje z ljudmi, kolektivno izgnanstvo in prisilno zapuščenje lastnega življenjskega okolja (kot je na primer etnično čiščenje), izginotja političnih zapornikov in podobno. Conforti pravi, da se vse države strinjajo, da gre v teh primerih za ravnanja, ki so v navzkrižju z mednarodnim pravom.

2.3.4 Država in narod

Matteucci (Matteucci 1999: 138) meni, da je bila, dokler so množice prebivalstva ohranjale vero v običaj in v sveto, to je v božanske pravice kralja, legitimnost oblasti na varnem. Zaradi sekularizacije politične kulture in zaradi širjenja te kulture pa suverenovo zapovedovanje od zunaj ni več zadoščalo za ohranjanje strnjnosti družbe. Ko so na prizorišče stopile širše množice prebivalstva, je bilo treba poiskati notranjo strnjnost, ki bi ustrezala načinu življenja posameznikov in ki bi ustvarjala kolektivno čustveno identiteto. Matteucci pravi, da je bil prvi odgovor, ki se je ponujal, zamisel o narodu (nato pa nacionalizem), ki se je kot politično dejstvo ali kot množičen pojav predstavila v spopadih francoske revolucije, ko so vojaki ob prepevanju marseljeze ljubezen do domovine označili za "sveto". Množicam, pravi avtor, je bilo treba ponuditi novega svetnika, ki ga birokratska država upravljanja ni imela, ker sta jo držala skupaj le kralj in hladna, zakonu poslušna uradna dolžnost.

V nacionalni državi so množice videle vrhunec oziroma osvojeno popolnost sodobne države. Državotvorni narod oz. narod je bil, kot je zapisal Matteucci, tisti, ki se je, potem ko si je na novo osvojil suverenost, izražal v osebnosti države, ki mu je dajala enotnost in mu omogočala, da je ukrepal: glavni igralci zgodovine niso bili več kralji, marveč narodi ali točneje nacionalne države. Avtor meni, da se je zdelo, da je dvojnost med družbo in državo presežena. Nacionalna država je postala absolutna vrednota, ki po moralni plati upravičuje vsa sredstva, potrebna za njeno uveljavljanje.

Sodobni narod je bil, po mnenju Matteuccija (Matteucci 1999: 139), stvaritev države, teritorialne države, ki je skušala poenotiti narod v okviru svojih meja. Narod ni bil tisti, ki je ustvaril državo, marveč je bila birokratska država kot orožarna moči tista, ki je ustvarila narod.

Debeljak (Debeljak 2002: 136) je zapisal, da sta nacionalna država in narod mnogo mlajša, kot se pogosto misli. Pred revolucijami iz osemnajstega stoletja, ki so ljudstvo povzdignile na položaj vladarja, o narodih v strogem pomenu besede ni bilo mogoče govoriti. Šele s tem historičnim premikom se je vzpostavil tak tip družbenega reda, ki ga nista več povezovala niti skupni monarh niti skupna verska ali razredna pripadnost.

Zato Debeljak (Debeljak 2002: 137) opozarja, da je paradoksalno, kako Evropejcev danes nič ne združuje toliko kot dejstvo, da so se vsi njihovi predniki pred približno dvesto leti potrudili, da so ustvarili kar je le mogoče specifičen in enkratni nacionalni okvir. Meni, da je šlo pri tem pri vseh narodih za isti cilj. Narod kot namišljeno skupnost (Anderson v Debeljak 2002: 137), ki poudarja konstruirano, nenaravno in zavestno sestavljeno zgradbo narodne identitete, je bilo treba učinkovito predstaviti in praktično približati vsem potencialnim članom.

3. ZAŠČITA KULTUR DOMORODNIH LJUDSTEV

Tretji del naloge sem posvetil zaščiti kultur domorodnih ljudstev. Začel bom z opisom mednarodnega prava in virov mednarodnega prava. Nadaljeval bom s predstavitevijo splošnih mednarodnopravnih sredstev zaščite domorodnih ljudstev. Sledilo mu bo poglavje s prikazom mednarodnih vladnih organizacij in dokumentov, sprejetih v okviru mednarodnih organizacij, ki danes predstavljajo sredstvo zaščite domorodnih ljudstev. V osrednjem delu poglavja se bom podrobno ukvarjal s sredstvi zaščite kultur domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu. Opozoril bom na problem različne opredelitve kultur domorodnih ljudstev in se spraševal, na koga dejansko se nanaša zaščita v obstoječih mednarodnih dokumentih. Poglavje bom končal s predstavitevijo osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Predstavil bom njegovo vsebino, preučil, kako osnutek deklaracije ščiti kulture domorodnih ljudstev, in predstavil pomen osnutka ter pravno naravo deklaracij Generalne skupščine OZN.

3.1 Mednarodnopravna zaščita domorodnih ljudstev

3.1.1 Mednarodno pravo

Morgenthau (Morgenthau 1995: 382–385) je zapisal, da je moderni sistem mednarodnega prava rezultat velikih političnih sprememb, ki so označevale prehod iz srednjega veka v čas sodobne zgodovine. Te spremembe je avtor označil kot preobrazbo fevdalnega sistema v teritorialno državo. Glavna značilnost, po kateri se ta država razlikuje od svojih predhodnic, je obstoj vlade kot vrhovne oblasti na določenem ozemlju. Monarh ne deli več svoje oblasti s fevdalno gospodo, ampak je dejanski vladar na danem ozemlju. Svoje oblasti ne deli niti s cerkvijo. Avtor ugotavlja, da ko se je v šestnajstem stoletju zgodila ta sprememba, je politični svet obsegal nekaj držav, ki so bile na svojih ozemljih pravno gledano neodvisne druga od druge in niso priznavale nobene višje oblasti. Bile so suverene. Morgenthau meni, da če naj obstajata v odnosih med temi entitetami mir in red, če jim vlada vrhovna oblast, ki obvladuje vsa njihova ozemlja, in če imajo stalne medsebojne odnose, morajo te odnose urejati določena pravna pravila. Vnaprej morajo biti predpisana določena pravila obnašanja, katerih kršitev normalno sproži sankcije. Obstajati morajo pravila, ki določajo tako vsebino kot pogoje in način uporabe. Jedro pravil mednarodnega prava, ki določa pravice in dolžnosti držav v njihovih medsebojnih odnosih, se je razvilo v petnajstem in šestnajstem stoletju. Ta pravila so bila, po prepričanju avtorja, prvokrat trdno uporabljena

leta 1648, ko je westfalski mir končal verske vojne in postavil teritorialno državo za temelj modernega sistema držav.

Obstoj mednarodnega prava pa še ne pomeni, da je kot pravni sistem tako učinkovit, kot so nacionalni pravni sistemi. Morgenthau meni, da je mednarodno pravo primitivni tip prava, kakršen je bil značilen za določene predcivilizacijske družbe. To pravo je primitivno predvsem zato, ker je skoraj popolnoma decentralizirano. Decentralizirani značaj mednarodnega prava izhaja iz decentralizirane sestave mednarodne družbe. Nacionalno pravo lahko vsili skupina, tj. državna oblast, ki ima monopol nad organiziranim nasiljem. Mednarodna družba, sestavljena iz suverenih držav, ki imajo po definiciji vrhovno oblast vsaka na svojem ozemlju, pa ima to bistveno značilnost, da v njej ne obstaja nobena centralna oblast, ki bi postavljala in sankcionirala zakone.

Conforti (Conforti 2005: 3) meni, da mednarodno pravo lahko opredelimo kot pravo ali red "skupnosti držav". Takšen skupek norm se izoblikuje nad državami in nastane iz sodelovanja med njimi, sama država pa se zaveže, da bo spoštovala ta skupek s svojimi normami, včasih tudi na ustavni ravni. Mednarodno pravo predvsem ureja odnose med državami. Po mnenju avtorja gre pri tem za dvoumno trditev, ki jo je moč uporabljati, toda le, če natančno povemo, da hočemo z njo opredeliti zgolj formalno in približno značilnost, se pravi dejstvo, da so mednarodne norme načelno naslovljene na državo ter da zanjo ustvarjajo pravice in obveznosti.

Kar zadeva normativno funkcijo prava, je treba, po prepričanju Confortija (Conforti 2005: 5), razlikovati med občim in posebnim mednarodnim pravom, to je med normami, ki so naslovljene na vse države, in tistimi, ki zavezujejo le omejen krog subjektov, ponavadi tiste, ki so bili neposredno vključeni v oblikovanje teh norm.

Splošno priznane norme mednarodnega prava (Conforti 2005: 5) so norme običajnega prava, ki so se v mednarodni skupnosti izoblikovale z rabo. Njihov obstoj je moč dokazovati le, če je moč dokazati, da se ujemajo s prakso, ki so jo države stalno upoštevale. Značilnost običaja, ki ga, kot pravi avtor, smemo obravnavati kot prvotni vir ali prvo stopnjo, ko gre za mednarodno ureditev, je v tem, da je ustvaril le omejeno število norm. Obče norme mednarodnega prava (Conforti 2005: 34) so pravila, ki zavezujejo vse države, ne glede na to, ali so pri njegovem oblikovanju sodelovale in so običajnega značaja. Pojem običaja se v mednarodnem pravu ne razlikuje od pojma običaja, kot ga je oblikovala splošna pravna teorija in kot je v rabi tudi v notranjem pravu. Mednarodni običaj se, kot pravi avtor, izoblikuje s stanovitnim in istoličnim ravnanjem držav, se pravi s ponavljanjem določenega vedenja, ki ga spremlja prepričanje o obvezni naravi takega vedenja. Za ta vir sta, po prepričanju Confortija,

značilni dve prvini: trajanje ali natančneje praksa in pravna zavest, zavest o tem, da je tisto, kar počnemo, pravo in da je takšno ravnanje tudi potrebno.

38. člen statuta Meddržavnega sodišča uvršča med vire mednarodnega prava tudi splošna pravna načela, ki jih priznavajo civilizirani narodi. V skladu s splošno sprejeto razlago 38. člena in opiraje se na dejstvo, da so omenjena načela v členu navedena na tretjem mestu za običaji in pogodbami, naj bi šlo po prepričanju Confortija (Conforti 2005: 41) za vir, ki ga je moč uporabiti tam, kjer ni pogodbenih ali običajskih norm, ki bi jih bilo moč v določenem primeru uporabiti. Pri splošnih pravnih načelih gre, pravi Conforti, zlasti za tista načela pravičnosti ali vsaj pravne logike, ki so zraščena s samo zamisljivo o pravu in ki jih še dandanes izražajo starodavni pravni predpisi (npr. nihče ne more biti sodnik v svoji zadevi; če je predpis jasen, je interpretacija nedopustna; nikomur ni moč soditi dvakrat za isto dejanje idr.).

Čeprav se, kot navaja Conforti (Conforti 2005: 5), pojavljajo posebni običaji, so značilne predvsem tiste norme posebnega mednarodnega prava, ki nastajajo z mednarodnimi dogovori (ali sporazumi, konvencijami, pogodbami) in ki zavezujejo le pogodbenice. Drugače kot predpisi običajnega prava so ti predpisi dokaj številni in so najvidnejši del mednarodnega prava. Po avtorjevem prepričanju so prav pogodbe tiste, ki dandanes ponavadi urejajo številna razmerja družbenega življenja, razmerja, ki zdaj presegajo skorajda vse meje in možnosti posamezne države. Mednarodna pogodba je podrejena običajnemu pravu prav tako, kot je v pravu države pogodba podrejena zakonu.

V nalogi se bom omejil predvsem na posebno mednarodno pravo, torej na tiste dogovore, sporazume, konvencije, pakte, listine in pogodbe, ki se posredno ali neposredno nanašajo na zaščito domorodnih ljudstev in njihove kulture. Zaradi težke dokazljivosti norm običajnega prava se bom osredotočil na pogodbeni del mednarodnega prava. Preden začnem s pregledom mednarodnopravnih sredstev zaščite kultur domorodnih ljudstev, je potrebno izpostaviti še eno pomembno lastnost mednarodnega prava, ki ima za domorodna ljudstva izjemen pomen. To je vprašanje zavezujočega značaja mednarodnega prava in t.i. samopomoč.

Kar zadeva sredstva, ki se v mednarodnem pravu uporabljajo za to, da bi upoštevanje predpisov zagotovili s prisilo, in za to, da bi zatrli kršitve, je treba, kot pravi Conforti (Conforti 2005: 7), realistično priznati, da se tovrstna sredstva skoraj v celoti omejijo na kategorijo samopomoči. Tudi tukaj je tisto, kar v notranjem pravu velja za izjemo (saj je samopomoč dopustna le v določenih mejah in v opredeljenih okoliščinah, ko poseg državnih organov ni mogoč), v mednarodnem pravu postalo pravilo. Iz tega izvira nenehno

ponavljajoča se pripomba, da se mednarodno pravo opira na gola razmerja moči. Conforti opozarja na dvom, tako na znanstveni ravni kot tudi na ravni človeka z ulice, ki opozarja na odsotnost primernih sredstev, ki bi posamezne države, zlasti velesile, pripravila do tega, da bi mednarodne norme upoštevale. Avtor doda, da nihče ne ugovarja dejstvu, da nad državami nastajajo norme, ki izvirajo bodisi iz običajev bodisi iz sklenjenih pogodb med samimi državami, in oporekati temu bi bilo nemogoče. Tisto, čemur ugovarjajo, je trditev, da gre za resničen in pristen pravni pojav, ki je posamezno državo zmožen zavezovati, in to trajno in učinkovito.

3.1.2 Mednarodne vladne organizacije in zaščita domorodnih ljudstev

Anaya (Anaya 1996: 271) ugotavlja, da se je mednarodno pravo po velikem človeškem trpljenju, ki smo mu bili priče v 1. in 2. svetovni vojni, premaknilo v drugačno smer. Avtor meni, da je povojno mednarodno pravo prežeto z vizijo miroljubnega svetovnega reda in konceptom človekovih pravic. Organizacija združenih narodov, druge mednarodne organizacije in razvoj modernih medijev, ki temeljijo na sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologijah, predstavljajo institucionalno podporo za širitev miru in človekovih pravic. Moderni programi za zagotavljanje človekovih pravic se, po njegovem prepričanju, osredotočajo na blaginjo posameznikov in vse bolj tudi skupin ter s tem širijo pristojnosti mednarodnega prava preko interesov posameznih držav.

Skupine domorodnih ljudstev in mednarodne nevladne organizacije domorodnih ljudstev so si v 70. letih prejšnjega stoletja začele na mednarodni ravni intenzivno prizadevati za uveljavljanje pravic domorodnih ljudstev. Svoja prizadevanja so vse bolj stopnjevali v okviru OZN. Po mnenju Anaye (Anaya 1996: 272) je bil za domorodna ljudstva pomemben predvsem trenutek, ko je leta 1971 Ekonomski in socialni svet OZN sprejel resolucijo, s katero je odobril pripravo študije o položaju domorodnih ljudstev. Študija, ki jo je vodil José Martínez-Cobo, je bila končana leta 1983. Takrat najbolj izčrpna študija o položaju domorodnih ljudstev iz vsega sveta je vsebovala tudi številna priporočila in ugotovitve, ki so podpirale prizadevanja domorodnih ljudstev.

V tem delu naloge bom predstavil najpomembnejša mednarodnopravna sredstva zaščite pravic domorodnih ljudstev. Večinoma so to pravna sredstva, ki se ne nanašajo neposredno na domorodna ljudstva kot taka. Pravice domorodnih ljudstev se namreč prekrivajo tudi s številnimi človekovimi pravicami. Mnoge pomembne pravice domorodnih ljudstev tudi niso zapisane v posebnih pogodbah o zaščiti pravic domorodnih ljudstev, ampak

so del splošnih pogodb. Pravna sredstva zaščite domorodnih ljudstev lahko nastopajo v različnih oblikah. Tako poznamo pogodbe, konvencije, sporazume in protokole, ki so za države podpisnice zavezujoči. Nekatera najpomembnejša sredstva zaščite človekovih pravic pa predstavljajo deklaracije, ki načeloma niso pravno zavezujoče. Vendar lahko nekatera določila deklaracij s časom postanejo del občega prava. Kot pravi Conforti (Conforti 2005: 34), se mednarodni običaj izoblikuje s stanovitnim in istoličnim ravnanjem držav, se pravi s ponavljanjem določenega vedenja, ki ga spremlja prepričanje o obvezni naravi takega vedenja.

Pregled sem razdelil na mednarodne vladne organizacije, v sklopu katerih so bila sprejeta, po mojem mnenju, najpomembnejša mednarodnopravna sredstva zaščite pravic domorodnih ljudstev. V nadaljevanju naloge se bom posebej posvetil prikazu mednarodnopravnih sredstev zaščite kultur domorodnih ljudstev in predstavil pomen osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev.

3.1.2.1 Organizacija združenih narodov (OZN)

1. Ustanovna listina Združenih narodov (Charter of the United Nations – 1945)

Za domorodna ljudstva predstavljata najpomembnejši del UL OZN 2. točka 1. člena, v kateri je zapisano, da so cilji Združenih narodov "razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru", in 55. člen, ki prav tako govori o načelu enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe.

2. Splošna deklaracija človekovih pravic (*Universal Declaration of Human Rights* – 1948)

Deklaracija je za domorodna ljudstva pomembna predvsem zato, ker je to prvi mednarodni dokument, ki govori o enakopravnosti vseh ljudi. V 1. členu je zapisano, "da se vsi ljudje rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice", v 2. členu pa, da je "vsakdo upravičen do uživanja vseh pravic in svoboščin, ki so razglašene s to deklaracijo, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno in socialno pripadnost, premoženje, rojstvo ali kakršnokoli drugo okoliščino".

Kljub mednarodnemu priznanju Splošne deklaracije človekovih pravic, ki zagotavlja temeljne pravice vsem posameznikom, pa ostajajo človekove pravice domorodnih ljudstev brez posebne zaščite in v mnogih državah so domorodni prebivalci še vedno predmet

diskriminacije. Mnoge vlade držav še vedno odrekajo domorodnim ljudstvom pravico, da živijo svobodno in sami upravljajo s svojimi tradicionalnimi ozemlji. Države so se v preteklosti zato, da bi zatrle kulturo in običaje domorodnih ljudstev, posluževale politik nasilne asimilacije. Pogosto so izkazovale skrajno mero nespoštovanja vrednot, običajev in človekovih pravic domorodnih ljudstev. Nekatere države zato menijo, da bi natančnejša uporaba standardov človekovih pravic lahko rešila problem mednarodne zaščite pravic domorodnih ljudstev. Domorodna ljudstva temu nasprotujejo in opozarjajo, da obstoječi standardi človekovih pravic do danes niso uspeli zaščititi domorodnih ljudstev. Menijo, da bi bilo potrebno sprejeti poseben mednarodnopravno zavezujoč dokument, ki bi ustrezal njihovim potrebam. Čeprav Splošna deklaracija človekovih pravic ščiti človekove pravice vseh posameznikov, moramo priznati, da je mednarodno pravo pri zagotavljanju kolektivnih človekovih pravic dokaj nenatančno in neučinkovito.

3. Konvencija o preprečevanju in kaznovanju zločina genocida (*Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide* – 1948)

Genocid je eno od dejanj, katerih namen je uničiti, v celoti ali delno, narodno, etnično, rasno ali versko skupnost: "uboj članov skupnosti; povzročanje hudih telesnih in mentalnih poškodb članov skupnosti; namerno uničenje načina življenja skupnosti z namenom prenehanja fizičnega obstoja celote ali njenih posameznikov; izvajanje ukrepov, ki preprečujejo rojstva znotraj skupine; nasilno premeščanje otrok neke skupine v drugo skupino". (2. člen)

4. Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (*International Covention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination* – 1965)

Rasna diskriminacija je opredeljena kot "kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti nekomu zaradi rase, barve, izvora, narodnega ali etičnega izvora, z namenom odprave ali škodovanja priznanja, uživanja ali izvrševanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin po načelu enakopravnosti na političnem, ekonomskem, socialnem, kulturnem ali kateremkoli drugem področju javnega življenja". (1. člen)

5. Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (*International Covenant on Civil and Political Rights* – 1966)

Mednarodni pakt opisuje temeljne državljanske in politične pravice posameznikov. Vključuje pa tudi kolektivne pravice: "V tistih državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine, osebam, ki pripadajo takim manjšinam, ne bo odvzeta pravica, da skupaj z drugimi

člani svoje skupine uživajo svojo lastno kulturo, izpovedujejo in prakticirajo svojo vero ali uporabljajo svoj lasten jezik." (27. člen)

6. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* – 1966)

Tudi mednarodni pakt, ki opisuje osnovne ekonomske, socialne in kulturne pravice posameznikov, vsebuje določila o kolektivnih pravicah. Pomanjkljivost obeh paktov iz leta 1966 je za domorodna ljudstva predvsem v tem, da ne vsebujeta lastninskih pravic in da le posredno ščitita svete kraje domorodnih ljudstev. Temu vprašanju se bom podrobneje posvetil v poglavju o zaščiti kultur domorodnih ljudstev.

7. Konvencija št. 169 Mednarodne organizacije za delo (*International Labor Organization (ILO) Convention (No. 169)* – 1989)

Konvencija Mednarodne organizacije za delo o domorodnih ljudstvih in pripadnikih plemen (*Convention No. 169 Concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries*) je prva mednarodna konvencija, ki se neposredno nanaša na človekove pravice domorodnih ljudstev. V njej je zapisano, da so vlade dolžne ščititi in spodbujati človekove pravice domorodnih ljudstev. Mednarodna organizacija za delo je že leta 1957 sprejela Konvencijo št. 107 o zaščiti in integraciji domorodnih ljudstev ter ljudstev pripadnikov plemen (*Convention No. 107 Concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries*), ki pa se ni osredotočila na kulture domorodnih ljudstev, njihove posebnosti in načine življenja, ampak je predvsem zagovarjala asimilacijo domorodnih ljudstev v večinsko populacijo. Zato je Konvencijo št. 107 leta 1989 nadomestila Konvencija št. 169, ki je do danes edini mednarodnopravni dokument, ki se nanaša izključno na domorodna ljudstva. Določila Konvencije št. 169⁹ predstavljajo osnovni okvir zaščite domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu.

8. Konvencija o otrokovih pravicah (*Convention on the Rights of the Child* – 1990)

Obsega več določil, ki se nanašajo tudi na otroke domorodnih ljudstev. V 2. členu je zapisano, da "države pogodbenice spoštujejo in vsakemu otroku, ki sodi pod njihovo pravno pristojnost, jamčijo s to Konvencijo priznane pravice brez kakršnegakoli razlikovanja, ne glede na raso, barvo kože, spol, jezik, veroizpoved, politično ali drugo prepričanje, narodno, etnično ali

---

⁹Celotno besedilo Konvencije št. 169 Mednarodne organizacije za delo je v prilogi.

družbeno poreklo, premoženje, invalidnost, rojstvo ali kakršenkoli drug položaj otroka, njegovih staršev ali zakonitega skrbnika". Odstavek d 17. člena pravi, da države pogodbenice "spodbujajo javna občila, da posvečajo posebno pozornost jezikovnim potrebam otroka, ki je pripadnik manjšinske skupine ali staroselec (*indigenous*)". Nadalje je v 29. členu, v odstavku d zapisano, da "mora biti izobraževanje otrok usmerjeno k pripravi otroka na odgovorno življenje v svobodni družbi, v duhu razumevanja, miru, strpnosti, enakosti med spoloma in prijateljstva med vsemi narodi, etničnimi, narodnimi in verskimi skupinami in osebami staroselskega porekla". V 30. členu pa je navedeno, da "v tistih državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine ali osebe staroselskega porekla, otroku, ki pripada taki manjšini ali ki je staroselec, ne sme biti vzeta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživa svojo lastno kulturo, izpoveduje in izraža svojo lastno vero in uporablja svoj lastni jezik".

9. Deklaracija o pravicah posameznikov pripadnikov narodnih, etničnih, verskih ali jezikovnih manjšin (*Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities – 1992*)

Določila deklaracije, ki se nanašajo predvsem na manjšine, je mogoče uporabiti tudi za zaščito domorodnih ljudstev. Pomanjkljivost deklaracije je v tem, da omenja le individualne pravice, tj. pravice posameznika. Deklaracija našteva dolžnosti držav do manjšin in pravice pripadnikov manjšin. Področja, ki jih zajema deklaracija, so vprašanje narodne, etnične, kulturne, verske ali jezikovne identitete manjšin (1. člen); svobodno izražanje kulture, združevanje pripadnikov manjšin med seboj, sodelovanje pri odločitvah, povezanih z manjšinami (2. člen); uživanje manjšinskih pravic posameznikov in skupine (3. člen) ter izobraževanje manjšin in izobraževanje o manjšinah (4. člen). Deklaracija ima skupaj 9 členov.

10. Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria (*Rio Declaration of Environment and Development – 1992*) in Agenda 21 (1992)

Oba dokumenta sta povezana s t.i. *Earth Summit* v Rio de Janeiru. V obeh dokumentih je omenjen poseben odnos domorodnih ljudstev do zemlje. V Deklaraciji o okolju in razvoju iz Ria je zapisano, da "imajo domorodna ljudstva zaradi svojih tradicionalnih postopkov in znanj vitalno vlogo v upravljanju in izboljšanju okolja" (Rio Declaration, 22. načelo). 4. točka, 26. poglavje Agende 21, pa pravi, "da bi lahko v popolnosti izkoristili znanje domorodnih

ljudstev, potrebujejo nekatera domorodna ljudstva večjo kontrolo nad svojim ozemljem, nad upravljanjem lastnih virov in sodelovanje pri razvoju odločitev, ki nanje vplivajo".

11. Konvencija o biološki raznolikosti (*Convention on Biological Diversity* – 1992)

Konvencija poziva podpisnike, da "spoštujejo, hranijo in vzdržujejo znanje, novosti in prakse domorodnih in lokalnih skupnosti, skupaj s tradicionalnim načinom življenja, ki je potreben za ohranitev biološke raznolikosti, in širijo njihovo uporabo z dovoljenjem in sodelovanjem nosilcev teh posebnih znanj, novosti in praks ter spodbujajo pravično delitev koristi, ki nastanejo z uporabo tega znanja, novosti in prakse". (Odstavek j, 8. člen)

12. Dunajska deklaracija in akcijski program (*Vienna Declaration and Programme of Action* – 1993)

Dunajska deklaracija je zaključna deklaracija Svetovne konference o človekovih pravicah (*1993 World Conference on Human Rights*), ki je bila leta 1993 v Avstriji. V njej je zapisano, da deklaracija priznava naravno dostojanstvo (*inherent dignity*) in edinstven prispevek domorodnih ljudstev k razvoju in pluralnosti družb ter zavezuje mednarodno skupnost k izboljšanju ekonomskega, socialnega in kulturnega položaja domorodnih ljudstev (1. del, 20. točka). Nadalje deklaracija zahteva dovršitev osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev, podaljšanje mandata Delovne skupine o vprašanih domorodnih ljudstev in razglasitev mednarodnega desetletja domorodnih ljudstev. (2. del, točke 28–32)

13. Poročilo Mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju (*International Conference on Population and Development* – 1994)

Na konferenci so se dogovorili, da morajo biti v vse populacijske, razvojne in okoliške programe, ki se nanašajo na domorodna ljudstva, vključeni vidiki in potrebe domorodnih ljudstev in da morajo biti socialno, kulturno in ekološko primerni (6. odstavek, 24. točka). Druga pomembna odločitev konference je, da je domorodnim ljudstvom potrebno omogočiti pravico do posesti in pravico upravljanja z lastno zemljo ter zaščititi naravne vire in ekosisteme, od katerih so domorodna ljudstva odvisna. (6. odstavek, 27. točka)

14. Durbanska deklaracija in akcijski program (*Durban Declaration and Programme of Action* – 2001)

Durbanska deklaracija in akcijski program ima poseben del, ki se ukvarja z vprašanji domorodnih ljudstev. Bolj kot priporočila deklaracije je pomembno dejstvo, da je to prvi

dokument OZN, v katerem je uporabljena besedna zveza domorodna ljudstva (*indigenous peoples*) in ne več domorodni ljudje (*indigenous people*), kot je bilo pred tem v navadi.

15. Osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*)¹⁰

Do danes je to najobsežnejši zapis pravic domorodnih ljudstev. V nobenem drugem dokumentu o mednarodnem varstvu človekovih pravic niso kolektivne pravice zapisane v tako velikem obsegu. Deklaracija vključuje zaščito kulturne lastnine in identitete domorodnih ljudstev, njihovo izobraževanje, zaposlitev, zdravstvo, verovanje, jezik idr. Med drugim deklaracija domorodnim ljudstvom zagotavlja tudi pravico kolektivnega posedovanja zemlje. Deklaracija ima 45 členov in je razdeljena na devet delov:

1. temeljne pravice,
2. življenje in varnost,
3. kultura, vera in jezik,
4. izobraževanje, sredstva obveščanja in zaposlitev,
5. udeležba in razvoj,
6. zemlja in naravni viri,
7. samoodločba,
8. izvršitev,
9. minimalni standardi.

Leta 1982 je bila oblikovana Delovna skupina OZN o domorodnih prebivalcih (*Working Group on Indigenous Populations*), ki so jo sestavljali pretežno predstavniki domorodnih ljudstev. Štiristo različnih predstavnikov domorodnih ljudstev je brez vmešavanja držav začelo leta 1985 pisati osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Delo so končali leta 1993. Leta 1994 je Pododbor za širjenje in zaščito človekovih pravic (*United Nations Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights*) sprejel osnutek. Pododbor je sprejeti osnutek poslal Komisiji za človekove pravice (*Commission on Human Rights*), ki je leta 1995 ustanovila novo telo, Delovno skupino o osnutku deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Working Group on the draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*). V Delovni skupini poleg držav sodeluje več kot sto

---

¹⁰Deklaraciji se podrobneje posvečam v naslednjih poglavjih. Celotno besedilo osnutka Deklaracije pravic domorodnih ljudstev je v prilogi.

nevladnih organizacij, ki zastopajo interese domorodnih ljudstev. Naloga delovne skupine je, da pospeši sprejetje deklaracije v Generalni skupščini. Dokument do danes še ni bil sprejet.

Kot poseben organ OZN, ki se ukvarja s pravicami domorodnih ljudstev, je potrebno omeniti Stalno telo za vprašanja domorodnih ljudstev (*Permanent Forum on Indigenous Issues*), ki ga je leta 2000 ustanovil Ekonomski in socialni svet OZN. Stalno telo o vprašanjih domorodnih ljudstev je posebno svetovalno telo Ekonomskega in socialnega sveta, ki se ukvarja z ekonomskimi, socialnimi, kulturnimi, izobraževalnimi, zdravstvenimi vprašanji ter vprašanji, povezanimi z okoljem in človekovimi pravicami domorodnih ljudstev. Znotraj sistema OZN zaseda Stalno telo pomembno mesto, saj je na enaki ravni kot Komisija za človekove pravice (*Commission on Human Rights*). Telo sestavlja 16 članov, od katerih jih je 8 predstavnikov domorodnih ljudstev. Stalno telo je edini organ znotraj sistema OZN, ki se ukvarja izključno z vprašanji domorodnih ljudstev.

3.1.2.2 Evropska unija (EU)

1. Resolucija o domorodnih ljudstvih znotraj okvira razvojnega sodelovanja skupnosti in držav članic (*Council Resolution on Indigenous Peoples within the Framework of the Development Cooperation of the Community and Members States – 1998*)

V resoluciji so navedene smernice za izvajanje pomoči domorodnim ljudstvom. Resolucija zahteva vključitev interesov domorodnih ljudstev na vse ravni razvojnega sodelovanja in popolno ter svobodno sodelovanje domorodnih ljudstev v razvojnih programih. V resoluciji je med drugim tudi zapisano, da "kulture domorodnih ljudstev z raznolikim znanjem in idejami predstavljajo nasledstvo, ki je potencialni vir za ves planet".

3.1.2.3 Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE)

1. Visoki komisar OVSE za narodne manjšine (*OSCE High Commissioner on National Minorities*)

Urad komisarja za narodne manjšine je bil ustanovljen leta 1992 z namenom odkrivanja in reševanja etničnih napetosti, ki bi lahko ogrozile mir, stabilnost in prijateljske odnose med članicami OVSE. Visoki komisar obravnava domorodna ljudstva kot katerokoli drugo narodno manjšino.

3.1.2.4 Organizacija ameriških držav (OAS)

1. Predlagana Ameriška deklaracija o pravicah domorodnih ljudstev (*Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples – 1997*)

Osnutek deklaracije omenja človekove pravice, ki se posebej nanašajo na domorodna ljudstva. Področja, ki jih deklaracija pokriva, so med drugim samouprava, pravo domorodnih ljudstev in pravice, povezane s kulturno dediščino domorodnih ljudstev. Delovna skupina Organizacije ameriških držav še vedno razpravlja o vsebini deklaracije.

3.1.2.5 Svetovna banka (World Bank)

1. Operativne smernice Svetovne banke (*World Bank Operational Policies-Indigenous Peoples – 1991*)

V operativnih smernicah Svetovne banke so zapisani opredelitev domorodnih ljudstev in interesi banke, povezani z domorodnimi ljudstvi. Ozka opredelitev domorodnih ljudstev in nejasnosti glede vloge banke v njihovem razvoju so poželi pri zagovornikih pravic domorodnih ljudstev veliko nezadovoljstva, zato banka popravlja svoje smernice. Pomen smernic je predvsem v tem, da banka ne financira projektov, ki bi lahko škodili položaju domorodnih ljudstev.

3.2 Zaščita kultur domorodnih ljudstev v mednarodnem pravu

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 344) loči tri mednarodnopravne sisteme zaščite kultur domorodnih ljudstev. Avtorica meni, da obstaja zaščita, ki jo določajo splošna sredstva, zaščita v okviru manjšinskih pravic in posebna sredstva, ki se nanašajo izrecno na domorodna ljudstva.

3.2.1 Splošna sredstva zaščite kultur domorodnih ljudstev

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 344) trdi, da pogled na to, kako so kulturne pravice vključene v obstoječe mednarodne dokumente, pokaže predvsem na terminološko raznolikost in zmedo glede njihovega pomena. V Univerzalni deklaraciji človekovih pravic je v 1. točki 27. člena zapisano, da "ima vsakdo pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti". V 2. točki 15. člena Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih

pravica je zapisano, da "morajo ukrepi, s katerimi države pogodbenice tega Pakta zagotavljajo polno uresničevanje te pravice, obsegati ukrepe, ki so potrebni za ohranitev, razvoj in širjenje znanosti in kulture". Xanthakijeva ugotavlja, da Deklaracija o načelih mednarodnega kulturnega sodelovanja (*UNESCO Declaration on the Principles of International Cultural Cooperation*) iz leta 1966 uporablja bolj pluralistični pristop: "vsaka kultura ima dostojanstvo in vrednost, ki jo je potrebno zaščititi in ohraniti" ter "vsak narod ima pravico in dolžnost, da razvija svojo kulturo". V 30. členu Konvencije o otrokovih pravicah je zapisano, da "v tistih državah, v katerih živijo etnične, verske ali jezikovne manjšine ali osebe staroselskega porekla, otroku, ki pripada taki manjšini ali ki je staroselec, ne sme biti vzeta pravica, da skupaj z drugimi člani svoje skupine uživa svojo lastno kulturo, izpoveduje in izraža svojo lastno vero in uporablja svoj lastni jezik". V 1. in 5. členu Deklaracije o rasi in rasnih predsodkih iz leta 1978 (*UNESCO Declaration on Race and Racial Prejudice*) pa je zapisano, da ima posameznik pravico "biti drugačen". UNESCO je leta 1982 na Svetovni konferenci o kulturnih politikah (*World Conference in Cultural Policies*) stopil še korak naprej in se zavzel za "pravico do kulturne identitete".

V razpravo o kulturnih pravicah se je vključil tudi Odbor za odpravo rasne diskriminacije (*Committee for the Elimination of Racial Discrimination*). V točki d 5. člena Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije je zapisal, da konvencija prepoveduje diskriminiranje glede na lastnino, naj si bo posameznikova ali skupinska. V splošnih priporočilih (*General Recommendation XXIII (51)*) Odbor za odpravo rasne diskriminacije poziva države k priznanju, spoštovanju in ohranjanju kultur domorodnih ljudstev, njihove zgodovine, jezikov in načinov življenja, ki predstavljajo obogatitev kulturne identitete držav. Xanthakijeva opozarja, da je bila v tem okviru pomembna tudi Alžirska deklaracija o pravicah ljudstev iz leta 1976 (*Algiers Declaration on the Rights of Peoples*). Deklaracija, ki so jo na nevladnem srečanju podpisali strokovnjaki, je po prepričanju avtorice pomembno razširila koncept kulturnih pravic. Alžirska deklaracija zajema pravico ljudstev do lastne kulturne identitete (2. člen), pravico do zaščite kulture in kulturnega napredka (13. člen), pravico zaščite pred vsiljevanjem tuje kulture (15. člen) in pravico do lastnega umetniškega, zgodovinskega in kulturnega bogastva (14. člen).

Kljub, po mnenju avtorice, nepreciznemu in nejasnemu priznanju pa so kulturne pravice domorodnih ljudstev zaščitene tudi preko človekovih pravic. Pravica do uporabe lastnega jezika, govora, medijev, zborovanja, prakticiranja vere, političnega sodelovanja in določila o nediskriminaciji služijo tudi za zaščito posameznih delov kultur neke skupine. Englova (Engle 2000: 303) opozarja, da so domorodna ljudstva šele v zadnjih letih sprejela

koncept človekovih pravic za zaščito svojih kultur. Domorodna ljudstva so pred tem, kot trdi avtorica, razumela človekove pravice bolj kot grožnjo in ne kot sredstvo zaščite kultur.

3.2.2 Zaščita kulturnih pravic v okviru manjšinskih pravic

Domorodna ljudstva lahko za zaščito kulturnih pravic poleg splošnih pravnih sredstev uporabijo tudi elemente manjšinske zaščite. To je večkrat potrdil tudi Odbor za človekove pravice (*Human Rights Committee*), ki se pogosto ukvarja z vprašanji, katere izmed pravic manjšin se nanašajo na domorodna ljudstva. Svoje odločitve sprejema tako, da upošteva pravice pripadnikov domorodnih ljudstev v skladu z 27. členom Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

Domorodna ljudstva lahko za zaščito svojih kultur uporabijo določila Deklaracije o pravicah posameznikov, pripadnikov narodnih, etničnih, verskih ali jezikovnih manjšin. Deklaracija nalaga državam, da sprejmejo zakone in druge ukrepe, ki bodo spodbujali kulturno identiteto skupine. 1. člen deklaracije ščiti obstoj etnične, verske, kulturne in jezikovne identitete manjšin. 1. točka 2. člena iste deklaracije pa ponovi določila 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. Prizadeva si za spodbujanje kulturne identitete manjšin na več načinov: z odpravo vseh ovir kulturnega razvoja, spoštovanjem manjšinskih kultur in sprejetjem pozitivnih ukrepov (tudi finančnih sredstev) za razvoj manjšinskih kultur. Deklaracija zagotavlja manjšinam sodelovanje pri vprašanjih kulture, vključno s pravico sodelovanja v kulturnem življenju in pravico svobodnega druženja. V 5. členu je zapisano, da morajo države pri načrtovanju politik in programov upoštevati legitimne pravice manjšin. Deklaracija vključuje tudi določila o pravicah uporabe manjšinskega jezika in določila o obveznostih držav, da spodbujajo širitev znanja o zgodovini, običajih in kulturi manjšin, ki živijo na njihovem ozemlju.

Med regionalna sredstva zaščite kulturnih pravic pripadnikov manjšin Xanthakijeva uvršča Priporočilo št. 1201 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (*Parliamentary Assembly of the Council of Europe*) in Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin Sveta Evrope (*Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities*) iz leta 1994. Tudi v okviru Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) so države članice v nekaterih dokumentih priznale določene vidike kulturnih pravic manjšin in dolžnosti držav. Med takšne dokumente uvrščamo Helsinško sklepno listino (*Helsinki Final Act*) iz leta 1975, Dunajski dokument (*Vienna Document*) iz leta 1989, dokument kopenhavnskega srečanja Konference o človekovi dimenziji (*Document of the Copenhagen meeting of the*

Conference on the Human Dimension), Konferenco za varnost in sodelovanje v Evropi (KVSE) iz leta 1990 in Priporočila ekspertnega srečanja o manjšinah v Ženevi (*Geneva Experts Meeting on National Minorities*) iz leta 1991. V tekstih OVSE opazimo postopno dvigovanje standardov zaščite pravic manjšin in domorodnih ljudstev. Na primer, dokument kopenhavnskega srečanja Konference o človekovi dimenziji med drugim že omenja možnost ustanovitve "primerne lokalne avtonomne uprave". Avtonomija je bila kasneje omenjena tudi v priporočilu ekspertnega srečanja o manjšinah v Ženevi leta 1991 in nato tudi leta 1992 v naslednici Helsinške sklepne listine (*Helsinki Follow-up*).

3.2.3 Posebna zaščita kultur domorodnih ljudstev

Kot sem že zapisal, je Konvencija št. 169 Mednarodne organizacije za delo do danes edini mednarodnopravno zavezujoč dokument, posvečen izključno zaščiti pravic domorodnih ljudstev. Zanj je značilno, da je koncept kultur domorodnih ljudstev opredelila mnogo širše, kot je običajno razumevanje kulture. Konvencija namenoma pušča možnost širši opredelitvi kulture, ki bi zaščitila večino vidikov dediščine domorodnih ljudstev. Na žalost pa, kot ugotavlja Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 347), tudi ta dokument ni brez napak: opredelitev kulturnih pravic je preveč splošna; zaščita se ne nanaša na kulturne predmete in v konvenciji zaščita intelektualne in kulturne lastnine sploh ni omenjena. Kljub temu avtorica meni, da je konvencija pomemben element zaščite kultur domorodnih ljudstev.

V 2. členu konvencije je zapisano, da imajo vlade držav dolžnost, da skupaj z domorodnimi ljudstvi oblikujejo usklajene in sistematične načine zagotavljanja pravic domorodnih ljudstev. Ti načini vključujejo posebne ukrepe, ki zagotavljajo popolno spoštovanje kulturnih pravic domorodnih ljudstev ob upoštevanju njihove kulturne identitete, njihovih običajev in njihovih institucij (2. člen 2. točka, odstavek b). Priznanje, zaščita in uveljavljanje vrednot in običajev domorodnih ljudstev morajo biti pomemben dejavnik pri sklicevanju na določila konvencije (5. člen). V 13. členu je izpostavljen tudi poseben odnos kultur domorodnih ljudstev do zemlje. Konvencija si prizadeva, da se v sodelovanju z domorodnimi ljudstvi sprejme ukrepe za olajšanje težav, ki nastajajo zaradi sodobnega načina življenja in dela.

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 348) meni, da izpustitev besede "kulturna avtonomija" iz teksta konvencije še ne pomeni nujno, da je povsem izključena možnost za takšno ureditev. Samoodločba, avtonomija in samouprava so besede, ki so tesno povezane s politično močjo, zato je razumljivo, da države niso pripravljene sprejeti dokumentov, ki bi vključevali takšne

pravice. Kljub temu je v konvenciji zapisano, da "morajo domorodna ljudstva, kolikor je mogoče, nadzirati svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj". Stopnja kontrole oz. nadzora se bo glede na okoliščine spreminjala, vendar pa mora biti v danih okoliščinah zagotovljena najvišja možna stopnja nadzora. Odbor strokovnjakov Mednarodne organizacije za delo je določilo interpretiral tako, da obstaja dolžnost, da se zagotovi učinkovito sodelovanje domorodnih ljudstev, ki pa mora biti podprto tudi s primernimi mehanizmi in postopki. Avtorica meni, da tudi zaradi tega možnost kulturne avtonomije ni povsem izključena.

3.2.4 Različno dojetje kultur domorodnih ljudstev

Lahko vidimo, da obstajajo mednarodnopravni dokumenti, ki nudijo kulturam domorodnih ljudstev zaščito in priznavajo domorodnim ljudstvom kulturne pravice. Kljub temu pa se zdi, da so kulture domorodnih ljudstev danes bolj ogrožene, kot so bile kdaj prej. Očitno obstoječi mednarodnopravni sistem varstva kultur domorodnih ljudstev ne deluje. Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 348) meni, da sta dva glavna razloga za to, zakaj so obstoječe norme nezadostne: prvič, obstaja velika razlika v uporabi terminov, ki jih uporabljajo domorodna ljudstva, in terminov, ki se pojavljajo v obstoječih mednarodnih dokumentih, in drugič, izpuščanje nedržavnih skupin kot možnih nosilcev pravic.

Avtorica meni, da so razlike med termini, ki se pojavljajo v mednarodnih dokumentih o zaščiti kultur, in tistimi, ki jih uporabljajo domorodne skupnosti, v skladu s predstavami, ki jih imajo oboji o produktih kulture, o kulturi in o svetu nasploh. Za domorodna ljudstva je kultura celosten koncept, rezultat odnosa med ljudmi, rastlinami, živimi bitji in zemljo ter je ločena od koncepta tržne menjave. Produkti človeškega razuma in čustev so rezultat odnosa med ljudmi in sorodstva z drugimi bitji, odnosa do zemlje in duhovnega sveta. Po prepričanju domorodnih ljudstev človek ne vlada svetu, ampak živi v harmoniji in sodelovanju z drugimi bitji, tako živimi kot tudi rastlinami. Posebna poročevalka OZN Erica Irene Daes¹¹ (Xanthaki 2000: 349) se strinja, da gre pri kulturni dediščini domorodnih ljudstev za celosten koncept oz. za t.i. "okroglo predstavo". Daesova trdi, da po prepričanju domorodnih ljudstev kulturna dediščina ni samo zbirka predmetov, zgodb in obredov. Je celosten sistem znanj z lastno epistemološko, filozofsko in znanstveno predstavo.

---

¹¹Erica Irene Daes je med drugim vodila petčlanski zbor strokovnjakov Delovne skupine o domorodnih prebivalcih OZN (*Working Group on Indigenous Populations*), ki je 10 let pripravljala osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev.

3.2.4.1 Opredelitev kultur domorodnih ljudstev v mednarodnih dokumentih

3.2.4.1.1 Kultura kot kapital

Kot pravi Rodolfo Stavenhagen (Xanthaki 2000: 349), večina držav razume kulturo kot nakopičeno materialno dediščino vsega človeštva ali posamezne skupine. Avtor opozarja, da je na ta način kultura razumljena enodimenzionalno: obstaja enotna kultura človeštva, tako kot obstaja enotna kultura države. In samo to kulturo je potrebno zaščititi in zjamčiti vsem ljudem dostop do nje. Potemtakem je "pravica do kulture" dvojna: 1. pravica enakega dostopa posameznikov do nakopičenega kulturnega kapitala in 2. pravica človeštva, da zaščiti kulturo človeštva, ter pravica države, da zavaruje svojo kulturo.

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 349) trdi, da večina mednarodnih dokumentov, ki se nanašajo na kulturne pravice, razume kulturo kot kapital. Splošna deklaracija človekovih pravic (2. točka, 27. člen), Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (15. člen) in Konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije (5. člen) posameznikom zagotavljajo dostop do kulture. Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1. člen) vsebujeta tudi pravico zagotavljanja lastnega kulturnega razvoja. Deklaracija o načelih mednarodnega kulturnega sodelovanja iz leta 1966 (3. točka 1. člen), Deklaracija o rasi in rasnih predsodkih iz leta 1978 (5. člen) ter Priporočilo o zaščiti kulturne in naravne dediščine na nacionalni ravni (*UNESCO Recommendation concerning the Protection at National Level of the Cultural and Natural Heritage*) (4. člen) iz leta 1972 pa opredeljujejo kulturo kot skupno dediščino človeštva.

Avtorica meni, da se je koncept skupne dediščine pogosto uporabljal kot nasprotni argument zahtevam domorodnih ljudstev, še posebno pri vprašanju vračanja njihovih kulturnih predmetov. Če je edino merilo, ki določa prihodnost kulturnih predmetov, koncept skupne kulturne dediščine, potem lahko katerakoli država trdi, da je za človeštvo koristneje razstavljati kulturne predmete domorodnih ljudstev v državnih muzejih. Državni muzeji so namreč večinoma lažje dostopni in bolje tehnično opremljeni kot razstavna središča domorodnih ljudstev. Kot pravi avtorica, bi sprejemanje takšnih odločitev popolnoma zapostavilo pomen in težo kulturnih predmetov domorodnih ljudstev v njihovih skupnostih. Naslednji problem, ki je povezan s konceptom skupne dediščine, je načelo pravičnosti. Po njem naj bi razstavljanje kulturnih objektov upoštevalo koristi, ki bi jih od tega imele vse države, vsi posamezniki in vsi narodi. Interes domorodne skupnosti, ki je ustvarila neki

predmet, je torej podrejen interesu države in človeštva. Ker pa je interes človeštva težko določljiva kategorija, ga lahko država prikroji tako, da služi predvsem njenim interesom.

Kultura kot nakopičeno bogastvo in lastnina je po mnenju Xanthakijeve naslednji koncept, ki ustvarja znotraj vrednot domorodnih ljudstev dodatno napetost. Domorodna ljudstva vidijo kulturo kot del skupnosti. Kultura zanje pomeni trajen odnos med živimi bitji, rastlinami in kraji, s katerimi je kultura povezana. V tem odnosu pa ni prostora za ekonomske pravice.

Ločevanje kulturne in intelektualne lastnine predstavlja dodaten problem. Domorodna ljudstva razumejo kulturo kot celoto, zato ne delajo razlik med kulturno in intelektualno lastnino. Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 352) trdi, da se večina mednarodnopravnih določil zaščite kulturne dediščine nanaša posebej na kulturno lastnino, medtem ko je intelektualna lastnina v mednarodnopravnih dokumentih ločeno zaščiten. Avtorica opozarja, da so opredelitve kulturne lastnine v mednarodnopravnih pogodbah zelo ohlapne. V Konvenciji o kulturni lastnini v času oboroženega spopada (*UNESCO Convention of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*) iz leta 1954 je kulturna lastnina opredeljena kot "... premična ali nepremična lastnina velikega pomena za kulturno dediščino vseh ljudi ..." (točka a, 1. člen). Kulturna lastnina je natančneje opredeljena v Konvenciji o načinih prepovedovanja in preprečevanja nezakonitega uvoza, izvoza in prenašanja lastništva kulturne lastnine iz leta 1970 (*UNESCO Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*), kjer je v 1. členu zapisano, da je kulturna lastnina "lastnina, ki ima na religiozni ali posvetni osnovi, arheološki, predzgodovinski, zgodovinski, literarni, umetniški ali znanstveni pomen za državo". V 1. členu so tudi natančno opredeljeni predmeti kulturne lastnine.¹²

---

¹²"Za namene konvencije pomeni pojem kulturna lastnina lastnino, ki ima na religiozni ali posvetni ravni za vsako državo izrecno določen arheološki, predzgodovinski, zgodovinski, književni, umetnostni ali znanstveni pomen in pripada naslednjim kategorijam:

- a. redke zbirke in primerki favne, flore, mineralov, anatomije in predmeti paleontološkega pomena;
- b. lastnina, ki se nanaša na zgodovino, vključno z zgodovino znanosti, tehnologije, vojaštva in družbene zgodovine, lastnina, ki se nanaša na življenje narodnih voditeljev, mislecev, znanstvenikov in umetnikov, ter lastnina, ki se nanaša na dogodke nacionalnega pomena;
- c. izdelki arheoloških izkopavanj (tako običajnih kot tudi tajnih) ali arheoloških najdb;
- d. elementi umetniških ali zgodovinskih spomenikov ali arheoloških krajev, ki so bili razkosani;
- e. antične umetnine, starejše od sto let, tako kot napisi, kovanci in vtisnjeni žigi;
- f. predmeti etnološkega pomena;

Konvencija o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine (*UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) iz leta 1972 namesto kulturne lastnine uporablja pojem kulturna dediščina. Definicija kulturne dediščine v 1. členu konvencije je razširila tudi obseg zaščite. Kot del kulturne dediščine držav zajema kraje izjemnega pomena za vse človeštvo. Kot ugotavlja Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 353), pa tudi ta konvencija ni uspela zaščititi vseh vidikov kultur domorodnih ljudstev. Avtorica se npr. sprašuje, ali lahko človeške skelete uvrstimo pod kategorijo "predmeti arheoloških izkopavanj in odkritij", čeprav je njihovo zlorabljanje že od nekdaj del realnosti domorodnih ljudstev. Prav tako naj bi bilo vprašljivo, ali konvencija vključuje kulturno dediščino, ki se prenaša preko jezika. Pogosto je bil to edini način prenašanja kulturne identitete domorodnih ljudstev na naslednje rodove in zlorabe na tem področju se dogajajo še danes. Avtorica tudi opozarja, da konvencija izrecno ščiti le predmete izjemnega pomena, medtem ko domorodna ljudstva menijo, da so vsi kulturni predmeti vredni zaščite.

3.2.4.1.2 Kultura kot rezultat ustvarjanja

Stavenhagen (Xanthaki 2000: 354) pravi, da je kultura proces umetniškega in znanstvenega ustvarjanja. V tem okviru temelji zaščita na posameznem članu družbe, ki ustvarja kulturo, jo interpretira ali jo izvaja. Xanthakijeva pravi, da je "pravica do kulture" pravica posameznika, da svobodno in brez omejitev ustvarja kulturne predmete, in pravica vseh ljudi, da imajo dostop do teh stvaritev v muzejih, galerijah, knjižnicah, gledališčih in koncertih.

Mnogi Unescovi dokumenti ščitijo posameznika, ki ustvari, interpretira ali izvaja kulturne predmete. Med njimi so najpomembnejši naslednji (Xanthaki 2000: 354):

-
- g. *predmeti umetniškega pomena, tako kot:*
    - i. *podobe, slike in risbe, v celoti ročno izdelane s kakršnokoli pomočjo in iz kakršnegakoli materiala (razen industrijski načrti in industrijsko proizvedeni ročno okrašeni predmeti);*
    - ii. *izvirna dela kiparske umetnosti in skulpture iz kakršnegakoli materiala;*
    - iii. *izvirne grafike, odtisi in litografije;*
    - iv. *izvirne umetniške zbirke in montaže iz kakršnegakoli materiala;*
  - h. *redki rokopisi in inkunabule, stare knjige, spisi in publikacije posebnega pomena (zgodovinskega, umetniškega, znanstvenega, književnega itd.), samostojni ali v zbirki;*
  - i. *poštne znamke, koleki (revenue stamps) in podobne znamke, samostojne ali v zbirki;*
  - j. *arhivi, vključno z zvočnimi, fotografskimi in kinematografskimi;*
  - k. *pohišten predmeti, starejši od sto let, in stari glasbeni inštrumenti."*

Mednarodna konvencija o zaščiti izvajalcev, proizvajalcev zvočnih zapisov in radijskih oddajanj (*International Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations*) iz leta 1961, Konvencija o zaščiti proizvajalcev zvočnih zapisov pred nedovoljenim kopiranjem (*Convention for the Protection of Producers of Phonograms against Unauthorized Duplication of their Phonograms*) iz leta 1971, Konvencija o satelitskem prenosu programov (*Convention relating to the Distribution of Programme Carrying Signals Transmitted by Satellite*) iz leta 1974, Priporočilo o pravni zaščiti prevajalcev in prevodov ter praktičnih ukrepih izboljšanja položaja prevajalcev (*Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to Improve the Status of Translators*) iz leta 1976 in Priporočilo o položaju umetnikov (*Recommendation concerning the Status of the Artist*) iz leta 1980.

Tudi Splošna deklaracija človekovih pravic zagotavlja nekatere od omenjenih pravic. V 1. točki 27. člena je zapisano: "Vsakdo ima pravico prosto se udeleževati kulturnega življenja svoje skupnosti, uživati umetnost in sodelovati pri napredku znanosti in biti deležen koristi, ki iz tega izhajajo." V Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah je v odstavku b 1. točke 15. člena zapisano, da "države pogodbenice tega Pakta priznavajo vsakomur pravico uživati dosežke znanstvenega napredka in njegove rezultate", 2. točka 15. člena pravi, da "ukrepi, s katerimi države pogodbenice tega Pakta zagotavljajo polno uresničevanje te pravice, morajo obsegati ukrepe, ki so potrebni za ohranitev, razvoj in širjenje znanosti in kulture", v 3. točki 15. člena pa je zapisano, da se "države pogodbenice tega pakta zavezujejo, da bodo spoštovale svobodo, ki je nujna za znanstveno raziskovanje in ustvarjalno dejavnost".

Zaščita posameznikov ustvarjalcev kulture po prepričanju avtorice ne pripomore dosti k zaščiti kultur domorodnih ljudstev. Domorodna ljudstva namreč menijo, da "kultura" ni samo produkt posameznika. Skupnost je tista, ki posamezniku da predstavo o kulturi.

3.2.4.1.3 Kultura kot način življenja

Odbor za človekove pravice je v Komentarju št. 23 (*General Comment 23 (Fiftieth Session, 1994)*) opozoril na široko naravo kultur domorodnih ljudstev in v 7. točki zapisal, da se "kultura manifestira v različnih oblikah, vključno s posebnim načinom življenja, ki je povezan z uporabo zemeljskih danosti. Ta pravica lahko vključuje tradicionalne aktivnosti, kot so ribolov in lov ter pravica živeti v z zakonom zaščitenem rezervatu". Podobno je Odbor za odpravo rasne diskriminacije v 4. točki Priporočila št. 23 (*General Recommendation 23*

(*Fifty-first session, 1997*) of the Committee of the Elimination of Racial Discrimination) pozval "države k priznanju, spoštovanju in uveljavljanju kulture, zgodovine, jezika in načina življenja domorodnih ljudstev kot obogatitev kulturne identitete države".

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 358) meni, da ima razumevanje kultur kot načinov življenja velik vpliv na pomen kulturnih pravic. Avtorica namreč trdi, da se v primeru, če se kultura nanaša na vse vidike življenja skupnosti, zdi kolektivni element pravice uživanja kulture splošen in njegovo priznanje nujno. Priznanje kolektivnih kulturnih pravic manjšin in domorodnih ljudstev naj bi po njenem mnenju vključevalo tudi kulturo kot način življenja. Kot primer navaja 33. člen dokumenta kopenhavskega srečanja Konference o človekovi dimenziji KVSE iz leta 1990, ki manjšinam priznava kolektivne kulturne pravice. V 33. členu je zapisano, "da bodo sodelujoče države na svojem ozemlju zaščitile etnično, kulturno, jezikovno in versko identiteto narodnih manjšin in ustvarile pogoje za njihovo uveljavljanje".

3.2.4.2 Nosilci kulturnih pravic

Drugi glavni dejavnik, ki po prepričanju Xanthakijeve ovira zaščito kultur domorodnih ljudstev v obstoječih mednarodnih normah, je vprašanje, na koga se zaščita dejansko nanaša. Mednarodnopravna sredstva zaščite kultur so precej nejasna glede nosilcev koristi. Avtorica (Xanthaki 2000: 359) trdi, da prevladujoča večina mednarodnopravnih določil priznava le dva lastnika kulture: posameznika in državo. Po njenem mnenju naj bi bilo takšno razumevanje v skladu s prevladujočim razumevanjem mednarodne skupnosti, kjer državi pripada osrednje mesto. Vendar opozarja, da postopno oblikovanje t.i. postnacionalnega sveta odpira možnost priznanja različnih skupin. Danes, meni avtorica, mednarodne norme priznavajo in ščitijo vse več različnih skupin.

V Konvenciji o kulturni lastnini v času oboroženega spopada (*UNESCO Convention of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*) iz leta 1954 je v točki a 1. člena zapisano, da pojem kulturna lastnina zajema "lastnino velikega pomena za kulturno dediščino vseh ljudi". Avtorica opozarja, na podlagi razprav o osnutku konvencije, da so udeleženci medsebojno zamenljivo uporabljali pojem "ljudje" (*people*) in "država" (*State*). Deklaracija o načelih mednarodnega kulturnega sodelovanja (*UNESCO Declaration of Principles of International Cultural Co-operation*) iz leta 1966 se obrača na narode (*nations*) in ljudstva (*peoples*), vendar ni jasno, ali narodi predstavljajo skupine znotraj države ali pomenijo celotno populacijo neke države. Posebnost deklaracije je tudi dejstvo, da je v 1. točki zadnjega, 11. člena izrecno zapisano, da bodo države pri doseganju ciljev konvencije

"spoštovale suvereno enakost držav in se bodo vzdrževale poseganja v zadeve, ki sodijo pod notranje pristojnosti držav". Avtorica opozarja, da deklaracija državam zagotavlja načelo nevmešavanja v notranje zadeve držav, v njihovo neodvisnost in suverenost.

Konvencija o načinih prepovedovanja in preprečevanja nezakonitega uvoza, izvoza in prenašanja lastništva kulturne lastnine iz leta 1970 je pri vprašanju nosilcev pravic natančnejša. V preambuli je zapisano, da je "za vsako državo bistveno, da se vedno bolj zaveda svojih moralnih obvez, ki jih ima do svoje kulturne dediščine in kulturne dediščine vseh narodov". Xanthakijeva meni, da v primeru, če se pojem "narodi" nanaša na skupine znotraj države, potem obstaja tudi dolžnost držav, da upoštevajo in spoštujejo kulture domorodnih ljudstev. Vendar pa je glede na 4. člen jasno, da v konvenciji ni prostora za nenacionalne kulture. V 4. členu je zapisano, da kulturno dediščino posamezne države sestavljajo naslednje kategorije:

- a. Kulturna lastnina, ki jo je ustvaril posameznik ali skupina državljanov države, in kulturna lastnina velikega pomena za državo, ki so jo na ozemlju države ustvarili tuji državljani ali osebe brez državljanstva, ki tukaj živijo.
- b. Kulturna lastnina, najdena na ozemlju države.
- c. Kulturna lastnina, ki je bila s privolitvijo pristojnih oblasti države izvora te lastnine pridobljena z arheološkimi, etnološkimi ali naravoslovnimi odpravami.
- d. Kulturna lastnina, ki je bila predmet svobodno dogovorjene izmenjave.
- e. Kulturna lastnina, ki je bila pridobljena kot darilo ali je bila legalno kupljena s privolitvijo pristojnih oblasti države izvora te lastnine.

Določila konvencije kažejo, da konvencija razume kulturno dediščino domorodnih ljudstev kot del kulturne dediščine posamezne države. Če se država tako odloči, lahko, ne da bi za to vprašala ali dobila privolitev domorodnih ljudstev, odstrani njihovo dediščino iz države, jo zamenja ali podari drugi državi. Tudi zahteve po vrnitvi predmetov kulturne dediščine lahko postavijo le države. Četudi bi se država odločila izpostaviti kršitev, povezano s kulturnimi predmeti domorodnih ljudstev, obstajajo mnoge ovire. Konvencija kot prvo določa, da morata biti državi, ki sta v sporu, pogodbenici konvencije. Državi se lahko sklicujeta na konvencijo tudi samo v primeru, če je bil neki predmet odstranjen oz. odtujen po tistem, ko je konvencija začela veljati v obeh državah. Vsekakor pa šele po letu 1972, ko je konvencija začela veljati. Avtorica opozarja na dejstvo, da večina velikih držav uvoznic umetnin, kot so Francija, Nemčija, Japonska in Velika Britanija, niso podpisnice pogodb in da

je do največjih kraj umetnin domorodnih ljudstev prišlo pred letom 1972. Na žalost, doda Xanthakijeva, se tudi Konvencija o zaščiti svetovne kulturne in naravne dediščine iz leta 1972 osredotoča na državo.

Nasprotno pa Priporočilo o vzgoji za mednarodno razumevanje, sodelovanje in mir ter človekove pravice in temeljne svoboščine iz leta 1974 (*UNESCO Recommendation concerning Education for the International Understanding, Cooperation and Peace and Education relating to Human Rights and Fundamental Freedoms*) povezuje kulturo bolj z narodi kot z državami. V 17. členu je zapisano, da "bodo za to, da bi države pospešile vzajemno spoštovanje medsebojnih razlik, države članice uveljavljale na različnih stopnjah in na različne načine izobraževanje in raziskovanje različnih kultur, njihovega medsebojnega vpliva, njihovih vidikov in načina življenja". Xanthakijeva opozarja, da členi priporočila državam ne določajo posebnih obveznosti glede uveljavljanja poučevanja vseh kultur znotraj države. Država lahko tako v svoje učne programe npr. vključi poučevanje kultur različnih držav sveta in izpusti kulture domorodnih ljudstev, ki živijo v državi.

Priporočilo o zaščiti tradicionalnih kultur in folklorne (*UNESCO Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore*) iz leta 1989 uporablja multikulturni pristop. V členu B je zapisano, "da je potrebno folkloro kot obliko kulturnega izražanja zaščititi pred in za skupine (družinske, poklicne, narodne, regionalne, verske, etnične itn.), katerih identiteto izraža". Avtorica meni, da je to določilo pomembno predvsem zato, ker priznava, da lahko kulture pripadajo različnim podskupinam.

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 361) nadalje trdi, da obvezujoča določila, ki za države predstavljajo pravno obvezo, ne ščitijo ustrezno kultur domorodnih ljudstev. Zanimarjajo nedržavne kulture (*sub-national cultures*) in razumejo vse kulturne predmete, ki obstajajo v državi, kot del države. Ne samo da ne pomagajo zahtevam domorodnih ljudstev, ampak celo podpirajo državno upravljanje s kulturnimi predmeti domorodnih ljudstev. Avtorica meni, da je takšen pristop le še dodatna oblika državnega prisvajanja kultur domorodnih ljudstev, ki jo podpira še brezbržnost mednarodne skupnosti. Čeprav novejši dokumenti kažejo na določeno stopnjo multikulturnosti, njihova neobvezujoča narava ne pomaga dosti domorodnim ljudstvom. Po mnenju avtorice obstaja široko soglasje, da je zaščita, ki jo nudijo splošna sredstva zaščite, neustrezna in da je zato potrebno oblikovati posebno zaščito kulturnih pravic domorodnih ljudstev. Takšno posebno obliko zaščite pa predstavlja osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev OZN.

3.3 Osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev

3.3.1 Vsebina osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev

Nekatera temeljna določila osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev so še vedno del vročih razprav. Danes še ne moremo vedeti, kakšni bodo pomen in praktične posledice Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev za njihov pravni položaj.

Martinez-Cobo je leta 1983 ob koncu svoje študije o diskriminaciji domorodnih prebivalcev (*Study of Discrimination against Indigenous Populations*) zapisal (Cobo v Meijknecht 2001: 152), da veljavni standardi človekovih pravic niso v celoti uporabni in primerni za domorodna ljudstva. Opozoril je, da je potrebno oblikovati posebno deklaracijo, ki bi kasneje privedla do oblikovanja in sprejema konvencije o pravicah domorodnih ljudstev. S tem se je začel dolgotrajen proces posvetovanja med predstavniki domorodnih ljudstev, strokovnjaki OZN in državami članicami OZN o vsebini Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev.

V 42. členu¹³ osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev je zapisano, da pravice, ki so zapisane v deklaraciji, "določajo najnižji standard za preživetje, dostojanstvo in blaginjo domorodnih ljudstev povsod po svetu". Meijknechtova je zapisala, da domorodna ljudstva na podlagi 42. člena menijo, da so države tiste, ki morajo preprečiti kakršnokoli spreminjanje, črtanje in popravljanje določil, ki bi spremenila splošna načela in celost te deklaracije. Avtorica opozarja, da bo, čeprav so imela domorodna ljudstva precej vpliva pri pisanju in oblikovanju osnutka in naj bi deklaracija v veliki meri odslikavala njihove poglede in prizadevanja, na koncu Deklaracija o pravicah domorodnih ljudstev deklaracija držav članic OZN in ne domorodnih ljudstev.

Pomembno je izpostaviti tudi dejstvo, da je Deklaracija o pravicah domorodnih ljudstev le deklaracija in ne konvencija, kar pomeni, da tudi po tistem, ko jo bo enkrat sprejela Generalna skupščina OZN, ne bo državam članicam nalagala pravnih obvez. Vendar pa lahko, kot pravi posebni poročevalec Martinez-Cobo (Cobo v Meijknecht 2001: 153), deklaracija pomeni podlago za kasnejše oblikovanje in sprejetje Konvencije o pravicah domorodnih ljudstev. Meijknechtova meni, da verjetno tudi zaradi tega nekatere države težko sprejemajo vsebino deklaracije, ki nadgrajuje določila ILO Konvencije št. 169.

Tako kot v večini preambul tudi preambula osnutka deklaracije vsebuje nekatera načela, ki vplivajo na vso deklaracijo. Meijknechtova (Meijknecht 2001: 153) meni, da so

---

¹³Celotno besedilo osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev je v prilogi.

najpomembnejša načela deklaracije zapisana v prvem, tretjem in četrtem odstavku preambule. To so načelo enakopravnosti vseh ljudstev, načelo preprečevanja rasizma in načelo nediskriminacije.

Za deklaracijo je značilno tudi to, da so pravice domorodnih ljudstev oblikovane kot pravice posameznikov in kot pravice skupin. Deklaracija je sprejela pristop, po katerem je tudi skupnost nosilka pravic in dolžnosti. Meijknechtova meni, da sta posedovanje zemlje in odnos domorodnih ljudstev do okolja (25., 26. in 27. člen) najlepši primer kolektivne pravice domorodnih ljudstev. Domorodna ljudstva poudarjajo pomen kolektivnih pravic, ki se nanašajo na zemljo, jezik, izobraževanje in pravico do samoodločbe, ter trdijo, da kolektivne pravice niso v nasprotju in ne predstavljajo grožnje individualnim pravicam. Po drugi strani pa nekatere države, med njimi predvsem ZDA, Japonska in Francija, težko sprejemajo idejo o kolektivnih pravicah domorodnih ljudstev in domorodna ljudstva še naprej obravnavajo kot "osebe pripadnike domorodnih skupin".

Domorodna ljudstva državam odgovarjajo, da njihova identiteta izhaja iz občutka pripadnosti skupnosti. Poudarjajo, da individualizem ni del njihove filozofije, da domorodna ljudstva živijo v skupnostih in ne vsako zase ter da sta že od nekdaj v vseh domorodnih skupnostih posameznik in skupnost med seboj neločljivo povezana.

James Anaya (Anaya v Meijknecht 2001: 156) trdi, da mednarodno pravo ne izključuje kolektivnih človekovih pravic. Meijknechtova se s tem načeloma strinja, vendar opozarja, da izid razprav o kolektivnih pravicah domorodnih ljudstev še ni gotov. Obstaja povezava med tem, kaj je politično izvedljivo in pravno možno ter je odvisno predvsem od politične volje mednarodnopravnega reda, ali bodo kolektivne pravice domorodnih ljudstev tudi sprejete.

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 160) trdi, da kljub dolgotrajnim posvetovanjem, ki so spremljala oblikovanje vsebine Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev, obstaja soglasje samo o določenih individualnih pravicah. Določila, ki se nanašajo izključno na posameznike, so zapisana v 5. členu deklaracije, ki navaja, da "ima vsak posameznik pravico do državljanstva", in v 43. členu, kjer piše, da "so pravice, ki jih vsebuje deklaracija, enakopravno zajamčene moškim in ženskim posameznikom, pripadnikom domorodnih ljudstev". Avtorica opozarja, da načel, ki vsebujejo kolektivni pristop, in tistih, ki vsebujejo kombinacijo individualnega in kolektivnega pristopa, države verjetno še ne bodo sprejele prav kmalu. Kljub temu pa osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev vsebuje nov vseobsegajoč pristop k oblikovanju zaščite domorodnih ljudstev. Trenutno pomanjkanje

konsenza med državami, razen glede nekaterih individualnih pravic, potrjuje še vedno tradicionalno vlogo države kot osrednjega subjekta mednarodnega prava.

3.3.2 Zaščita kultur domorodnih ljudstev v osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev

Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 361) trdi, da je osnutek deklaracije tudi poskus oblikovanja posebne oblike zaščite kulturnih pravic domorodnih ljudstev.

Kulturne pravice so npr. zaščitene v 3. členu deklaracije, kjer je zapisano, da imajo "domorodna ljudstva pravico prizadevati si za kulturni razvoj", in v 4. členu, ki domorodnim ljudstvom zagotavlja "ohranitev in krepitev kulturnih posebnosti domorodnih ljudstev". Prav tako 7. člen štiti domorodna ljudstva pred genocidom in kulturnim genocidom ter zagotavlja žrtvam takšnih dejanj možnost odškodnin. Nadalje je v odstavku d 7. člena zapisano, "da je potrebno domorodna ljudstva zaščititi pred kakršnokoli obliko asimilacije ali integracije s strani drugih kultur in preprečiti vsiljevanje drugačnega načina življenja s pomočjo zakonodaje, upravnimi in drugimi ukrepi".

Osrednji del zaščite kulture domorodnih ljudstev predstavlja 3. del deklaracije. Določila tega dela deklaracije specificirajo in nadgrajujejo obstoječo zaščito kultur, religij in jezikov. Xanthakijeva (Xanthaki 2000: 362) opozarja, da se določila 3. dela deklaracije ukvarjajo z zelo spornimi vprašanji in razlagajo nekatera zelo nejasna področja mednarodnega prava, ki ustrezajo predvsem zahtevam domorodnih ljudstev.

V 12. členu tretjega dela deklaracije je npr. zapisano, da imajo domorodna ljudstva pravico zaščititi arheološka najdišča in zgodovinske kraje, ter vsebuje pravico do povračil v primerih, ko je bila domorodnim ljudstvom odvzeta kulturna, intelektualna in druga lastnina. Avtorica opozarja, da bi sprejetje 12. člena pomenilo konec ugibanj o pravnem statusu arheoloških najdišč in zgodovinskih krajev. Mnoge države, vključno z Brazilijo, Filipini in El Salvadorjem, temu določilo močno nasprotujejo in to utemeljujejo, češ da ni v skladu z obstoječim mednarodnim pravom. Kot sem že zapisal v enem od prejšnjih poglavij, po obstoječi mednarodnopravni ureditvi arheološka najdišča namreč pripadajo izključno državam in ne domorodnim skupnostim. Japonska, Avstralija, Nova Zelandija, Francija, Velika Britanija, Norveška in ZDA pa nasprotujejo nepreciznemu določilu o pravici do povračil in opozarjajo, da obstoječe mednarodno pravo te pravice ne pozna.

Določila 24. in 29. člena se nanašajo na zaščito kulturne dediščine domorodnih ljudstev. 24. člen govori o intelektualni lastnini v obliki tradicionalne medicine in ljudstvom

zagotavlja "pravico zaščititi za medicino pomembne rastline, živali in minerale". Isti člen v nadaljevanju zagotavlja domorodnim ljudstvom tudi enak dostop do medicinske oskrbe. 29. člen ščiti kulturno in intelektualno lastnino domorodnih ljudstev s poudarkom na zaščiti: "znanosti, tehnologije, kulturnega izražanja in vključuje človeške vire, genetski material, semena, zdravila, znanje o lastnostih flore in favne, ustno izročilo, literaturo, oblikovanje ter vizualno in izrazno umetnost". Tudi sprejetje določil 24. in 29. člena je, po prepričanju avtorice, precej sporno, ker bi njihovo sprejetje spremenilo trenutno stanje na področju mednarodnopravne zaščite intelektualne lastnine. Zato mnoge države tudi tema določiloma nasprotujejo. ZDA menijo (Xanthaki 2000: 364), da "pravice, ki jih vsebujeta člena, presegajo celo pravice, ki pripadajo drugim državljanom ZDA".

13. člen ščiti verske in duhovne običaje domorodnih ljudstev, tradicije in obrede ter vključuje pravico do vrnitve človeških ostankov domorodnih ljudstev. Predsedujoči WGIP¹⁴ (Xanthaki 2000: 365) trdi, da 13. in 14. člen podpira večina držav. Avtorica opozarja, da države ne nasprotujejo vsebini 13. člena, ker se ujema z vsebino 18. člena Splošne deklaracije človekovih pravic in s 1. točko 18. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, kjer je zapisano, da ima "vsakdo pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi. Ta pravica vsebuje svobodo imeti ali sprejeti vero ali prepričanje, po svoji izbiri in svobodo izražati svojo vero ali prepričanje posamično ali v skupnosti z drugimi, javno ali zasebno, z bogoslužjem, izpolnjevanjem verskih in ritualnih obredov in poučevanjem". Oba dokumenta vsebujeta določene omejitve glede izražanja vere ali prepričanja. V 3. točki 18. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah je tako zapisano, da so "glede svobodnega izražanja vere ali prepričanja dopustne le tiste omejitve, ki jih določa zakon, in so potrebne za zavarovanje javne varnosti, reda, zdravja ali morale, ali temeljnih pravic in svoboščin drugih". Mnoge države, med njimi tudi Nizozemska, Francija, Švica in Švedska, so zahtevale, da 12. in 13. člen deklaracije vsebujeta enake omejitve.

1. odstavek 14. člena osnutka deklaracije ščiti jezik, zgodovino, ustno izročilo, filozofijo, jezikoslovje in literaturo domorodnih ljudstev. To določilo po mnenju Xanthakijeve (Xanthaki 2000: 366) za države ne predstavlja težav, saj je združljivo z vsebino 27. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah ter z vsebino 28. člena ILO Konvencije št. 169. Tudi 2. odstavek 14. člena osnutka deklaracije se ujema z odstavkom f 3. točke 14. člena Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, kjer je zapisano,

---

¹⁴Delovna skupina OZN o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev (*Working Group on the draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*).

"da je potrebno vsakomur, ki je obtožen kaznivega dejanja, zagamčiti brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali ne govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem". Podobno pravico zagotavlja domorodnim ljudstvom tudi 12. člen ILO Konvencije št. 169. 14. člen osnutka deklaracije pa razširi pravico do brezplačnega tolmača tudi na politične, pravne in upravne postopke. Države bi bile na podlagi 14. člena dolžne sprejeti ukrepe, ki bi zagotovili to pravico. Temu določilo nasprotujejo mnoge države. Francija npr. vztraja (Xanthaki 2000: 366), "da mora biti jezik v takšnih postopkih vedno francoski".

Poleg omenjenih členov so za zaščito kultur domorodnih ljudstev pomembna tudi druga določila 3. dela deklaracije, ki govori o kulturi, veri in jeziku. Kulture domorodnih ljudstev pa ščitijo tudi nekatera določila 4. dela, ki omenjajo izobraževanje, sredstva obveščanja in zaposlitev, ter določila 6. dela, ki govorijo o zaščiti zemlje in naravnih virov.

3.3.3 Pomen osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 160) trdi, da trenutno osnutek deklaracije ni pomemben samo zaradi vsebine, ampak tudi zaradi načina, kako se je skupaj s predstavniki domorodnih ljudstev oblikovala njegova vsebina. Postopek pisanja osnutka, ki je po mnenju avtorice za mednarodno pravo nenavaden, označuje vse večjo navzočnost domorodnih ljudstev kot pomembnih akterjev na mednarodni ravni.

Njihova navzočnost je po prepričanju avtorice močno vplivala na vsebino osnutka deklaracije. Po mnenju predsednika Delovne skupine OZN o vprašanih domorodnih ljudstev, osnutek deklaracije (Meijknecht 2001: 166) "ne samo da priznava domorodna ljudstva kot ljudstva v mednarodnem pomenu, ampak domorodnim ljudstvom priznava poseben kolektivni pravni položaj, in to tudi v primerih, ko so ta pristala na vključitev v obstoječe države".

Še bolj optimističen je Gray (Gray v Meijknecht 2001: 160), ki je v poročilu o srečanju Delovne skupine o osnutku deklaracije zapisal, da skoraj vse države podpirajo priznanje temeljnih načel osnutka deklaracije, kot so domorodna ljudstva, kolektivne pravice in pravica do samoodločbe. Gray trdi, da vsako nasprotovanje konceptu domorodnih ljudstev, konceptu kolektivnih pravic in načelu samoodločbe lahko zavrne na podlagi dejstva, da kršijo osnovna tri načela o enakopravnosti, nediskriminaciji in prepovedi rasne diskriminacije.

Meijknechtova opozarja, da Greyeva izjava prezira dejstvo, da so omenjena tri načela kot podlago celotne deklaracije do sedaj sprejela le domorodna ljudstva. Države so do danes sprejele samo tista določila deklaracije, ki se nanašajo na individualne pravice predstavnikov domorodnih ljudstev. Avtorica odgovarja optimistom, da morajo na koncu besedilo

deklaracije, ki vsebuje različne pristope in daljnosežne pravice, sprejeti države. Dejstvo, da so države potrdile le tiste člene deklaracije, ki govorijo o individualnih pravicah, kaže na zadržanost držav do novih pravnih entitet v mednarodnem pravu. In to kljub temu, da deklaracija sama po sebi ni pravno zavezujoč dokument. Previdnost držav lahko po prepričanju avtorice pojasnimo predvsem zaradi vprašanja ozemeljske celovitosti in suverenosti držav.

Glavna lastnost Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev po mnenju Meijknechtove niso kolektivne pravice, saj deklaracija nagovarja različne akterje. Posamezniki, skupine, organizacije in države imajo v deklaraciji pravice in dolžnosti drug do drugega in samo preko sodelovanja vseh akterjev je lahko namen instrumentov dosežen. Avtorica meni, da je poleg dejstva, da deklaracija obravnava domorodna ljudstva kot skupino, tudi dejstvo, da deklaracija nagovarja različne subjekte, tisto, zaradi česar je ta dokument izjemen.

3.3.3.1 Pravna narava deklaracij Generalne skupščine OZN

Conforti (Conforti 2005: 55) pravi, da je Generalna skupščina OZN od samega začetka, v zadnjih letih pa vse pogosteje, v bolj ali manj slovesni obliki objavljala deklaracije, ki so vsebovale vrsto pravil. Ta so se včasih nanašala na odnose med državami, še pogosteje pa so, kot trdi avtor, zadevala notranje odnose v različnih državnih skupnostih, kot so na primer odnosi med državo in njenimi državljani ali tujci. Deklaracije načel, kot jih imenuje, avtor niso samostojen vir splošnih mednarodnih norm. Generalna skupščina Združenih narodov nima svetovne zakonodajne oblasti, nezavezujočo naravo njenih resolucij, vključno z deklaracijami o načelih, pa odločno zagovarja znaten del njenih članic, med njimi tudi zahodne države. Avtor opozarja, da če bi imela Generalna skupščina zakonodajna pooblastila, bi lahko države tretjega sveta, ki imajo v njej večino, odločale o občem mednarodnem pravu. Značilno je, da ob sprejemanju take deklaracije v Generalni skupščini mnoge države opozarjajo na pravico do prostega odločanja o tem, ali se ji bodo podredile, in se nanjo tudi sklicujejo, čeprav, kot pravi Conforti, deklaraciji sicer pritegnejo tako, da zanjo glasujejo.

Deklaracije imajo po Confortijevem mnenju (Conforti 2005: 57) pomembno vlogo pri razvijanju mednarodnega prava ter pri njegovem prilagajanju potrebam solidarnosti in medsebojne odvisnosti, ki sta v današnjem svetu vse nujnejši. Ne kaže pa jim priznavati zavezujoče moči, ki je same po sebi nimajo. Kot trdi avtor, gre za to, da priznamo prispevek, ki ga Generalna skupščina OZN z njimi vlaga v oblikovanje mednarodnega prava, čeravno v

mejah značilnih virov tega prava, ki jih predstavljata običaj in pogodba. Kar zadeva običajno pravo, imajo deklaracije pri njegovem oblikovanju pomen kot praksa držav in kot seštevek drž držav, ki jih sprejemajo, ne pa kot akti OZN. To, po prepričanju avtorja, dokazuje tudi dejstvo, da učinkujejo kot tista praksa, ki ustvarja običaj, toliko bolj, če jih sprejemajo soglasno, s konsenzom ali vsaj z veliko večino glasov. Conforti (Conforti 2005: 57) opozarja, da se soglasje držav zelo pogosto osredotoči na kar najsplošnejša načela, hkrati pa vse več držav predlaga vse več pridržkov, ko prihajajo na vrsto pravila, ki urejajo bolj specifična in posamična področja.

Na splošno, trdi Conforti (Conforti 2005: 138), vloga mednarodnih organizacij z OZN na čelu ni toliko izdajanje norm, kolikor je lajšanje sodelovanja med državami članicami. Iz tega izhaja, da se dejavnost organizacij in tudi OZN, ki je največja obstoječa organizacija, najpogosteje dogaja na stopnji, ki ima omejeno pravno težo in kjer gre le za pripravo osnutkov konvencij, glede katerih imajo potem države proste roke, da jih z ratifikacijo konvencije spremenijo v pravne predpise ali pa tudi ne. Druga dejavnost, ki jo mednarodne organizacije običajno opravljajo, je po prepričanju avtorja objavljanje priporočil, se pravi aktov, ki imajo veljavo spodbud in kot taki ne zavezujejo držav, na katere so naslovljeni. Med takšna priporočila uvrščamo tudi Deklaracijo o pravicah domorodnih ljudstev.

4. PRAVICA DO SAMOODLOČBE

V tem poglavju se bom podrobno ukvarjal s pravico do samoodločbe. Najprej bom predstavil razvoj pravice do samoodločbe, nato bom opredelil pravico do samoodločbe v mednarodnem pravu in predstavil pomisleke glede uveljavljanja pravice. Nadaljeval bom s poglavjem o problemih pravice do samoodločbe. Spraševal se bom, kakšna sta pomen in obseg pravice ter kdo so nosilci pravice v mednarodnem pravu. Pojasnil bom, v čem se razlikuje samoodločba v odnosu do manjšin in domorodnih ljudstev. Opisal bom, kdo je sklepal v preteklosti pogodbe z domorodnimi ljudstvi, in preučil, ali so sprejete pogodbe lahko podlaga za uresničitev pravice do eksterne samoodločbe. Poglavje bom končal z osnutkom Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Predstavil bom pravico do samoodločbe v osnutku deklaracije, odgovoril na vprašanje, kako vidijo pravico do samoodločbe v osnutku različni akterji, ki so sodelovali pri njegovi pripravi, in pojasnil, kakšen je pomen pravice do samoodločbe v osnutku deklaracije.

4.1 Razvoj pravice do samoodločbe

Trifunovska (Trifunovska 1997: 176) je zapisala, da je pravica do samoodločbe eno najpomembnejših načel mednarodnega prava in mednarodne politike. Je težko razumljiva pravica, ki jo je včasih nemogoče zagotoviti in uresničiti v praksi. Antonio Cassese (v Trifunovska 1997: 176) dodaja, da je samoodločba radikalen, napreden, vabljev ter hkrati razdiralen in grozeč koncept. Ta napredni koncept je lahko v določenih primerih nevaren, saj povzroči več zmede in nerealnih pričakovanj kot pravičnih in miroljubnih rešitev. Uporablja se, ko posamezniki ali skupine zahtevajo osvoboditev izpod tuje oblasti, odcepitev, sodelovanje v demokratičnem odločanju ali uživanje temeljnih človekovih pravic.

Nekateri avtorji menijo, da je koncept samoodločbe tako star, kot je stara država. Drugi povezujejo koncept z Ameriško deklaracijo o neodvisnosti iz leta 1776 in s francosko revolucijo iz leta 1789, ki je označila konec prepričanja, da so posamezniki in ljudstva podložniki kralja, ki lahko z njimi počne, kar mu je volja, in ga zamenjala z načelom, da je vlada odgovorna ljudstvu. Trifunovska trdi, da je ameriški predsednik Woodrow Wilson konec 1. svetovne vojne prvi javno zagovarjal samoodločbo. Od takrat pa vse do danes je koncept samoodločbe doživel veliko sprememb. Kljub dejstvu, da se je mednarodna skupnost stalno ukvarjala z zahtevami držav, ki so se sklicevale na pravico do samoodločbe, pa ni uspela odgovoriti na nekatera temeljna vprašanja, povezana s konceptom. Vprašanje o

pomenu in vsebini pravice do samoodločbe ter vprašanje, kdo so njeni nosilci, sta ostali brez odgovora.

Trifunovska (Trifunovska 1997: 177) meni, da se nobeno načelo v sodobnem mednarodnem pravu ni tako pogosto uveljavljalo in bilo tako pogosto sprejeto kot pravica ljudstev do samoodločbe. Ob pregledu različnih mednarodnih dokumentov, obstoječe pravne prakse in številnih pravnih spisov Trifunovska ugotovi (Trifunovska 1997: 177), da se samoodločbo danes uporablja na dva načina. Na eni strani za uresničitev zahtev posameznih skupin, ki jih naslavljajo na mednarodno skupnost. Po drugi strani pa mednarodna skupnost zaradi nejasnih definicij in kriterijev glede na trenutno politično okolje ter glede na politične in druge interese uporablja samoodločbo za izvršitev lastnih politik.

Avtorica je zapisala, da je povsem jasno, zakaj je pravica do samoodločbe vsem tako privlačna. Ljudje jo enačijo s svobodo, neodvisnostjo in demokracijo. Prisotno je širše prepričanje, da je samoodločba pravica posameznika, da živi po lastni presoji in da se odloča in deluje samostojno, brez vmešavanja drugih. Pomen pravice do samoodločbe pa je v pravni in politični znanosti veliko bolj nejasen. Avtorica trdi, da večina nejasnosti glede načela sega v čas njenega največjega zagovornika Woodrowa Wilsona, ki je širil koncept, o katerem ni imel jasne predstave. Wilson je menil, da bi morala imeti vsa ljudstva pravico, da si izberejo vlado, s katero želijo živeti, in samoodločba naj bi bila vodilno načelo pri oblikovanju zemljevida Evrope po razpadu otomanskega imperija in avstro-ogrškega cesarstva. Koncept bi moral biti tudi kriterij za ozemeljsko spreminjanje in reševanje kolonialnih zahtev. Robert Lansing (v Trifunovska 1997: 179) meni, da ameriški predsednik ni vedel, na koga se pravica pravzaprav nanaša, in tudi ni mogel predvideti posledic, ki jih ima izvršitev pravice do samoodločbe v praksi. Avtor se zato sprašuje, ali se Wilsonova predstava samoodločbe nanaša na določeno raso, ozemlje ali skupnost, in doda, da je načelo brez jasnih nosilcev pravic nevarno za mednarodni mir in varnost. Poudariti je treba, da je Wilson zagovarjal samoodločbo kot pravico, namenjeno izključno "zunanji" uporabi. Pravica do samoodločbe naj se ne bi v nobenem primeru nanašala na ZDA in na njihovo domorodno prebivalstvo.

Trifunovska (Trifunovska 1997: 179) pravi, da je šla pravica do samoodločbe v 20. stoletju skozi tri faze:

1. Po 1. svetovni vojni ni bila več kot politični ideal, v katerem se je zrcalila nova povojna ureditev. V praksi je imela samoodločba tudi malo skupnega z zahtevami ljudstev, razen v primerih, ko so se te ujemale z geopolitičnimi in strateškimi interesi velikih sil.

2. Po 2. svetovni vojni se je samoodločba spremenila iz politične ideje v pravno načelo. Države so v 2. točko 1. člena Ustanovne listine OZN zapisale, da so cilji Združenih narodov "razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru". Mednarodna skupnost je tako dobila pravno načelo, ki pa državam še ni naložilo nobenih obveznosti.
3. Šele v obdobju dekolonizacije postane načelo pravno zavezujoča pravica. Pravico do samoodločbe se prvič zapiše v takrat sicer pravno nezavezujočo Deklaracijo o priznanju samostojnosti kolonialnih dežel in kolonialnih ljudstev. Problem nezavezujočnosti rešita oba pakta iz leta 1966 (Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah ter Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah), kjer je v 1. točki 1. člena obeh paktov samoodločba omenjena popolnoma enako kot v 2. točki deklaracije 1514 (XV) iz leta 1960: "Vsi narodi imajo pravico do samoodločbe. S to pravico si svobodno določajo svoj politični status in svobodno zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj." Po prepričanju avtorice je s temi dokumenti postala pravica do samoodločbe nedvomno pravno zavezujoča.

Danspeckgruber (Danspeckgruber 2002: 2) opozarja, da je bila pravica do samoodločbe kot idealističen element oblikovanja države odgovorna tako za uničenje nekaterih velikih imperijev kot tudi nekaterih majhnih držav. Ta pravica je po njegovem mnenju spodbudila prelivanje krvi in razpad mednarodne skupnosti v 19. stoletju, v 1. svetovni vojni, neposredno po koncu 2. svetovne vojne in po padcu Berlinskega zidu leta 1989. Avtor trdi, da je ideja o samoodločbi služila obnavljanju držav in narodne identitete na račun velikih večetničnih imperijev (npr. avstro-ogrsko cesarstvo, Nemčija, otomanski imperij in Rusija) ter prispevala k razpustu kolonialnih imperijev, neodvisnosti kolonij, združitvi Nemčije, razpadu Jugoslavije, Sovjetske zveze in Češkoslovaške.

Po avtorjevem prepričanju je mednarodna skupnost na začetku 21. stoletja v prehodnem obdobju. Prizadeva si oblikovati strukture, ki bi delovale v vedno bolj med seboj odvisnem svetu, obenem pa njen osnovni element, suverena država, izgublja pomen. Povečujejo se mobilnost ljudi ter pretok blaga, storitev in informacij. Koncept suverenosti se po Danspeckgruberjevem mnenju "spopada" z naraščajočo zavestjo javnosti o temeljnih človekovih pravicah in z globalnim neposrednim pretokom informacij.

4.2 Opredelitev pravice do samoodločbe

Brownlie (Brownlie 1998: 600) meni, da je pravica do samoodločbe ljudstev kot posledica dogodkov po letu 1945 v OZN danes eno od načel mednarodnega prava. Zapisana je v Ustanovni listini Združenih narodov (drugi odstavek 1. člena in 55. člen), v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah ter v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Pravica do samoodločbe je tudi v nekaterih drugih mednarodnopravnih dokumentih, med drugim v VIII. delu Helsinške sklepne listine iz leta 1975, v 20. členu Afriške listine človekovih pravic in pravic ljudstev Organizacije afriške enotnosti (*African Charter on Human and Peoples' Rights*) iz leta 1981 ter v že omenjeni Deklaraciji o neodvisnosti kolonialnih ozemelj in ljudstev (*Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*), ki jo je Generalna skupščina OZN sprejela leta 1960 z resolucijo 1514 (XV). Brownlie (Brownlie 1998: 602) je zapisal, da je primer Zahodne Sahare, ki ga je leta 1975 obravnavalo Meddržavno sodišče, dokončno potrdil pravico do samoodločbe v mednarodnem pravu. Mnogi pravniki so do tedaj namreč menili, da pravica do samoodločbe nima nobene pravne vsebine ter da je le nejasen politični in moralni koncept.

Pravica do samoodločbe nastopa v dveh oblikah: 1. kot pravica do t.i. interne (notranje) samoodločbe, tj. možnost demokratične izvolitve oblasti ter oblikovanje politik in institucij znotraj države, 2. pravica do t.i. eksterne (zunanje) samoodločbe, ki se, kot je zapisano v Deklaraciji o načelih mednarodnega prava v prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States*), ki jo je sprejela Generalna skupščina OZN leta 1970, lahko realizira v treh oblikah: 1. kot samostojnost, 2. kot prostovoljna priključitev ali združitev z neodvisno državo in 3. kot izbira statusa v okviru druge države. Največkrat se pravica do samoodločbe v mednarodnem pravu nanaša na interno samoodločbo, ki pomeni pravico sodelovati v demokratičnem procesu vladanja ter možnost vplivanja na politično, socialno in kulturno prihodnost ljudstva. Pomemben element pravice do samoodločbe je svobodno izražena volja. Meddržavno sodišče je leta 1975 v primeru Zahodne Sahare zapisalo, da samoodločba predstavlja "pravico prebivalcev, da si na podlagi lastne svobodno izražene volje določijo svoj prihodnji politični status".

Antonio Cassese (Cassese 2005: 61) trdi, da se je pravica do samoodločbe v mednarodnem pravu trdno utrdila samo na treh področjih: kot norma v procesu dekolonizacije, kot prepoved tuje vojaške zasedbe in kot pravica rasnih skupin (žrtve politike

apartheida) do sodelovanja pri vladanju. Avtor meni, da imajo ljudstva oz. narodi pod kolonialno oblastjo pravico do realizacije eksterne samoodločbe in se lahko odločijo za ustanovitev suverene države, za prostovoljno priključitev ali združitev z neodvisno državo ali za izbiro statusa v okviru druge države. Enaka pravica pripada tudi ljudstvom oz. narodom, ki so pod tujo vojaško zasedbo, tako pred kot tudi po pridobitvi neodvisnosti. Vse rasne skupine, ki nimajo zagotovljenega polnega dostopa do oblasti v državi, so upravičene do interne samoodločbe, ki jo je leta 1998 v 126. točki ocene o ponovni odcepitvi Quebeca (*Reference re Secession of Quebec*) kanadsko vrhovno sodišče opredelilo kot: "prizadevanje za politični, ekonomski, družbeni in kulturni razvoj v okviru obstoječe države".

Conforti (Conforti 2005: 22) pravi, da je samoodločba ljudstev danes norma pozitivnega mednarodnega prava. Ni vsebovana zgolj v pogodbenih besedilih, ki kot taka zavezujejo samo države pogodbenice, marveč je privzela značaj občega običajnega prava prek prakse, ki se je razvila po zaslugi Združenih narodov in ki ima oporo v sami Ustanovni listini ZN (drugi odstavek 1. člena in 55. člen) ter tudi v določenih deklaracijah o načelih Generalne skupščine OZN, kot sta na primer Deklaracija o neodvisnosti kolonialnih ozemelj in ljudstev iz leta 1960 ter Deklaracija o prijateljskih odnosih med državami iz leta 1979. Avtor trdi, da jim je tudi Meddržavno sodišče priznalo vrednost načela občega običajnega prava v dveh mnenjih, ki ju je izdelalo na zahtevo Generalne skupščine, in sicer v mnenju z dne 21.6.1971 o Namibiji in v mnenju z dne 16.10.1975 o Zahodni Sahari, kot tudi v sodbi v zadevi Vzhodni Timor, kjer je to normo oklicalo kar za "eno od bistvenih načel sodobnega mednarodnega prava".

Ni lahko določiti, kot opozarja Conforti (Conforti 2005: 22), kakšna je natančna vsebina načela samoodločbe ljudstev kot pravnega načela, saj gre med drugim za normo, ki se še razvija. Če opazujemo dejansko prakso držav, je polje uveljavljanja samoodločbe ljudstev po avtorjevem mnenju še danes dokaj omejeno. Velja samo za narode, ki so podrejeni tuji nadoblasti, predvsem za tiste (ki jih zdaj ni več veliko), ki so predmet kolonialne nadoblasti, poleg tega pa še za prebivalstvo ozemelj, ki so bila zavzeta in zasedena s silo (kot primer avtor navaja arabska ozemlja, ki jih je po letu 1967 zasedel Izrael). Conforti je zapisal, da kot je moč brati v navedenih deklaracijah OZN in kot je potrdilo tudi Meddržavno sodišče, zajema samoodločba pravico ljudstev, podrejenih tuji oblasti, da postanejo neodvisna, da se združijo z drugo neodvisno državo ali se vanjo vključijo in da v vsakem primeru prosto izberejo lastno politično ureditev.

Conforti (Conforti 2005: 24) opozarja, da je treba s strogo legalističnega gledišča docela izvzeti možnost, da bi samoodločbo pojmovali v pomenu, ki mu ga na splošno

pripisujejo s političnega gledišča. Glede na sedanje razmere in če v prihodnosti ne bo prišlo do sprememb, se je treba odreči stališču, po katerem naj bi mednarodno pravo zahtevalo, da vse vlade, kar jih je na svetu, uživajo soglasje večine podanikov in da morajo biti izvoljene na svobodnih volitvah. Po njegovem prepričanju se je treba odreči stališču, da pravica do samoodločbe daje podporo secesionističnim težnjam dežel, pokrajin in drugih bolj ali manj samostojnih območij, pa četudi naj bi šlo za območje, ki se narodnostno razlikuje od preostanka države.

Frederic L. Kirgis (v Trifunovska 1997: 181–182) je zapisal, da imamo v obstoječi pravni praksi primere, kako se lahko pravica do samoodločbe realizira na različne načine: kot pravica osvoboditi se izpod kolonialne oblasti (npr. države Afrike, Azije in nekateri karibski otoki); kot pravica po lastni želji ostati odvisen (npr. Portoriko – ZDA, Mayotte v Komorih – Francija); kot pravica razpustiti obstoječo državo in oblikovati novo (npr. Jugoslavija, Češkoslovaška republika in Zveza sovjetskih socialističnih republik – ZSSR); kot pravica do odcepitve (npr. Bangladeš, Eritreja); kot pravica do ponovne združitve držav (npr. Nemčija); kot pravica do omejene avtonomije brez odcepitve (npr. pravica manjšin, ki je zapisana v 27. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah) in kot pravica svobodne izbire oblike demokratične oblasti (npr. Haiti).

4.3 Pomisleki glede uveljavljanja pravice do samoodločbe

Moderna mednarodna skupnost je od leta 1648, tj. od westfalskega miru, organizirana na temelju nacionalne države. Simoniti (v Russett in Starr 1996: 46–50) meni, da to pomeni, da je nacionalna država bila in ostaja glavna nosilka moči v mreži, ki sestavlja mednarodno skupnost. Po njegovem vlogo države v 20. stoletju (tudi v 21. stoletju, op. B. L.) opredeljujejo trije koncepti: suverenost, nedotakljivost in samoodločba. Pravica do rojstva oz. nastanka nacionalne države na temelju pravice o samoodločbi ni nobena novost, vendar pa so se pogledi nanjo po letu 1990 spremenili. Avtor meni, da je za vse novonastale države pravica do samoodločbe temeljna in neodtujljiva pravica ter pomeni predvsem uresničitev zgodovinskih sanj o lastni državi. Zgodovinsko priložnost po koncu hladne vojne so izkoristili številni narodi in vzpostavili ali obnovili svoje države. Podobno se je zgodilo tudi ob postopnem razpadu kolonialnega sistema. Predvsem razvite, stare nacionalne države imajo drugačen pogled na pravico do samoodločbe. Avtor opozarja, da so prav te države v obdobju hladne vojne koncept samoodločbe tolmačile kot univerzalno sprejemljiv, saj izhajajo iz liberalnih

pojmovanj pravičnosti ter enakopravnosti in zato prispeva k utrjevanju miru. Realnost po letu 1990 – vojne v Bosni, Čečeniji, Ruandi, Somaliji itd. – pa je močno spremenila njihov pogled na pravico do samoodločbe. Ugotovile so, da pravica do samoodločbe sama po sebi nikakor ne prispeva k utrjevanju miru. Njena uresničitev, to je nastanek novih držav, prav tako ne preprečuje konfliktov, temveč jih prej spodbuja. Simoniti ugotavlja, da se v skladu z zahodno prakso pravica do samoodločbe presoja praviloma po načelu politične oportunitete: zagovarja se, ko je treba spremeniti mednarodno ureditev (npr. hladna vojna), kritizira pa, kadar ovira nastanek nove ureditve.

Simoniti pravi, da uresničitev pravice do samoodločbe v praksi pomeni predvsem nasprotovanje načelu ozemeljske celovitosti držav. Univerzalizacija pravice do lastne države lahko po njegovem mnenju povzroči konec nacionalne države – načelo samoopredelitve, uresničeno v absolutnem smislu in povsod, je ob rastočem nacionalizmu motor za nove krize in pospešeno nestabilnost vsega mednarodnega sistema. Simoniti ne dvomi, da je načelo samoodločbe samo po sebi legitimno, vendar pa ima ob neopredeljenih kriterijev in omejitvah njegova uresničitev praviloma negativne stranske učinke. Avtor meni, da je treba utrditi spoznanje, da je mogoče bistveno zmanjšati vzroke prihodnjih konfliktov s tem, da "moderniziramo" načelo samoodločbe tako, da ga relativiziramo in ne absolutiziramo. Še posebno zato, ker mednarodna skupnost nima niti sredstev niti legitimitete, da bi razsojala o političnih, zgodovinskih in etničnih razlogih, zaradi katerih neki narod (ljudstvo, op. B. L.) ima, drugi pa nima pravice do samoodločbe, še manj o tem, ali naj neki narod oz. ljudstvo obstane ali propade.

Danspeckgruber (Danspeckgruber 2002: 7) opozarja, da pravica do samoodločbe ne sme avtomatično pomeniti tudi razkosanja suverenih držav oz. spreminjanja njihovih zunanjih meja. Samouprava – maksimalna avtonomija v kombinaciji z integracijo – bi morala zadovoljiti pričakovanja skupnosti, ki si prizadevajo za večjo stopnjo neodvisnosti, in omogočiti državam nadaljnji obstoj znotraj obstoječih teritorialnih meja. Takšen prirejen koncept samoodločbe bi po mnenju avtorja vseboval varnostni ventil za primere skupin, ki si še prizadevajo za avtonomijo, in jih odvrčal od nevarnih prizadevanj za samostojnost. S tem bi preprečili prelivanje krvi in uničenje, mednarodni skupnosti pa prihranil stroške in napor.

Tudi Cárdenas in Canás (Cárdenas in Canás 2002: 101–102) menita, da pravica do samoodločbe ne sme služiti kot sredstvo za odcepitev od držav. Avtonomija je po prepričanju avtorjev najboljši način ohranjanja ravnotežja med različnimi skupnostmi ali manjšinami v pluralistični družbi. Zunanje meje držav se ujemajo z državami in ne narodi, manjšinami ali skupnostmi. Avtorja menita, da lahko ti zato, da zaščitijo svojo kulturno identiteto kot obliko

interne samoodločbe, zahtevajo avtonomijo. Takšno omejeno razumevanje koncepta samoodločbe lahko po prepričanju Cárdenasa in Canása (Cárdenas in Canás 2002: 111) prepreči razkosanje multikulturnih držav in zmanjša sklicevanje skupin na pravico do eksterne samoodločbe. Po prepričanju obeh avtorjev vse večja povezanost skupnosti in ne njihova delitev zagotavljajo blaginjo vsem ljudstvom in svetovni mir. Manjšine je po njunem mnenju potrebno zaščititi tako, da se jim raje zagotovi primerno stopnjo avtonomije, namesto da se jim omogoči oblikovanje lastnih držav.

Cassese (Cassese 2005: 63) opozarja, da politična stabilnost in načelo ozemeljske celovitosti držav ostajata za države izjemno pomembni vrednoti. Države menijo, da bi nediskriminatorno podeljevanje pravice do samoodločbe etničnim skupinam pomenilo grožnjo miru in razpadanje držav v veliko število majhnih entitet brez možnosti preživetja. Kot opozarja avtor, pa ni presenetljivo, da so ravno tiste države, ki so s samoodločbo največ pridobile, ko so se osvobodile izpod kolonialne oblasti, med njimi tudi ZDA, danes največje zagovornice stroge interpretacije načela samoodločbe.

4.4 Problem pravice do samoodločbe

Stališče Generalne skupščine OZN je, da mora imeti vsak mednarodni dokument jasno določen obseg, nosilce in predmet pravic. Trifunovska (Trifunovska 1997: 181) meni, da v primeru samoodločbe manjkajo tako jasno določen obseg pravice kot tudi nosilci pravice. S 1. členom obeh paktov iz leta 1966 je postala samoodločba pravna pravica. Kljub temu pa vsebina obeh paktov ni pomagala zmanjšati obstoječe zmede, saj mednarodno pravo iz tistega časa ni poznalo definicij nekaterih pojmov in konceptov, ki jih vsebuje 1. člen. Na tem mestu moram ponovno opozoriti na problem uporabe besede "*peoples*" v angleškem in slovenskem jeziku.¹⁵ Še vedno namreč ni jasno npr., kdo so ti "narodi oz. ljudstva" (*peoples*), na katera se nanaša člen, in kaj točno naj bi pomenilo "določati si svoj politični status". Deklaracija o prijateljskih odnosih in sodelovanju med državami (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States*) iz leta 1970 je po prepričanju avtorice delno odgovorila na drugo vprašanje. V njej je zapisano, na kakšne načine se lahko samoodločba izpelje. Prvič, kot ustanovitev suverene in neodvisne države; drugič, kot svobodno povezovanje ali vključevanje v drugo neodvisno državo; tretjič, kot prostovoljna izbira političnega statusa znotraj države. Svobodno uresničitev pravice do

---

¹⁵Več o tem sem zapisal v poglavju z naslovom Domorodna ljudstva.

samoodločbe pa močno omeji naslednji odstavek iste deklaracije, ki določa, "da si ničesar, kar je bilo omenjeno v predhodnih odstavkih, ne smemo razlagati kot pravico ali spodbujanje k dejanjem, ki bi razkosala ali zmanjšala, v celoti ali delno, ozemeljsko integriteto ali politično enotnost suverenih in neodvisnih držav, ki delujejo po načelu enakopravnosti in samoodločbe ljudstev in ki imajo vlade, ki predstavljajo vse ljudi, ki živijo na njihovem ozemlju, ne glede na njihovo poreklo, vero ali barvo kože".

Tudi Cárdenas in Canás (Cárdenas in Canás 2002: 101–102) menita, da se v trenutku, ko želimo biti natančni glede pravice do samoodločbe ter preučiti pomen in uporabo pravice, pojavijo številna vprašanja, na katera ni jasnih odgovorov. Pojem je po njunem nenatančen in slabo opredeljen. Obseg in nosilci pravic so nejasni. Avtorja opozarjata, da tudi številna prizadevanja za natančnejšo opredelitev pravice do samoodločbe niso dosegla konkretnih rezultatov.

Še vedno sta glavni problem samoodločbe vprašanje pomena in obsega pravice ter vprašanje nosilcev pravic. Ti dve vprašanji predstavljata tudi osnovni problem pri uresničitvi pravice do samoodločbe.

4.4.1 Pomen in obseg pravice

Trifunovska (Trifunovska 1997: 182) meni, da je pravica do samoodločbe opredeljena široko, tako da zajema nešteto možnosti. Po eni strani zadovolji pričakovanja skupin, ki si prizadevajo za samoodločbo, po drugi strani pa ščiti obstoj, suverenost in ozemeljsko integriteto držav. Zaradi tega po njenem mnenju tudi govorimo o interni in eksterni samoodločbi. Eksterna samoodločba daje ljudstvom pravico, da si izberejo lastno oblast in se osvobodijo tuje nadvlade, v skrajni meri tudi tako, da ustanovijo novo suvereno državo. Interna samoodločba omogoča ljudstvom aktivno sodelovanje v političnem procesu države, v kateri živijo, ter pravico svobodne izbere političnega in ekonomskega sistema. Allan Rosas (v Trifunovska 1997: 183) deli eksterno in interno samoodločbo tako, da loči elemente, ki jih vsebuje pravica do samoodločbe. Po njegovem mnenju so primeri eksterne samoodločbe naslednji: prvič, pravica ljudstev obstoječe države, da si svobodno izberejo svoj status brez zunanjega vmešavanja; drugič, pravica ljudstev, ki so bili izpostavljeni tuji okupaciji ali nadvladi, da se osvobodijo te nadvlade; tretjič, pogojno, pravica ljudstev, tudi pripadnikov kolonij, da se odcepijo od države in ustanovijo lastno ali se združijo z drugo državo. Interni vidik samoodločbe pa po avtorjevem mnenju predstavlja pravico ljudstev, da si določijo politični ustroj, vključno z avtonomijo znotraj meja držav.

Trifunovska (Trifunovska 1997: 183) je zapisala, da politiki in pravniki zagovarjajo pravico do interne samoodločbe kot pomembno in primerno v večini primerov.

4.4.2 Nosilci pravice

Vsi pomembnejši mednarodni dokumenti navajajo kot nosilce pravice do samoodločbe narode oz. ljudstva. Odbor za človekove pravice meni, da na podlagi 1. člena obeh paktov iz leta 1966 pravica ni omejena zgolj na ljudstva pod kolonialno nadvlado, ampak se nanaša na vsa ljudstva. Vendar pa večina držav članic OZN zastopa stališče, da je pravica do eksterne samoodločbe, ki jo implicitno omenjata 1. člena obeh paktov, izključno pravica ljudstev pod kolonialno oblastjo. Laurence S. Hanauer (v Trifunovska 1997: 184–185) prav tako meni, da se pravica do samoodločbe, ki obstaja v mednarodnem pravu, nanaša samo na ljudstva, ki živijo na območjih nekdanjih evropskih kolonij.

Alexis Heraclide (v Trifunovska 1997: 184) trdi, da je več razlogov, zakaj mora za vedno ostati pravica do eksterne samoodločbe omejena na kolonialna ljudstva. Pravica drugih ljudstev do odcepitve bi namreč povzročila, da skoraj nobena država ne bi ostala nedotaknjena, in njene posledice bi bile katastrofalne.

4.5 Samoodločba v primeru manjšin in domorodnih ljudstev

4.5.1 Samoodločba in manjšine

Neenotnost glede pomena in nosilcev pravice do samoodločbe povzroča v odnosu do manjšin in domorodnih ljudstev še več nejasnosti. Tako kot ne obstaja jasna mednarodnopravna definicija pojma narod oz. ljudstvo (*peoples*), tudi ne obstaja enotna opredelitev manjšin in domorodnih ljudstev. Na tem mestu je pravšnje vprašanje, ali za uresničitev pravice do samoodločbe res potrebujemo splošno sprejete definicije. Trifunovska (Trifunovska 1997: 185) dvomi, da bi natančnejša opredelitev manjšin in domorodnih ljudstev pripomogla k hitrejši uresnitvi njihove pravice do samoodločbe. Asbjorn Eide (v Trifunovska 1997: 186) opozarja, da bi sprejetje natančnih definicij lahko imelo za posledico izključitev posameznih skupin, ki ne bi izpolnjevale striktno določenih parametrov, in vključitev tistih, ki so že sedaj dobro zaščitene.

Kingsbury (Kingsbury 2001: 233) je v svojem članku o možnosti sklicevanja domorodnih ljudstev na pravico do samoodločbe zapisal, da države danes večinoma sprejemajo določene vidike načela samoodločbe v odnosu do domorodnih ljudstev, medtem

ko to za pripadnike manjšin ne velja. Po avtorjevem prepričanju je tako predvsem zato, ker predstavljajo domorodna ljudstva za države zaključeno, politično sprejemljivo in zgodovinsko upravičeno kategorijo. Manjšine pa naj bi bile veliko širša in težje obvladljiva kategorija.

Od konca 1. svetovne vojne in ustanovitve Društva narodov naprej se pravico do samoodločbe manjšin razume kot način zagotovitve njihovih potreb in želja znotraj meja držav, v katerih so. Mednarodna skupnost na čelu z mednarodnim pravom je danes enotna, da manjšine nimajo pravice do eksterne samoodločbe. Trifunovska trdi, da ne obstajajo nobeni mednarodnopravni dokumenti, ki bi manjšinam podeljevali takšno pravico.

4.5.2 Pomen pravice do samoodločbe za domorodna ljudstva

Trifunovska (Trifunovska 1997: 192) je prepričana, da danes pluralistične demokratične države v večini stremijo k temu, da na nacionalni ravni vključujejo in razvijajo različne mehanizme za zaščito in uživanje pravic domorodnih ljudstev. Na primer: sprejetje posebnih ustavnih in zakonodajnih določil, zagotavljanje dejanskega političnega in ekonomskega sodelovanja, oblikovanje postopkov reševanja sporov in oblikovanje vladnih organov, ki se ukvarjajo posebej s problemi domorodnih ljudstev (na področju zdravstva, nastanitve, izobraževanja, zaposlovanja idr.). V večini ustav držav, v katerih živijo domorodna ljudstva, sta državljanom zagotovljeni enakopravnost in nediskriminacija. Avtorica trdi, da so določene države oblikovale daljnosežne pravne rešitve za izboljšanje položaja domorodnih ljudstev, na žalost pa v večini držav domorodna ljudstva nimajo zagotovljenih nobenih posebnih pravic. Posebna zaščita domorodnega prebivalstva, ki jo države sprejmejo, pa vedno tudi ne ustreza njihovim potrebam. Trifunovska je ugotovila, da se vse pogosteje in vse več domorodnih ljudstev sklicuje na pravico do samoodločbe. Njihove zahteve se med seboj razlikujejo. Nekatera ljudstva se zavzemajo za oblikovanje posebne zaščite, druga za prenehanje izvajanja nasilja nad njimi in tretja za oblikovanje novih držav.

Predstavniki domorodnih ljudstev v Delovni skupini o domorodnih ljudstvih (*UN Working Group on Indigenous Peoples*) so večkrat izpostavili, da si v okviru interne samoodločbe prizadevajo zagotoviti možnost vplivanja na zadeve, ki se nanašajo na njihova življenja. Kljub temu pa Trifunovska (Trifunovska 1997: 194) na podlagi poročil številnih srečanj Delovne skupine o domorodnih ljudstvih opozarja, da bi večina domorodnih ljudstev, če bi imela to možnost, izkoristila pravico do eksterne samoodločbe.

Domorodna ljudstva menijo (Falk 2002: 61–62), da jim v okviru samoodločbe pripadajo posebne pravice. Med njimi najbolj izstopajo prizadevanja za polno suverenost in

oblikovanje lastne države. Avtor opozarja, da je ta pravica zelo sporna in da je vprašljivo, v kakšni meri obstaja v mednarodnem pravu. Trdi, da ni nobenega pravno zavezujočega dokumenta, ki bi ljudstvom podeljeval takšno pravico ali pojasnil njen obseg, še posebno v odnosu do suverenih držav, v katerih živijo domorodna ljudstva. Falk opozarja, da danes opažamo precejšen porast politične zavesti glede zahtev domorodnih ljudstev in do določene stopnje tudi njihovo priznanje znotraj OZN in znotraj držav. Različne zahteve domorodnih ljudstev povsod po svetu, ki se nanašajo na pravico do samoodločbe, pa po avtorjevem mnenju dodatno zapletajo že tako problematičen položaj pravice. Vztrajnost in načini sklicevanja domorodnih ljudstev v postdekolonizacijskem obdobju na pravico do samoodločbe ustvarjajo med politiki veliko nemira. Zagovorniki pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev menijo, da se dekolonizacijski proces še ni končal in da se pravice, ki iz njega izhajajo, nanašajo tudi oz. še toliko bolj na druga domorodna ljudstva. Po avtorjevem prepričanju obstajajo zgodovinski in etični argumenti za takšno razumevanje. Vendar pa je sprejetje eksterne pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev škodljivo in nesprejemljivo za države in mednarodno skupnost. Priznanje pravice bi povzročilo ogromne ozemeljske zahteve domorodnih ljudstev. Falk meni, da bi to imelo uničujoče ekonomske, politične in družbene posledice za večino prebivalstva, ki bi se zato, da ne bi prišlo do uveljavljanja pravice, precej verjetno zateklo tudi k uporabi sile.

Po Falkovem mnenju stvari dodatno zaplete ločitev interne od eksterne pravice do samoodločbe. Če bi se domorodna ljudstva sklicevala samo na interno pravico do samoodločbe, to za države ne bi pomenilo večje grožnje. Vendar pa takšna pravica vsebuje, vsaj v teoriji, tudi pravico do teritorialne suverenosti. Falk (Falk 2002: 62) pravi, da kljub dejstvu, da se v današnji mednarodni skupnosti domorodna ljudstva ne morejo sklicevati na eksterno pravico do samoodločbe oz. njena uresničitev ni mogoča, ni nobenega zagotovila, da se države prej ali slej ne bodo srečale s takšnimi zahtevami.

Kljub dilemam glede določenih vidikov pravice do samoodločbe je po Falkovem mnenju domorodnim ljudstvom danes prepozno zanikati pravice, ki jim pripadajo. V zadnjih desetletjih se je obseg njihovih pravic stalno povečeval. Na začetku so domorodna ljudstva predstavljala kategorijo nezaščitenih žrtev modernizacije, potem so posamezniki pripadniki domorodnih ljudstev zaradi procesov asimilacije in diskriminacije postali zaščiteni kategorija in danes že govorimo o t.i. skupinski zaščiti oz. pravicah skupine, ki za ohranitev svojega načina življenja potrebujejo posebno zaščito. Ostaja vprašanje, ali ta zadnja pravica, ki jo večina držav upošteva, vsebuje tudi polno pravico do samoodločbe. Dilema je tudi, kako

podeliti domorodnim ljudstvom pravice, ki bi vsaj delno popravile zgodovinske krivice, in se izogniti novim konfliktom, ki bi lahko ob tem nastali.

Trifunovska opozarja, da mednarodna skupnost nima jasne predstave o konceptu samoodločbe. K temu je treba dodati tudi problem opredelitve nosilcev pravice do samoodločbe. Obstaja dvom, ali se bomo lahko v prihodnje uspešno ukvarjali s konceptom, ki ima toliko različnih pomenov in ki ga lahko uporabimo na tako različne načine. Nekateri posamezniki in države v mednarodni skupnosti si zato prizadevajo za radikalno opredelitev pravice do samoodločbe. Trifunovska (Trifunovska 1997: 196–197) meni, da je bistveni problem samoodločbe dvojen. Prvič, ne samo da mednarodno pravo ustvarjajo pretežno samo države kot glavni akter v mednarodnih odnosih, ampak ga ustvarjajo države za države z namenom zaščititi svojo celoto, obstoj, suverenost in enakost; drugič, narava določenih vidikov samoodločbe že po definiciji nasprotuje načelu ozemeljske celovitosti držav. Avtorica meni, da bosta vse večje medsebojno sodelovanje nedržavnih akterjev v mednarodni skupnosti in oblikovanje zakonskih podlag za njihovo sodelovanje pomembno vplivala na razvoj prava in politike ter posredno tudi na koncept samoodločbe. Države se v prihodnje ne bodo mogle upreti vse glasnejšim zahtevam domorodnih ljudstev. Zato avtorica meni, da bi bilo dobro, če si države in mednarodna skupnost pripravijo podlago in oblikujejo primerne rešitve za različne primere sklicevanja na pravico do samoodločbe.

4.6 Sklepanje pogodb z domorodnimi ljudstvi in pravica do samoodločbe

Predstavniki domorodnih ljudstev menijo, da so podlaga za pravico do samoodločbe pogodbe, ki so jih sklepali z državami kolonizatoricami. Alfredsson (Alfredsson 1995a: 948) opozarja, da so domorodna ljudstva, ki so v začetku kolonizacije sklepala pogodbe z državami kolonizatoricami, posameznimi kolonijami ali naslednicami držav, poseben pravni problem. Po mnenju Alfredssona zgodovinske okoliščine, načini sklepanja in vsebina pogodb odpirajo številna resna pravna vprašanja.

V procesu širitve svojih ozemelj so na različnih koncih sveta nekatere države kolonizatorice, posamezne kolonije in naslednice držav sklepale pogodbe z domorodnimi ljudstvi. Predvsem je bilo to značilno za območje današnjih ZDA, Kanade in Nove Zelandije. Alfredsson (Alfredsson 1995b: 951) je zapisal, da so ZDA v prvih sto letih svojega obstoja sklenile več kot 370 pogodb z ameriškimi domorodnimi prebivalci, ki jih je v imenu Združenih držav potrdil predsednik na predlog in s privolitvijo senata. Vsebine pogodb so se med seboj močno razlikovale. Večinoma so zajemale sporazume o miru in orise meja

ozemelj, ki so jih ljudstva odstopila ZDA. Nekatere pogodbe so obsegale tudi priznanje suverenosti Združenih držav. Vrsta odločitev vrhovnega sodišča ZDA iz začetka 19. stoletja je ameriške domorodne prebivalce postopno zmanjšala v odvisne narode pod zaščito in v skrbništvo federacije. Političnopравни sistem ZDA dopušča, da lahko pogodbe, sklenjene s staroselci, tako kot tudi vse druge mednarodne pogodbe, ki so jih sklenile ZDA, zamenja zvezni zakon. Avtor opozarja, da ameriški domorodni prebivalci v takšnih primerih ne smejo in ne morejo uporabiti mednarodnopravnih sredstev, ki so na voljo državam podpisnicam pogodb. Kot ugotavlja avtor, pa ZDA niso bile edina kolonialna sila, ki je kršila pogodbene dogovore. Zaradi interesov in konfliktov med kolonialnimi silami tudi Velika Britanija in Francija nista spoštovali pogodb in dogovorov, sklenjenih s prekomorskimi domorodnimi ljudstvi.

Glavno vprašanje, ki se danes pojavlja v zvezi s pogodbami, ki so jih sklepala domorodna ljudstva s silami kolonizatoricami, je, ali so pogodbe lahko podlaga za uresničitev pravice do eksterne samoodločbe. Države zagovarjajo svojo suverenost na različne načine (Alfredsson 1995b: 952). Prvič, trdijo, da eksplicitno ali implicitno priznanje domorodnih ljudstev s pogodbo ali kako drugače ne odpira nobenih vprašanj o avtoriteti države. Drugič, neprekinjeno in dolgotrajno izvajanje efektivne oblasti nad domorodnim prebivalstvom in njihovim ozemljem jasno dokazuje, kdo je suveren. Tretjič, priključitev ozemelj domorodnih ljudstev, ki so bila znotraj ali neposredno zraven držav, ni pomenila kršitev mednarodnega prava iz časa, ko so se pogodbe sklepale. Četrto, sodobno mednarodno pravo priznava pravico do eksterne samoodločbe samo t.i. prekomorskim teritorijem in širitev pravice na ljudstva, ki so znotraj obstoječih držav, bi močno prizadela ozemeljsko integriteto številnih držav ter pomenila grožnjo za mednarodni mir in varnost.

Domorodna ljudstva na te trditve takole odgovarjajo (Alfredsson 1995b: 952–953): prvič, če so domorodna ljudstva lahko sklepala pogodbe in so z njimi odstopala dele ozemelj in so države za njihovo potrditev uporabile z ustavo določene postopke, potem ni nobenega dvoma, da so domorodna ljudstva ohranila suverenost nad preostalim ozemljem; drugič, ozemlja, ki jih domorodna ljudstva niso odstopila državi (npr. rezervati), so v mnogo primerih obdržala domorodno prebivalstvo, tradicionalni način vladanja in vodenja zunanjih zadev, zato imajo osnovne attribute za oblikovanje države; tretjič, četudi je bilo v določenih pogodb zapisano priznanje držav, je veljavnost pogodb sporna zaradi načina njihovega sklepanja (države so pri tem večkrat uporabljale zvižaje in silo); četrto, tudi efektivno oblast na ozemlju domorodnih ljudstev so države večinoma izvajale s prekomerno in brutalno uporabo sile, domorodna ljudstva pa so lahko proti temu – in večinoma tudi so – le protestirala; petič,

povezovanje pravice do eksterne samoodločbe z delitvijo domorodnih ljudstev na tista, ki živijo na prekomorskih teritorijih, in na tista, ki so znotraj držav, je odraz samovolje držav.

V Deklaraciji načel (*Declaration of Principles*) Mednarodne konference o diskriminaciji domorodnih ljudstev na ameriškem kontinentu (*International Conference on Discrimination against Indigenous Populations in the Americas*) iz leta 1977 je zapisano, da je potrebno obravnavati vse pogodbe, ki so nastale med domorodnimi ljudstvi in državami v okviru mednarodnega prava, in da teh pogodb države ne smejo samovoljno razveljaviti ali spremeniti. Alfredsson trdi, da se bodo domorodna ljudstva še naprej zavzemala, tudi s pomočjo mednarodnih vladnih organizacij, za priznanje pogodbenih pravic tako znotraj držav kot tudi na mednarodni ravni.

4.7 Domorodna ljudstva in pravica do samoodločbe v osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev

4.7.1 Pravica do samoodločbe v besedilu osnutka deklaracije

Osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev¹⁶ je poskus oblikovanja najvišje zaščite pravic domorodnih ljudstev. Anaya (Anaya 2004) meni, da je pravica do samoodločbe eden ključnih elementov osnutka deklaracije. Že v preambuli (15. odstavek) je zapisano, da "se nobenih določil deklaracije ne sme uporabiti tako, da bi domorodnim ljudstvom odrekala pravico do samoodločbe". V 3. členu deklaracije, ki je enak 1. točki 1. člena obeh paktov iz leta 1966¹⁷, pa je zapisano:

"Domorodna ljudstva imajo pravico do samoodločbe. S to pravico si svobodno določajo svoj politični status in svobodno zagotavljajo svoj ekonomski, socialni in kulturni razvoj."

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 161) trdi, da so določila, ki se nanašajo na pravico do samoodločbe, najbolj sporna določila osnutka deklaracije. Leta 1998 so nordijske države, Pakistan, Bolivija, Gvatemala, Kanada, Kuba in Švica na srečanju Delovne skupine o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev podprle celotno vsebino člena. Posebej močno pa so ji nasprotovale Japonska in ZDA. Vmes so bile Nova Zelandija, Mehika, Argentina, Velika

---

¹⁶Celotno besedilo osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev je v prilogi.

¹⁷Razlika med vsebino členov je samo v tem, na koga se določila nanašajo. V obeh paktih je namreč zapisano, da "imajo vsi narodi pravico do samoodločbe ..." Medtem ko 3. člen osnutka deklaracije govori, da "imajo domorodna ljudstva pravico do samoodločbe ..."

Britanija, Rusija, Čile in Kitajska, ki domorodnim ljudstvom sicer priznavajo pravico do samoodločbe, vendar jih skrbi ozemeljska celovitost njihovih držav.

V poročilu (Meijknecht 2001: 161) glavnega poročevalca Delovne skupine o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev Chaveza iz leta 1999 je zapisano, da predstavnik ZDA "poziva prisotne k nadaljevanju dialoga glede 3. člena, ki predstavlja enega največjih izzivov v pogajanjih o osnutku deklaracije". Ameriški predstavnik je izrazil podporo samoodločbi, kot je zapisana v Ustanovni listini OZN ter v 1. členu obeh paktov iz leta 1966, in opozoril, da imajo pravico do samoodločbe v mednarodnem pravu le narodi neke države in ne posebne skupine znotraj nje. Čeprav predstavnik ZDA ni nasprotoval pogledom držav in znanstvenikov, ki so zagovarjali stališče, da samoodločba vsebuje eksterni in interni vidik, pa je opozoril, da o teh vprašanjih še ni mednarodnega soglasja.

Predstavniki domorodnih ljudstev so večkrat poudarili, da načeli enakopravnosti in nediskriminacije, kot sta zapisani v preambuli ter v 1. in 2. točki osnutka deklaracije, pomenita, da imajo domorodna ljudstva enako pravico do samoodločbe kot drugi narodi. Ob tem so tudi poudarjali, da uresničitev pravice do samoodločbe še ne pomeni nujno tudi odcepitve od držav. Meijknechtova (Meijknecht 2001: 162) pravi, da noben predstavnik domorodnih ljudstev na srečanjih leta 1998 in 1999 ni govoril o pravici do odcepitve od obstoječih držav. Nasprotno, mnogi izmed njih so trdili, da pravica do samoodločbe predstavlja sredstvo za mirno reševanje sporov in krepi nacionalno enotnost. James Anaya (Anaya 2004) meni, da se večina domorodnih ljudstev ne želi odcepiti od držav, v katerih živijo, in opozarja, da bi oblikovanje suverenih držav za večino domorodnih ljudstev pomenilo več slabega kot dobrega.

Leta 1999 je glavni poročevalec Chavez ob srečanju Delovne skupine o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev izjavil, da so si stališča sodelujočih v delovni skupini vse bliže in da se člani skupine strinjajo, da je pravica do samoodločbe temelj osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Večina se je strinjala, da pravica do samoodločbe v okviru osnutka deklaracije zajema spoštovanje in ohranitev domorodnih skupnosti, ki ne sme biti v škodo ozemeljske celovitosti in neodvisnosti držav.

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 163) opozarja, da na podlagi 3. člena iz osnutka Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev ni mogoče ugotoviti, ali gre za interno ali eksterno pravico do samoodločbe. Vendar pa po njenem mnenju nekatera druga določila iz osnutka deklaracije veliko podrobneje opredeljujejo interno kot eksterno pravico do samoodločbe. V 31. členu je na primer zapisano:

"Domorodna ljudstva imajo kot poseben način uživanja pravice do samoodločbe pravico do avtonomije ali samouprave v zadevah, ki se nanašajo na njihove notranje in lokalne zadeve, vključno s kulturo, vero, izobraževanjem, informiranjem, javnimi mediji, zdravstvom, nastanitvijo, zaposlovanjem, socialnim skrbstvom, ekonomskimi aktivnostmi, upravljanjem z zemljo in viri, ekologijo, vključevanjem nečlanov v svoje skupine in načini ter oblikami financiranja teh avtonomnih dejavnosti."

Avtorica meni, da je praktični vidik pravice do interne samoodločbe povezan z demokratičnimi vrednotami, ki jih najdemo zapisane v 19. členu:

"Če želijo, imajo domorodna ljudstva pravico v celoti ali preko predstavnikov, ki jih izberejo sami z lastnimi postopki, sodelovati na vseh ravneh odločanja v zadevah, ki lahko vplivajo na njihove pravice, življenja in usode, ter pravico, da ohranijo ali razvijejo svoje ustanove odločanja."

Glede eksterne vidika samoodločbe je, po prepričanju Meijknechtove, besedilo osnutka deklaracije manj jasno. Avtorica meni, da so edina določila, ki se nanašajo na mednarodno razsežnost domorodnih ljudstev, zapisana v 35. in 36. členu. V 35. členu, ki se nanaša na stike domorodnih ljudstev z domorodnimi ljudstvi zunaj meja držav, je zapisano, da:

"Domorodna ljudstva, še posebno tista, ki jih ločujejo mednarodno priznane meje držav, imajo pravico z drugimi ljudstvi preko meja ohranjati in razvijati stike, odnose in sodelovanje, vključno z dejavnostmi kulturnega, političnega, ekonomskega in socialnega pomena."

36. člen pa opisuje odnos med domorodnimi ljudstvi na eni strani in državami ter mednarodnimi vladnimi organizacijami na drugi:

"Domorodna ljudstva imajo, glede na njihov domorodni duh in namen, pravico do priznanja, izpolnitve in uveljavitve pogodb in drugih sporazumov, ki so jih sklenila z državami ali njihovimi naslednicami. Države morajo spoštovati in upoštevati takšne pogodbe, dogovore in druge sporazume. Spore in prepire, ki jih drugače ni mogoče rešiti, je potrebno predati pristojnim mednarodnim telesom, ki morajo biti izbrana v dogovoru vseh prizadetih strani."

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 162) trdi, da ni soglasja o obsegu in vsebini pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev v osnutku deklaracije. Avtorica opozarja, da se postavlja vprašanje, ali samoodločba domorodnih ljudstev v osnutku deklaracije vsebuje eksterno samoodločbo ali pa je njen obseg omejen samo na interni vidik samoodločbe.

Kot je zapisala Meijknechtova, lahko iz izjav udeležencev Delovne skupine o osnutku Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev vidimo, da predstavniki domorodnih ljudstev razumejo samoodločbo v najširšem pomenu besede. Po njihovem prepričanju ta zajema (Coulter v Meijknecht 2001: 162–163) osvoboditev izpod politične in ekonomske prevlade drugih; samoupravljanje in upravljanje zadev na vseh področjih življenja; prostovoljen in sporazumen politični in pravni odnos z vlado dežele in drugimi vladami; pravico predstavnškega sodelovanja v mednarodni skupnosti in pravico urejanja lastnega ekonomskega razvoja. Po prepričanju domorodnih ljudstev samoodločba vključuje tako pravico do interne kot tudi eksterne samoodločbe, ki izhajata iz načel enakopravnosti in nediskriminacije.

Posebni poročevalec José Martínez-Cobo je bil v svoji Študiji o diskriminaciji domorodnih prebivalcev (*Study of Discrimination against Indigenous Populations*) iz leta 1983 glede pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev bolj zadržan (Cobo v Meijknecht 2001: 163):

"Samoodločba predstavlja domorodnim ljudstvom svobodno izbiro, ki mora v veliki meri ustvariti poseben obseg te pravice, tako v interni kot tudi v eksterni obliki, in nujno ne vključuje pravice do odcepitve od države, v kateri živijo, ter oblikovanje nove. Pravica do samoodločbe se lahko uresniči v različnih oblikah avtonomije znotraj države."

Erica Irene Daes, vodja Delovne skupine o domorodnih prebivalcih, pa je glede pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev povedala naslednje (Daes v Meijknecht 2001: 163):

"Prvič, samoodločbe in pravice do odcepitve ne moremo odrekati nobenim ljudstvom (narodom), ki živijo na ozemlju, ki je geografsko ločeno in etnično ter kulturno drugačno. Drugič, domorodna ljudstva so nesporno ljudstva (narodi) v družbenem, kulturnem in etnološkem pomenu besede. Tretjič, pravica do samoodločbe je omejena. Domorodna ljudstva, ki živijo v državah, morajo delovati preko političnega sistema držav, v kateri živijo, razen v primeru, ko je politični sistem tako izključevalen in nedemokratičen, da ne predstavlja

vse populacije države. V takšnih ekstremnih primerih imajo domorodna ljudstva pravico, da se odcepijo od države, v kateri živijo."

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 163) meni, da se pravica do eksterne samoodločbe praviloma nanaša tudi na domorodna ljudstva. Vendar pa naj bi bilo njeno uživanje dopustno samo v ekstremnih primerih. Zato mnogi kot način pospeševanja soobstoja različnih ljudstev znotraj meja države raje poudarjajo pomen internega vidika samoodločbe.

4.7.2 Pomen pravice do samoodločbe v osnutku deklaracije

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 165) navaja, da je pravica do interne samoodločbe v osnutku deklaracije prisotna veliko bolj kot pravica do eksterne samoodločbe. Avtorica trdi, da je interna samoodločba, kot je opredeljena v 7. delu osnutka (31.–36. člen), zelo prilagodljiva pravica, ki se lahko uresniči v različnih oblikah, med drugim tudi v ozemeljski.

Avtorica pravi, da je osnovna ideja takšnega dojemanja v tem, da bi širok pomen pravice do interne samoodločbe izničil pomen eksterne samoodločbe. Po njenem mnenju je interna samoodločba dovolj fleksibilna, da jo je mogoče uporabiti v različnih primerih, zato lahko služi kot pomemben instrument za uravnoteženje interesov držav in domorodnih ljudstev.

Ne smemo misliti, kot opozarja Meijknechtova, da pravica do interne samoodločbe predstavlja rešitev vseh problemov, ki nastanejo med državo in njenimi domorodnimi prebivalci. V določenih primerih so potrebni daljnosežnejši ukrepi. Avtorica opozarja, da eksterna samoodločba ostaja v primeru domorodnih ljudstev zelo sporna pravica. Večina, ki je sodelovala pri pisanju osnutka deklaracije, meni, da eksterne pravice do samoodločbe ne smemo že vnaprej izključiti, ampak naj ostane kot pravica za ekstremne primere. Sam osnutek deklaracije je glede pravice do eksterne samoodločbe manj jasen. Eksplicitno deklaracija te pravice sploh ne omenja.

Meijknechtova (Meijknecht 2001: 166) trdi, da je s širitvijo pomena interne samoodločbe do njenih skrajnih meja, s prikrievanjem eksterne samoodločbe in z upoštevanjem interesov držav pravica do samoodločbe v osnutku deklaracije postala primerna tudi za domorodna ljudstva.

Kot je zapisala Fosterjeva (Foster 2001: 153), pa si države nikakor ne predstavljajo pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev v osnutku deklaracije kot pravico do odcepitve.

Tudi ona je prepričana, da besedilo osnutka deklaracije domorodnim ljudstvom ne daje pravice do odcepitve, ampak jim omogoča uživanje pravic znotraj držav, v katerih živijo.

Trifunovska (Trifunovska 1997: 191) opozarja, da četudi deklaracijo razumemo restriktivno in trdimo, da vsebuje le pravico do interne samoodločbe, vseeno ne smemo zanemariti dejstva, da bodo njene posledice daljnosežne. Čeprav deklaracija, ko bo enkrat sprejeta, ne bo pravno zavezujoč dokument in bo predstavljala del mehkega prava, bo lahko tudi kot taka zavezovala države k izvrševanju njenih določil. Kot trdi avtorica, v tem trenutku ni mogoče predvideti posledic, ki jih bo imelo sprejetje deklaracije za države. Vsekakor bo to vplivalo na zdajšnje dojetje suverenosti držav, ki je v sedanji obliki glavna ovira za uresničitev pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev.

5. SKLEP

V prvi hipotezi trdim, da je mednarodnopravna zaščita kultur domorodnih ljudstev neustrezna, ker temelji na državi kot glavnem subjektu mednarodnega prava.

Vzrok, da ima država osrednje mesto v mednarodni skupnosti in mednarodnem pravu, sega v čas westfalskega mirovnega kongresa leta 1648, ki je končal verske vojne in postavil teritorialno državo za temelj modernega sistema držav. Osrednje načelo westfalske mirovne pogodbe je bilo, da vladar ozemlja določa vero tega ozemlja. Religijo kot osrednjo notranjo zadevo tistega časa je po novem določal vladar in ne zunanja oblast. Oblast v Evropi je bila po novem razpršena med kralje in kneze, s čimer je bila ustvarjena osnova za suvereno državo. Na ozemlju ni bilo več številnih lojalnosti in oblasti. Obstajala je le lojalnost oblasti kralja ali kneza. Ozemlje in prebivalci ozemlja so tako pripadali vladarju, ki mu ni bilo več treba odgovarjati neki zunanji oblasti. S tem so bili ustvarjeni tudi osnovni elementi moderne nacionalne države: ljudstvo, ozemlje, na katerem je živel, in vlada z oblastjo, da vlada ljudem in ozemlju. Vlada je veljala za zastopnico države, ki je bila pravna enota s posebnim statusom suverenitete. Posvetno in duhovno oblast je po novem prevzela izključno država. Mednarodna pravila in zakoni, ki so se razvili, so zagotovili državi položaj, kakršnega ni imel pred tem noben drug akter.

Država je postala pravna enota, ki sta ji bila zaupana pravni položaj in pravna enakost z vsemi drugimi državami. Dobila je popoln nadzor nad prebivalstvom in ozemljem, ki ga predstavlja njena vlada. Država je postala suverena. Nad njo ni bilo nikogar več, ki bi ji ukazoval, kako naj ravna in kaj naj stori. Država je načeloma dobila pravico, da na svojem ozemlju počne, kar hoče, da s svojimi naravnimi viri razpolaga po lastni presoji in da pri upravljanju s teritorialno skupnostjo upošteva svoja merila. Načelno zato, ker se je njena absolutna svoboda z razvojem mednarodnega prava postopno ožila. Danes še vedno velja načelo, da lahko država na svojem ozemlju počne, kar želi, vendar pa obstaja veliko izjem, ki izhajajo iz običajnega mednarodnega prava in največ iz mednarodnih pogodbenih predpisov, ki so si jih države prostovoljno naložile.

Pomembno vprašanje je, ali mednarodno pravo v primeru zaščite kultur domorodnih ljudstev nalaga pravne omejitve posameznim državam in ali so države suverene in kot take niso izpostavljene nobenim pravnim omejitvam. Kot sem zapisal v nalogi, je suverenost držav v nasprotju le z močnim in učinkovitim, centraliziranim sistemom mednarodnega prava. Nikakor pa ne v nasprotju z decentraliziranim in zato šibkim ter s tem tudi precej neučinkovitim mednarodnopravnim redom. Decentraliziran značaj mednarodnega prava

izhaja iz decentraliziranega ustroja mednarodne družbe. Nacionalno pravo lahko vsili državna oblast. Mednarodna družba, sestavljena iz suverenih držav, ki imajo po definiciji vrhovno oblast vsaka na svojem ozemlju, pa nad seboj nima nobene centralne oblasti, ki bi postavljala in sankcionirala zakone. Ne samo da je zaščita kultur domorodnih ljudstev povsem v rokah držav, ki lahko na mednarodni ravni ali tudi ne oblikujejo in sprejemajo določila o zaščiti kultur domorodnih ljudstev, ampak se vsaka država sama odloča, ali in v kakšni meri bo spoštovala sprejeta določila. Držav tudi ni mogoče prisiliti, da spoštujejo mednarodno sprejeta določila, ki ščitijo kulture domorodnih ljudstev.

Ideja o nacionalni državi z "enotno" kulturo pa je po mojem mnenju naslednji vzrok, zakaj države ne oblikujejo ustrezne zaščite kultur domorodnih ljudstev. Vse dokler so množice prebivalstva ohranjale vero v božanske pravice kralja, je bila legitimnost oblasti na varnem. Zaradi sekularizacije politične kulture in zaradi širjenja te kulture pa suverenovo zapovedovanje od zunaj ni več zadoščalo za ohranjanje strnjenosti družbe. Ko so na prizorišče stopile širše množice prebivalstva, je bilo treba poiskati notranjo strnjenost, ki bi ustrezala načinu življenja posameznikov in ki bi ustvarjala kolektivno čustveno identiteto. Odgovor, ki se je ponudil, je bila zamisel o narodu. V nacionalni državi so množice videle popolnost sodobne države. Državotvorni narod je bil tisti, ki se je, potem ko si je na novo osvojil suverenost, izražal v osebnosti države, ki mu je dajala enotnost in mu omogočala, da je ukrepal. Nacionalna država je postala absolutna vrednota, ki po moralni plati upravičuje vsa sredstva, potrebna za njeno uveljavljanje. Kljub splošno razširjenim idejam o multikulturnem svetu si nacionalna država tudi s pomočjo zaščite "lastne kulture" še naprej prizadeva za enotnost naroda.

Kljub pomanjkanju mednarodnopravno sprejete definicije domorodnih ljudstev poznamo elemente, ki ločijo domorodna ljudstva od drugih skupin. Za domorodna ljudstva je npr. značilno, da sega njihov obstoj nepretrgoma v čas pred nastankom družb, ki so se razvile na njihovem ozemlju kot posledica invazij in kolonizacije. Predstavniki domorodnih ljudstev se čutijo drugačni od preostale populacije, ki sedaj prevladuje na delu ali celoti njihovih ozemelj, in danes predstavljajo večinoma nedominanten del populacije. In domorodna ljudstva si prizadevajo ohraniti, razviti in prenesti na prihodnje generacije, v skladu z lastnimi kulturnimi vzorci, družbenimi institucijami in pravnimi sistemi, svoje podedovano ozemlje in svojo etnično identiteto, ki sta podlaga za njihov nadaljnji obstoj. Za opredelitev domorodnih ljudstev sta zelo pomembna tudi njihova zgodovinska kontinuiteta in samoopredelitev.

Na mednarodni ravni so države sprejele opredelitev kulture, po kateri je kultura zbirka posebnih duhovnih, materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti posamezne družbe

ali družbene skupine. Kultura obsega umetnost, literaturo, način življenja in sobivanja, vrednotni sistem, običaje in prepričanja. Posebej je treba izpostaviti dejstvo, da je kultura za domorodna ljudstva celosten koncept, rezultat odnosa med ljudmi, rastlinami, živimi bitji in zemljo ter je ločena od koncepta tržne menjave. Ekonomski model, značilen za domorodna ljudstva, uporablja sredstva na drugačen način kot prevladujoče tržno gospodarstvo. Domorodna ljudstva verjamejo, da so produkti človeškega razuma in čustev rezultat odnosa med ljudmi in sorodstva z drugimi bitji, odnosa do zemlje in duhovnega sveta. Po njihovem prepričanju človek ne vlada svetu, ampak si prizadeva živeti v harmoniji in sodelovanju z drugimi bitji, tako živimi kot tudi rastlinami. Zemlja, ki je zelo spoštovana in cenjena v vseh filozofijah domorodnih ljudstev, zanje ne predstavlja le vira ekonomskega dohodka, ampak tudi prostor izražanja duhovnosti in zgodovinske povezanosti. Identiteta domorodnih ljudstev izhaja iz občutka pripadnosti skupnosti. Domorodna ljudstva poudarjajo, da individualizem ni del njihove filozofije, da živijo v skupnostih, ne vsako zase, in da sta že od nekdaj v vseh domorodnih skupnostih posameznik in skupnost med seboj neločljivo povezana.

Kulture domorodnih ljudstev so v mednarodni skupnosti zaščitene preko splošnih sredstev zaščite, zaščite v okviru manjšinskih pravic in preko posebnih sredstev, ki se nanašajo izrecno na domorodna ljudstva. Problem mednarodnopravne zaščite kultur domorodnih ljudstev pa je predvsem v različnem dojemanju kultur domorodnih ljudstev. V skladu s predstavami, ki jih imajo domorodna ljudstva in države o produktih kulture, o kulturi in o svetu nasploh, obstajajo namreč velike razlike med termini, ki se pojavljajo v mednarodnih dokumentih o zaščiti kultur, in tistimi, ki jih uporabljajo domorodna ljudstva. Drugi dejavnik, ki zmanjšuje dejansko zaščito kultur domorodnih ljudstev v obstoječih mednarodnih normah, pa je vprašanje, na koga se zaščita v resnici nanaša.

Večina držav razume kulturo kot nakopičeno materialno dediščino vsega človeštva ali posamezne skupine. Države zagovarjajo stališče, da obstajata enotna kultura posamezne države in enotna kultura človeštva, ki ju je potrebno zaščititi in vsem ljudem zagotoviti dostop do njiju. Tako je potrebno posameznikom omogočiti enak dostop do nakopičenega kulturnega kapitala, človeštvu zaščititi kulturo človeštva in državi omogočiti, da zavaruje lastno kulturo. Koncept skupne dediščine se je pogosto uporabljal kot nasprotni argument zahtevam domorodnih ljudstev, še posebno v primerih vračanja njihovih kulturnih predmetov. Če je edino merilo, ki določa prihodnost kulturnih predmetov, koncept skupne kulturne dediščine, potem lahko katerakoli država trdi, da je za človeštvo koristneje razstavljati kulturne predmete domorodnih ljudstev v državnih muzejih. Po načelu pravičnosti naj bi razstavljanje kulturnih objektov namreč upoštevalo koristi, ki bi jih od tega imele vse države, vsi posamezniki in vsi

narodi. Interes domorodne skupnosti, ki je ustvarila neki predmet, je podrejen interesu države in človeštva. Ker pa je interes človeštva težko določljiva kategorija, ga lahko država prikroji tako, da služi predvsem njenim interesom.

Kultura kot nakopičeno bogastvo in lastnina je naslednji koncept, ki je v nasprotju z vrednotami domorodnih ljudstev. Domorodna ljudstva vidijo kulturo kot del skupnosti in jo razumejo kot celoto ter med seboj ne razlikujejo kulturne in intelektualne lastnine. Večina mednarodnopravnih določil zaščite kulturne dediščine pa se nanaša posebej na kulturno lastnino. Medtem ko je intelektualna lastnina v mednarodnopravnih dokumentih ločeno zaščiten in zelo ohlapno opredeljena.

Obstoječa zaščita kulture kot proces umetniškega in znanstvenega ustvarjanja temelji na zaščiti posameznika, člana družbe, ki ustvarja kulturo, jo interpretira ali jo izvaja. Tudi zaščita posameznikov, ustvarjalcev kulture ni v skladu z vrednotami domorodnih ljudstev. Za domorodna ljudstva "kultura" ni samo produkt posameznika, ampak je skupnost tista, ki posamezniku da predstavo o kulturi.

Mednarodnopravna sredstva zaščite kultur so precej nejasna tudi glede nosilcev pravic. Večina mednarodnopravnih določil ščiti le dva lastnika "kulture": posameznika in državo. Na primer, kulturno dediščino domorodnih ljudstev obstoječi dokumenti obravnavajo kot del kulturne dediščine posamezne države. Če se država odloči, lahko, ne da bi za to vprašala ali dobila privolitev domorodnih ljudstev, odstrani njihovo dediščino z ozemlja države, jo zamenja ali podari drugi državi. Samo države imajo pravico postaviti zahteve za vrnitev predmetov kulturne dediščine, ki je bila tako ali drugače odvzeta domorodnim ljudstvom, in četudi bi se država odločila izpostaviti kršitev, povezano s kulturnimi predmeti domorodnih ljudstev, obstajajo številne ovire.

Menim, da na podlagi pregleda najpomembnejših dokumentov, ki na mednarodni ravni ščitijo kulture domorodnih ljudstev, lahko v celoti sprejemem prvo hipotezo. Pravice v obstoječih dokumentih, ki se nanašajo na zaščito kultur, zaradi naštetih razlogov ne ščitijo ustrezno kultur domorodnih ljudstev. Po eni strani je obstoječa zaščita kultur domorodnih ljudstev problematična, ker temelji na drugačnem dojetju kulture, po drugi strani pa ne moremo mimo dejstva, da so države edine, ki lahko sprejmejo mednarodnopravne norme zaščite kultur domorodnih ljudstev.

Osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev bi lahko bil pomemben element zaščite domorodnih ljudstev in njihovih kultur, saj so ga skoraj v celoti oblikovala domorodna ljudstva. Ali in kdaj bodo deklaracijo v obstoječi obliki sprejele države, je veliko vprašanje. Poleg tega je treba priznati, da deklaracija sama po sebi ni pravno zavezujoč dokument.

Veliko nestrinjanje in previdnost držav do vsebine osnutka deklaracije kažeta, da so države glede vprašanj zaščite kultur domorodnih ljudstev previdne. Nikakor se niso pripravljene odpovedati svoji osrednji vlogi, ki jo uživajo v mednarodnem pravu in mednarodni skupnosti. Potrebno je priznati, da je zaščita kultur domorodnih ljudstev v celoti odvisna od držav, pa naj gre za oblikovanje zaščite znotraj držav ali na mednarodni ravni. Osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev je prvi poskus oblikovanja zaščite domorodnih ljudstev in njihovih kultur, ki so ga v celoti oblikovali predstavniki domorodnih ljudstev. Vendar pa je ravno zaradi tega sprejetje deklaracije s strani držav zelo vprašljivo. Previdnost držav glede zagotavljanja zaščite kultur domorodnih ljudstev je z njihovega vidika po svoje razumljiva. Države se predvsem bojijo, da bi vse večje zagotavljanje pravic domorodnih ljudstev ogrozilo njihovo ozemeljsko celovitost.

V drugi hipotezi trdim, da morajo domorodna ljudstva za zaščito kultur in lastnega preživetja na podlagi pravice do samoodločbe oblikovati lastne države.

Pravica do samoodločbe ljudstev oz. narodov je zapisana v Ustanovni listini Združenih narodov (drugi odstavek 1. člena in 55. člen), v Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah ter v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Prav tako je zapisana v nekaterih drugih mednarodnopravnih dokumentih. Primer Zahodne Sahare, ki ga je leta 1975 obravnavalo Meddržavno sodišče, je dokončno potrdil pravico do samoodločbe v mednarodnem pravu. Pravica do samoodločbe lahko nastopi v dveh oblikah: kot pravica do interne samoodločbe, tj. možnost demokratične izvolitve oblasti ter oblikovanje politik in institucij znotraj države, in kot pravica do eksterne samoodločbe, ki se lahko izpelje v treh oblikah: 1. kot samostojnost, 2. kot prostovoljna priključitev ali združitev z neodvisno državo in 3. kot izbira statusa v okviru druge države. Avtorji opozarjajo, da ni lahko določiti, kakšna je natančna vsebina načela samoodločbe ljudstev kot pravnega načela, saj gre za normo, ki se še razvija. Glede na prakso držav je obseg uveljavljanja samoodločbe ljudstev še danes dokaj omejen. Velja le za narode, ki so podrejeni tuji nadoblasti, predvsem za tiste, ki so predmet kolonialne nadoblasti, poleg tega pa še za prebivalstvo ozemelj, ki so bila zavzeta in zasedena s silo.

Pravica do rojstva oz. nastanka nacionalne države na temelju pravice do samoodločbe ni nobena novost, vendar pa so se pogledi nanjo po letu 1990 spremenili. Številni narodi so po koncu hladne vojne izkoristili zgodovinsko priložnost in vzpostavili ali obnovili svoje države. Podobno se je zgodilo tudi ob postopnem razpadu kolonialnega sistema. V obdobju hladne vojne so stare nacionalne države koncept samoodločbe tolmačile kot univerzalno sprejemljiv, saj izhaja iz liberalnih pojmovanj pravičnosti ter enakopravnosti in zato prispeva k utrjevanju

miru. Realnost po letu 1990 – vojne v Bosni, Čečeniji, Ruandi, Somaliji itd. – pa je močno spremenila njihov pogled na pravico do samoodločbe. Države so ugotovile, da pravica do samoodločbe sama po sebi nikakor ne prispeva k utrjevanju miru. Uresničitev pravice do eksterne samoodločbe, to je nastanek novih držav, prav tako ne preprečuje konfliktov, temveč jih prej spodbuja.

Uresničitev pravice do samoodločbe v praksi pomeni predvsem nasprotovanje načelu ozemeljske celovitosti držav. Pravica do samoodločbe je sama po sebi legitimna, vendar pa številni avtorji opozarjajo, da ima ob neopredeljenih merilih in omejitvah njena uresničitev praviloma negativne stranske učinke. Samoodločbe ne sme samodejno pomeniti tudi razkosanja suverenih držav oz. spreminjanja njihovih zunanjih meja. Maksimalna avtonomija v povezavi z integracijo bi morala zadovoljiti pričakovanja domorodnih ljudstev, ki si prizadevajo za večjo stopnjo neodvisnosti, in državam omogočiti nadaljnji obstoj znotraj obstoječih teritorialnih meja.

Domorodna ljudstva trdijo, da jim v okviru načela samoodločbe pripadajo posebne pravice. Med njimi najbolj izstopajo prizadevanja za polno suverenost in oblikovanje lastne države. Vendar pa je zelo vprašljivo, v kakšni meri obstaja ta pravica v mednarodnem pravu, saj ni nobenega pravno zavezujočega dokumenta, ki bi ljudstvom podeljeval pravico do oblikovanja lastnih držav. Zagovorniki pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev menijo, da se dekolonizacijski proces še ni končal in da se pravice, ki iz njega izhajajo, nanašajo tudi oz. še toliko bolj na druga domorodna ljudstva. Vendar pa je treba priznati, da bi bilo sprejetje pravice v takšni obliki škodljivo in nesprejemljivo za države in vso mednarodno skupnost. Priznanje pravice do eksterne samoodločbe domorodnim ljudstvom bi povzročilo ogromne ozemeljske zahteve domorodnih ljudstev in imelo uničujoče ekonomske, politične in družbene posledice za večino prebivalstva. Na svetu naj bi živelo od 100, po nekaterih podatkih celo do 350 milijonov domorodnih prebivalcev, ki naj bi predstavljali več kot 5000 jezikov in kultur. Če predpostavimo, da bi le 10 odstotkov domorodnih ljudstev dobilo možnost in oblikovalo svoje države, potem bi imeli 500 novih držav v mednarodni skupnosti, ki jo danes sestavlja približno 200 držav.

Drugo hipotezo, v kateri trdim, da morajo za zaščito svojih kultur in lastnega preživetja domorodna ljudstva na podlagi pravice do samoodločbe oblikovati lastne države, moram zavrniti. Mednarodno pravo domorodnim ljudstvom ne daje takšne pravice.

Glede pravice do samoodločbe domorodnih ljudstev, njihovega preživetja in zaščite kultur je potrebno posebej omeniti osnutek Deklaracije o pravicah domorodnih ljudstev. Pravica do samoodločbe je eden ključnih elementov osnutka deklaracije. Mnenja glede

interne oz. eksterne pravice do samoodločbe v osnutku deklaracije so različna. Medtem ko so interni vidiki samoodločbe omenjeni v različnih členih, pa je besedilo deklaracije glede eksterne pravice do samoodločbe manj jasno. Osnutek eksplicitno ne omenja te pravice. Kljub temu pa določila osnutka deklaracije domorodnim ljudstvom zagotavljajo številne pravice in ščitijo različne vidike njihovih življenj. Ostaja veliko vprašanje, kdaj in v kakšni obliki bodo Deklaracijo o pravicah domorodnih ljudstev sprejele države. Žal pa je že danes jasno, da v mednarodnem pravu deklaracije same po sebi nimajo zavezujoče moči.

6. SEZNAM VIROV

- Action in favour of Indigenous Peoples, UNESCO.
http://portal.unesco.org/culture/admin/ev.php?URL_ID=2946&URL_DO=DO_TOPI C&URL_SECTION=201 (16.4.2005)
- Alfredsson, Gudmundur (1995a): Indigenous Populations: Protection. V Rudolf Bernhardt (ur.) *Encyclopedia of Public International Law*, 946–950. Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Tokyo: Elsevier Science.
- Alfredsson, Gudmundur (1995b): Treaties with Indigenous Populations. V: Rudolf Bernhardt (ur.) *Encyclopedia of Public International Law*, 951–953. Amsterdam, Lausanne, New York, Oxford, Shannon, Tokyo: Elsevier Science.
- Anaya, James (1996): International Law. V: Mary B. Davis (ur.) *Native America in the Twentieth Century: An Encyclopedia*, 270–273. New York, London: Garland Publishing.
- Anaya, James (1999): Superpower Attitudes Toward Indigenous Peoples and Group Rights. http://www.indianlaw.org/body_superpower_attitudes.htm (7.2.2004).
- Anaya, James: The Principle of Self-Determination and Indigenous Peoples Under International Law (This paper is based in part on chapter 2 of the author's book, *Indigenous Peoples in International Law* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1996), pp. 75–96).
<http://www.austlii.edu.au/au/other/IndigLRes/car/1997/3/speeches/plenary2/anaya.htm> (20.3.2004).
- Andrassy, Juraj (1998): *Međunarodno pravo 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- Avitabile, Louis in Kleiner, Brian H. (2001): New Developments Concerning Discrimination Against the American Indians. *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 21, No. 8/9/10, 74–82.
- Bajec, Anton, ur. (1997): *Slovar slovenskega knjižnega jezika – SSKJ*. Ljubljana: DZS.
- Barsh, L. Russel (1996): Indigenous Peoples and the UN Commission on Human Rights: A Case of the Immovable Object and the Irresistible Force. *Human Rights Quarterly* 18 (4), 782–813.

- Beckett, J. (2001): Fourth World. V: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (ur.) International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 5760-5763. Amsterdam: Elsevier Science.
- Brownlie, Ian (1998): Principles of Public International Law. Oxford: Oxford University Press.
- Burger, Julian (1987): Report from the Frontier: The State of the World's Indigenous Peoples. London in New Jersey: Zed Books.
- Cárdenas, Emilio J. in Canás, Maria Fernanda (2002): The Limits of Self-Determination. V: Wolfgang Danspeckgruber (ur.) The Self-determination of Peoples, 101–118. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Cassese, Antonio (2005): International Law. New York: Oxford University Press.
- Conforti, Benedetto (2005): Mednarodno pravo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Corntassel, Jeff J. in Holder, Cindy L. (2002): Indigenous Peoples and Multicultural Citizenship: Bridging Collective and Individual Rights. *Human Rights Quarterly*, Vol. 24, 126–151.
- Corntassel, Jeff J. in Primeau, Tomas Hopkins (1995): Indigenous "Sovereignty" and International Law: Revised Strategies for Pursuing "Self-Determination". *Human Rights Quarterly*, 17 (2), 343–365.
- Danspeckgruber, Wolfgang, ur. (2002): The Self-determination of Peoples. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Debeljak, Aleš (2002): Lanski sneg: eseji o kulturi in tranziciji. Maribor: Aristej.
- Engle, Karen (2000): Culture and Human Rights: The Asian Values Debate in Context. *Journal of International Law and Politics*, Vol. 32, No. 2, 291–333.
- Falk, Richard (2002): Self-Determination Under International Law. V: Wolfgang Danspeckgruber (ur.) The Self-determination of Peoples, 31–66. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.
- Foster, Caroline E. (2001): Articulating Self-determination in the Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *European Journal of International Law* 12 (1), 141–157.
- Golla, Victor (1996): Languages. V: Mary B. Davis (ur.) Native America in the Twentieth Century: An Encyclopedia, 310-312. New York, London: Garland Publishing.

- Harouel, J. L. (2001): Sociology of Culture. V: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (ur.) International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 3179–3184. Amsterdam: Elsevier Science.
- Henriksen, John B. (2004): Implementation of the Right of Self-Determination of Indigenous Peoples within the Framework of Human Security. <http://iwgia.inforce.dk/graphics/Synkron-Library/Documents/Self-determination/InternationalConferenceonIndigenousPeoples.doc> (31.1.2004)
- Jackson, Robert in Sørensen, Georg (1999): Introduction to International Relations. Oxford: Oxford University Press.
- Ketley, Harriet (2001): Exclusion by Definition: Access to International Tribunals for the Enforcement of the Collective Rights of Indigenous Peoples. *International Journal on Minority and Group Rights*, Vol. 8, 331–368.
- Kingsbury, Benedict (1998): "Indigenous Peoples" in International Law: A Constructivist Approach to the Asian Controversy. *The American Journal of International Law*, Vol. 92, No. 3, 414–457.
- Kingsbury, Benedict (2001): Reconciling Five Competing Conceptual Structures of Indigenous Peoples' Claims in International and Comparative Law. *Journal of International Law and Politics*, Vol. 34, No. 1, 189–250.
- Martinez Cobo, J. R. (1986): Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations: Volume V - Conclusions, Proposals and Recommendations, E/CN.4/sub.2/1986/7/Add.4, 379–382.
- Matteucci, Nicola (1999): Novoveška država: Izrazoslovje in pota. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Meijknecht, Anna (2001): Towards International Personality: The Position of Minorities and Indigenous Peoples in International Law. Antwerpen, Groningen, Oxford: Intersentia.
- Morgenthau, Hans Joachim (1995): Politika med narodi: borba za moč in mir. Ljubljana: DZS.
- Reisman, W. Michael (1995): Protecting Indigenous Rights in International Adjudication. *The American Journal of International Law*, Vol. 89, No. 2, 350–362.
- Renteln, A. D. (2001): Cultural Rights and Culture Defense: Cultural Concerns. V: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (ur.) International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 3116–3121. Amsterdam: Elsevier Science.

- Russett, Bruce in Starr, Harvey (1996): Svetovna politika: Izbira možnosti. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Shweder, R. A. (2001): Culture: Contemporary Views. V: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes (ur.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 3151–3158. Amsterdam: Elsevier Science.
- Simoniti, Iztok (1996): Svet po 1990. letu. V: Russett, Bruce in Starr, Harvey (1996) Svetovna politika: Izbira možnosti, 9–60. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Trifunovska, Snežana (1997): One Theme in Two Variations: Self Determination for Minorities and Indigenous Peoples. *International Journal on Minority and Group Rights* 5, 175–197.
- Wiessner, Siegfried (1999): Rights and Status of Indigenous Peoples: A Global Comparative and International Legal Analysis. *Harvard Human Rights Journal* Vol. 12, 57–128.
- Wilmer, Franke (1993): *The Indigenous Voice in World Politics: Since Time Immemorial*. Newbury Park. London, New Delhi: Sage Publications.
- Xanthaki, Alexandra (2000): Indigenous Cultural Rights in International Law. *European Journal of Law Reform* 2 (3), 343–367.

Dokumenti:

- Agenda 21 (1992).
<http://www.un.org/esa/sustdev/documents/agenda21/english/Agenda21.pdf>
(20.7.2005).
- Convention on Biological Diversity (1992).
<http://www.biodiv.org/convention/articles.asp> (20.7.2005).
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1948).
http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/p_genoci.htm (11.7.2005).
- Council Resolution on Indigenous Peoples within the Framework of the Development Cooperation of the Community and Members States (1998).
http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/ip/res98.pdf (22.7.2005).
- Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (1992). http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm
(11.7.2005).
- Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.
[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/E.CN.4.SUB.2.RES.1994.45.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/E.CN.4.SUB.2.RES.1994.45.En?OpenDocument) (29.7.2005).
- Durban Declaration and Programme of Action (2001).
<http://www.unhchr.ch/html/racism/02-documents-cnt.html> (22.7.2005).
- International Conference on Population and Development (1994).
<http://www.un.org/popin/icpd2.htm> (22.7.2005).
- International Covention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (1965). http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_icerd.htm (22.7.2005).
- International Labor Organization (ILO) Convention (No. 169) (1989).
<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/62.htm> (22.4.2005).
- Konvencija o otrokovih pravicah (1990). <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105&L=0#69> (11.7.2005).
- Mednarodna pakt o državljanskih in političnih pravicah (1966). <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=104> (22.4.2005).
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (1966).
<http://www.varuh-rs.si/index.php?id=103> (22.4.2005).

- Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples (1997).
<http://www.cidh.org/indigenous.htm> (20.7.2005).
- Rio Declaration of Environment and Development (1992).
<http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm> (20.7.2005).
- Splošna deklaracija človekovih pravic (1948). Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
- UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> (11.10.2005).
- Vienna Declaration and Programme of Action (1993).
[http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument) (20.7.2005).
- World Bank Operational Policies – Indigenous Peoples (1991).
<http://wbln0018.worldbank.org/Institutional/Manuals/OpManual.nsf/0/0F7D6F3F04DD70398525672C007D08ED?OpenDocument> (22.7.2005).

7. PRILOGE

Priloga A: Convention (No. 169) concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries

The General Conference of the International Labour Organisation,

Having been convened at Geneva by the Governing Body of the International Labour Office, and having met in its 76th Session on 7 June 1989, and

Noting the international standards contained in the Indigenous and Tribal Populations Convention and Recommendation, 1957, and

Recalling the terms of the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, and the many international instruments on the prevention of discrimination, and

Considering that the developments which have taken place in international law since 1957, as well as developments in the situation of indigenous and tribal peoples in all regions of the world, have made it appropriate to adopt new international standards on the subject with a view to removing the assimilationist orientation of the earlier standards, and

Recognising the aspirations of these peoples to exercise control over their own institutions, ways of life and economic development and to maintain and develop their identities, languages and religions, within the framework of the States in which they live, and

Noting that in many parts of the world these peoples are unable to enjoy their fundamental human rights to the same degree as the rest of the population of the States within which they live, and that their laws, values, customs and perspectives have often been eroded, and

Calling attention to the distinctive contributions of indigenous and tribal peoples to the cultural diversity and social and ecological harmony of humankind and to international co-operation and understanding, and

Noting that the following provisions have been framed with the co-operation of the United Nations, the Food and Agriculture Organisation of the United Nations, the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation and the World Health Organisation, as well as of the Inter-American Indian Institute, at appropriate levels and in their respective fields, and that it is proposed to continue this co-operation in promoting and securing the application of these provisions, and

Having decided upon the adoption of certain proposals with regard to the partial revision of the Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107), which is the fourth item on the agenda of the session, and

Having determined that these proposals shall take the form of an international Convention revising the Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957;

adopts this twenty-seventh day of June of the year one thousand nine hundred and eighty-nine the following Convention, which may be cited as the Indigenous and Tribal Peoples Convention, 1989:

PART I. GENERAL POLICY

Article 1

1. This Convention applies to:

(a) tribal peoples in independent countries whose social, cultural and economic conditions distinguish them from other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations;

(b) peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries and who, irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions.

2. Self-identification as indigenous or tribal shall be regarded as a fundamental criterion for determining the groups to which the provisions of this Convention apply.

3. The use of the term *peoples* in this Convention shall not be construed as having any implications as regards the rights which may attach to the term under international law.

Article 2

1. Governments shall have the responsibility for developing, with the participation of the peoples concerned, co-ordinated and systematic action to protect the rights of these peoples and to guarantee respect for their integrity.

2. Such action shall include measures for:

(a) ensuring that members of these peoples benefit on an equal footing from the rights and opportunities which national laws and regulations grant to other members of the population;

(b) promoting the full realisation of the social, economic and cultural rights of these peoples with respect for their social and cultural identity, their customs and traditions and their institutions;

(c) assisting the members of the peoples concerned to eliminate socio-economic gaps that may exist between indigenous and other members of the national community, in a manner compatible with their aspirations and ways of life.

Article 3

1. Indigenous and tribal peoples shall enjoy the full measure of human rights and fundamental freedoms without hindrance or discrimination. The provisions of the Convention shall be applied without discrimination to male and female members of these peoples.

2. No form of force or coercion shall be used in violation of the human rights and fundamental freedoms of the peoples concerned, including the rights contained in this Convention.

Article 4

1. Special measures shall be adopted as appropriate for safeguarding the persons, institutions, property, labour, cultures and environment of the peoples concerned.

2. Such special measures shall not be contrary to the freely-expressed wishes of the peoples concerned.
3. Enjoyment of the general rights of citizenship, without discrimination, shall not be prejudiced in any way by such special measures.

Article 5

In applying the provisions of this Convention:

- (a) the social, cultural, religious and spiritual values and practices of these peoples shall be recognised and protected, and due account shall be taken of the nature of the problems which face them both as groups and as individuals;
- (b) the integrity of the values, practices and institutions of these peoples shall be respected;
- (c) policies aimed at mitigating the difficulties experienced by these peoples in facing new conditions of life and work shall be adopted, with the participation and co-operation of the peoples affected.

Article 6

1. In applying the provisions of this Convention, governments shall:

- (a) consult the peoples concerned, through appropriate procedures and in particular through their representative institutions, whenever consideration is being given to legislative or administrative measures which may affect them directly;
- (b) establish means by which these peoples can freely participate, to at least the same extent as other sectors of the population, at all levels of decision-making in elective institutions and administrative and other bodies responsible for policies and programmes which concern them;
- (c) establish means for the full development of these peoples' own institutions and initiatives, and in appropriate cases provide the resources necessary for this purpose.

2. The consultations carried out in application of this Convention shall be undertaken, in good faith and in a form appropriate to the circumstances, with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures.

Article 7

1. The peoples concerned shall have the right to decide their own priorities for the process of development as it affects their lives, beliefs, institutions and spiritual well-being and the lands they occupy or otherwise use, and to exercise control, to the extent possible, over their own economic, social and cultural development. In addition, they shall participate in the formulation, implementation and evaluation of plans and programmes for national and regional development which may affect them directly.

2. The improvement of the conditions of life and work and levels of health and education of the peoples concerned, with their participation and co-operation, shall be a matter of priority in plans for the overall economic development of areas they inhabit. Special projects for development of the areas in question shall also be so designed as to promote such improvement.

3. Governments shall ensure that, whenever appropriate, studies are carried out, in co-operation with the peoples concerned, to assess the social, spiritual, cultural and environmental impact on them of planned development activities. The results of these studies shall be considered as fundamental criteria for the implementation of these activities.

4. Governments shall take measures, in co-operation with the peoples concerned, to protect and preserve the environment of the territories they inhabit.

Article 8

1. In applying national laws and regulations to the peoples concerned, due regard shall be had to their customs or customary laws.

2. These peoples shall have the right to retain their own customs and institutions, where these are not incompatible with fundamental rights defined by the national legal system and with internationally recognised human rights. Procedures shall be established, whenever necessary, to resolve conflicts which may arise in the application of this principle.

3. The application of paragraphs 1 and 2 of this Article shall not prevent members of these peoples from exercising the rights granted to all citizens and from assuming the corresponding duties.

Article 9

1. To the extent compatible with the national legal system and internationally recognised human rights, the methods customarily practised by the peoples concerned for dealing with offences committed by their members shall be respected.

2. The customs of these peoples in regard to penal matters shall be taken into consideration by the authorities and courts dealing with such cases.

Article 10

1. In imposing penalties laid down by general law on members of these peoples account shall be taken of their economic, social and cultural characteristics.

2. Preference shall be given to methods of punishment other than confinement in prison.

Article 11

The exaction from members of the peoples concerned of compulsory personal services in any form, whether paid or unpaid, shall be prohibited and punishable by law, except in cases prescribed by law for all citizens.

Article 12

The peoples concerned shall be safeguarded against the abuse of their rights and shall be able to take legal proceedings, either individually or through their representative bodies, for the effective protection of these rights. Measures shall be taken to ensure that members of these peoples can understand and be understood in legal proceedings, where necessary through the provision of interpretation or by other effective means.

PART II. LAND

Article 13

1. In applying the provisions of this Part of the Convention governments shall respect the special importance for the cultures and spiritual values of the peoples concerned of their relationship with the lands or territories, or both as applicable, which they occupy or otherwise use, and in particular the collective aspects of this relationship.
2. The use of the term *lands* in Articles 15 and 16 shall include the concept of territories, which covers the total environment of the areas which the peoples concerned occupy or otherwise use.

Article 14

1. The rights of ownership and possession of the peoples concerned over the lands which they traditionally occupy shall be recognised. In addition, measures shall be taken in appropriate cases to safeguard the right of the peoples concerned to use lands not exclusively occupied by them, but to which they have traditionally had access for their subsistence and traditional activities. Particular attention shall be paid to the situation of nomadic peoples and shifting cultivators in this respect.
2. Governments shall take steps as necessary to identify the lands which the peoples concerned traditionally occupy, and to guarantee effective protection of their rights of ownership and possession.
3. Adequate procedures shall be established within the national legal system to resolve land claims by the peoples concerned.

Article 15

1. The rights of the peoples concerned to the natural resources pertaining to their lands shall be specially safeguarded. These rights include the right of these peoples to participate in the use, management and conservation of these resources.
2. In cases in which the State retains the ownership of mineral or sub-surface resources or rights to other resources pertaining to lands, governments shall establish or maintain procedures through which they shall consult these peoples, with a view to ascertaining whether and to what degree their interests would be prejudiced, before undertaking or permitting any programmes for the exploration or exploitation of such resources pertaining to their lands. The peoples concerned shall wherever possible participate in the benefits of such activities, and shall receive fair compensation for any damages which they may sustain as a result of such activities.

Article 16

1. Subject to the following paragraphs of this Article, the peoples concerned shall not be removed from the lands which they occupy.
2. Where the relocation of these peoples is considered necessary as an exceptional measure, such relocation shall take place only with their free and informed consent. Where their consent cannot be obtained, such relocation shall take place only following appropriate procedures established by national laws and regulations, including public inquiries where

appropriate, which provide the opportunity for effective representation of the peoples concerned.

3. Whenever possible, these peoples shall have the right to return to their traditional lands, as soon as the grounds for relocation cease to exist.

4. When such return is not possible, as determined by agreement or, in the absence of such agreement, through appropriate procedures, these peoples shall be provided in all possible cases with lands of quality and legal status at least equal to that of the lands previously occupied by them, suitable to provide for their present needs and future development. Where the peoples concerned express a preference for compensation in money or in kind, they shall be so compensated under appropriate guarantees.

5. Persons thus relocated shall be fully compensated for any resulting loss or injury.

Article 17

1. Procedures established by the peoples concerned for the transmission of land rights among members of these peoples shall be respected.

2. The peoples concerned shall be consulted whenever consideration is being given to their capacity to alienate their lands or otherwise transmit their rights outside their own community.

3. Persons not belonging to these peoples shall be prevented from taking advantage of their customs or of lack of understanding of the laws on the part of their members to secure the ownership, possession or use of land belonging to them.

Article 18

Adequate penalties shall be established by law for unauthorised intrusion upon, or use of, the lands of the peoples concerned, and governments shall take measures to prevent such offences.

Article 19

National agrarian programmes shall secure to the peoples concerned treatment equivalent to that accorded to other sectors of the population with regard to:

(a) the provision of more land for these peoples when they have not the area necessary for providing the essentials of a normal existence, or for any possible increase in their numbers;

(b) the provision of the means required to promote the development of the lands which these peoples already possess.

PART III. RECRUITMENT AND CONDITIONS OF EMPLOYMENT

Article 20

1. Governments shall, within the framework of national laws and regulations, and in co-operation with the peoples concerned, adopt special measures to ensure the effective protection with regard to recruitment and conditions of employment of workers belonging to these peoples, to the extent that they are not effectively protected by laws applicable to workers in general.

2. Governments shall do everything possible to prevent any discrimination between workers belonging to the peoples concerned and other workers, in particular as regards:

- (a) admission to employment, including skilled employment, as well as measures for promotion and advancement;
- (b) equal remuneration for work of equal value;
- (c) medical and social assistance, occupational safety and health, all social security benefits and any other occupationally related benefits, and housing;
- (d) the right of association and freedom for all lawful trade union activities, and the right to conclude collective agreements with employers or employers' organisations.

3. The measures taken shall include measures to ensure:

- (a) that workers belonging to the peoples concerned, including seasonal, casual and migrant workers in agricultural and other employment, as well as those employed by labour contractors, enjoy the protection afforded by national law and practice to other such workers in the same sectors, and that they are fully informed of their rights under labour legislation and of the means of redress available to them;
- (b) that workers belonging to these peoples are not subjected to working conditions hazardous to their health, in particular through exposure to pesticides or other toxic substances;
- (c) that workers belonging to these peoples are not subjected to coercive recruitment systems, including bonded labour and other forms of debt servitude;
- (d) that workers belonging to these peoples enjoy equal opportunities and equal treatment in employment for men and women, and protection from sexual harassment.

4. Particular attention shall be paid to the establishment of adequate labour inspection services in areas where workers belonging to the peoples concerned undertake wage employment, in order to ensure compliance with the provisions of this Part of this Convention.

PART IV. VOCATIONAL TRAINING, HANDICRAFTS AND RURAL INDUSTRIES

Article 21

Members of the peoples concerned shall enjoy opportunities at least equal to those of other citizens in respect of vocational training measures.

Article 22

1. Measures shall be taken to promote the voluntary participation of members of the peoples concerned in vocational training programmes of general application.
2. Whenever existing programmes of vocational training of general application do not meet the special needs of the peoples concerned, governments shall, with the participation of these peoples, ensure the provision of special training programmes and facilities.
3. Any special training programmes shall be based on the economic environment, social and cultural conditions and practical needs of the peoples concerned. Any studies made in this connection shall be carried out in co-operation with these peoples, who shall be consulted on the organisation and operation of such programmes. Where feasible, these peoples shall

progressively assume responsibility for the organisation and operation of such special training programmes, if they so decide.

Article 23

1. Handicrafts, rural and community-based industries, and subsistence economy and traditional activities of the peoples concerned, such as hunting, fishing, trapping and gathering, shall be recognised as important factors in the maintenance of their cultures and in their economic self-reliance and development. Governments shall, with the participation of these people and whenever appropriate, ensure that these activities are strengthened and promoted.

2. Upon the request of the peoples concerned, appropriate technical and financial assistance shall be provided wherever possible, taking into account the traditional technologies and cultural characteristics of these peoples, as well as the importance of sustainable and equitable development.

PART V. SOCIAL SECURITY AND HEALTH

Article 24

Social security schemes shall be extended progressively to cover the peoples concerned, and applied without discrimination against them.

Article 25

1. Governments shall ensure that adequate health services are made available to the peoples concerned, or shall provide them with resources to allow them to design and deliver such services under their own responsibility and control, so that they may enjoy the highest attainable standard of physical and mental health.

2. Health services shall, to the extent possible, be community-based. These services shall be planned and administered in co-operation with the peoples concerned and take into account their economic, geographic, social and cultural conditions as well as their traditional preventive care, healing practices and medicines.

3. The health care system shall give preference to the training and employment of local community health workers, and focus on primary health care while maintaining strong links with other levels of health care services.

4. The provision of such health services shall be co-ordinated with other social, economic and cultural measures in the country.

PART VI. EDUCATION AND MEANS OF COMMUNICATION

Article 26

Measures shall be taken to ensure that members of the peoples concerned have the opportunity to acquire education at all levels on at least an equal footing with the rest of the national community.

Article 27

1. Education programmes and services for the peoples concerned shall be developed and implemented in co-operation with them to address their special needs, and shall incorporate

their histories, their knowledge and technologies, their value systems and their further social, economic and cultural aspirations.

2. The competent authority shall ensure the training of members of these peoples and their involvement in the formulation and implementation of education programmes, with a view to the progressive transfer of responsibility for the conduct of these programmes to these peoples as appropriate.

3. In addition, governments shall recognise the right of these peoples to establish their own educational institutions and facilities, provided that such institutions meet minimum standards established by the competent authority in consultation with these peoples. Appropriate resources shall be provided for this purpose.

Article 28

1. Children belonging to the peoples concerned shall, wherever practicable, be taught to read and write in their own indigenous language or in the language most commonly used by the group to which they belong. When this is not practicable, the competent authorities shall undertake consultations with these peoples with a view to the adoption of measures to achieve this objective.

2. Adequate measures shall be taken to ensure that these peoples have the opportunity to attain fluency in the national language or in one of the official languages of the country.

3. Measures shall be taken to preserve and promote the development and practice of the indigenous languages of the peoples concerned.

Article 29

The imparting of general knowledge and skills that will help children belonging to the peoples concerned to participate fully and on an equal footing in their own community and in the national community shall be an aim of education for these peoples.

Article 30

1. Governments shall adopt measures appropriate to the traditions and cultures of the peoples concerned, to make known to them their rights and duties, especially in regard to labour, economic opportunities, education and health matters, social welfare and their rights deriving from this Convention.

2. If necessary, this shall be done by means of written translations and through the use of mass communications in the languages of these peoples.

Article 31

Educational measures shall be taken among all sections of the national community, and particularly among those that are in most direct contact with the peoples concerned, with the object of eliminating prejudices that they may harbour in respect of these peoples. To this end, efforts shall be made to ensure that history textbooks and other educational materials provide a fair, accurate and informative portrayal of the societies and cultures of these peoples.

PART VII. CONTACTS AND CO-OPERATION ACROSS BORDERS

Article 32

Governments shall take appropriate measures, including by means of international agreements, to facilitate contacts and co-operation between indigenous and tribal peoples across borders, including activities in the economic, social, cultural, spiritual and environmental fields.

PART VIII. ADMINISTRATION

Article 33

1. The governmental authority responsible for the matters covered in this Convention shall ensure that agencies or other appropriate mechanisms exist to administer the programmes affecting the peoples concerned, and shall ensure that they have the means necessary for the proper fulfilment of the functions assigned to them.

2. These programmes shall include:

(a) the planning, co-ordination, execution and evaluation, in co-operation with the peoples concerned, of the measures provided for in this Convention;

(b) the proposing of legislative and other measures to the competent authorities and supervision of the application of the measures taken, in co-operation with the peoples concerned.

PART IX. GENERAL PROVISIONS

Article 34

The nature and scope of the measures to be taken to give effect to this Convention shall be determined in a flexible manner, having regard to the conditions characteristic of each country.

Article 35

The application of the provisions of this Convention shall not adversely affect rights and benefits of the peoples concerned pursuant to other Conventions and Recommendations, international instruments, treaties, or national laws, awards, custom or agreements.

PART X. FINAL PROVISIONS

Article 36

This Convention revises the Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957.

Article 37

The formal ratifications of this Convention shall be communicated to the Director-General of the International Labour Office for registration.

Article 38

1. This Convention shall be binding only upon those Members of the International Labour Organisation whose ratifications have been registered with the Director-General.

2. It shall come into force twelve months after the date on which the ratifications of two Members have been registered with the Director-General.

3. Thereafter, this Convention shall come into force for any Member twelve months after the date on which its ratification has been registered.

Article 39

1. A Member which has ratified this Convention may denounce it after the expiration of ten years from the date on which the Convention first comes into force, by an act communicated to the Director-General of the International Labour Office for registration. Such denunciation shall not take effect until one year after the date on which it is registered.

2. Each Member which has ratified this Convention and which does not, within the year following the expiration of the period of ten years mentioned in the preceding paragraph, exercise the right of denunciation provided for in this Article, will be bound for another period of ten years and, thereafter, may denounce this Convention at the expiration of each period of ten years under the terms provided for in this Article.

Article 40

1. The Director-General of the International Labour Office shall notify all Members of the International Labour Organisation of the registration of all ratifications and denunciations communicated to him by the Members of the Organisation.

2. When notifying the Members of the Organisation of the registration of the second ratification communicated to him, the Director-General shall draw the attention of the Members of the Organisation to the date upon which the Convention will come into force.

Article 41

The Director-General of the International Labour Office shall communicate to the Secretary-General of the United Nations for registration in accordance with Article 102 of the Charter of the United Nations full particulars of all ratifications and acts of denunciation registered by him in accordance with the provisions of the preceding Articles.

Article 42

At such times as it may consider necessary the Governing Body of the International Labour Office shall present to the General Conference a report on the working of this Convention and shall examine the desirability of placing on the agenda of the Conference the question of its revision in whole or in part.

Article 43

1. Should the Conference adopt a new Convention revising this Convention in whole or in part, then, unless the new Convention otherwise provides-

(a) the ratification by a Member of the new revising Convention shall ipso jure involve the immediate denunciation of this Convention, notwithstanding the provisions of Article 39 above, if and when the new revising Convention shall have come into force;

(b) as from the date when the new revising Convention comes into force this Convention shall cease to be open to ratification by the Members.

2. This Convention shall in any case remain in force in its actual form and content for those Members which have ratified it but have not ratified the revising Convention.

Article 44

The English and French versions of the text of this Convention are equally authoritative.

Priloga B: Draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples

The Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities,

Recalling its resolutions 1985/22 of 29 August 1985, 1991/30 of 29 August 1991, 1992/33 of 27 August 1992, 1993/46 of 26 August 1993,

Taking into account, in particular, paragraph 3 of its resolution 1993/46, in which it decided to postpone until its forty-sixth session consideration of the draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples agreed upon by the members of the Working Group on Indigenous Populations, to request the Secretary-General to submit the draft declaration to the appropriate services in the Centre for Human Rights for its technical revision, and to submit, if possible, the draft declaration to the Commission on Human Rights with the recommendation that the Commission adopt it at its fifty-first session,

Recalling Commission on Human Rights resolution 1994/29 of 4 March 1994, in which the Sub-Commission was urged to complete its consideration of the draft United Nations declaration at its forty-sixth session and to submit it to the Commission at its fifty-first session together with any recommendations thereon,

Bearing in mind General Assembly resolution 47/75 of 14 December 1992, paragraph 12 of Commission on Human Rights resolution 1993/30 of 5 March 1993, paragraph 6 (a) of Commission resolution 1993/31 of 5 March 1993 and paragraph II.28 of the Vienna Declaration and Programme of Action (A/Conf.157/23),

Having considered the report of the Working Group on Indigenous Populations on its twelfth session (E/CN.4/Sub.2/1994/30 and Corr.1), in particular the general comments on the draft declaration and the recommendations contained in chapters II and IX respectively of the report,

Taking into account the technical review of the draft declaration prepared by the Centre for Human Rights (E/CN.4/Sub.2/1994/2 and Add.1),

1. Expresses its satisfaction at the conclusion of the deliberations on the draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples by the Working Group on Indigenous Populations and the general views of the participants as reflected in the report of the Working Group on its twelfth session;
2. Expresses its appreciation to the Chairperson-Rapporteur of the Working Group, Ms. Erica-Irene Daes, and to the present and former members of the Working Group for their contributions to the process of elaboration of the draft declaration;
3. Expresses its appreciation to the Centre for Human Rights for its technical revision of the draft declaration;
4. Decides:
  - (a) To adopt the draft United Nations declaration on the rights of indigenous peoples agreed upon by members of the Working Group as contained in the annex to the present resolution;
  - (b) To submit the draft declaration to the Commission on Human Rights at its fifty-first session with the request that it consider the draft as expeditiously as possible;

(c) To request the Secretary-General to transmit the text of the draft declaration to indigenous peoples and organizations, Governments and intergovernmental organizations and to include in the note of transmittal the information that the draft declaration is to be submitted to the Commission on Human Rights at its fifty-first session;

5. Recommends that the Commission on Human Rights and the Economic and Social Council take effective measures to ensure that representatives of indigenous peoples are able to participate in the consideration of the draft declaration by these two bodies, regardless of their consultative status with the Economic and Social Council.

36th meeting

26 August 1994

[Adopted without a vote. See chap. XVI. E/CN.4/Sub.2/1994/56]

DRAFT UNITED NATIONS DECLARATION ON THE RIGHTS OF INDIGENOUS PEOPLES

Affirming that indigenous peoples are equal in dignity and rights to all other peoples, while recognizing the right of all peoples to be different, to consider themselves different, and to be respected as such,

Affirming also that all peoples contribute to the diversity and richness of civilizations and cultures, which constitute the common heritage of humankind,

Affirming further that all doctrines, policies and practices based on or advocating superiority of peoples or individuals on the basis of national origin, racial, religious, ethnic or cultural differences are racist, scientifically false, legally invalid, morally condemnable and socially unjust,

Reaffirming also that indigenous peoples, in the exercise of their rights, should be free from discrimination of any kind,

Concerned that indigenous peoples have been deprived of their human rights and fundamental freedoms, resulting, inter alia, in their colonization and dispossession of their lands, territories and resources, thus preventing them from exercising, in particular, their right to development in accordance with their own needs and interests,

Recognizing the urgent need to respect and promote the inherent rights and characteristics of indigenous peoples, especially their rights to their lands, territories and resources, which derive from their political, economic and social structures and from their cultures, spiritual traditions, histories and philosophies,

Welcoming the fact that indigenous peoples are organizing themselves for political, economic, social and cultural enhancement and in order to bring an end to all forms of discrimination and oppression wherever they occur,

Convinced that control by indigenous peoples over developments affecting them and their lands, territories and resources will enable them to maintain and strengthen their institutions, cultures and traditions, and to promote their development in accordance with their aspirations and needs,

Recognizing also that respect for indigenous knowledge, cultures and traditional practices contributes to sustainable and equitable development and proper management of the environment,

Emphasizing the need for demilitarization of the lands and territories of indigenous peoples, which will contribute to peace, economic and social progress and development, understanding and friendly relations among nations and peoples of the world,

Recognizing in particular the right of indigenous families and communities to retain shared responsibility for the upbringing, training, education and well-being of their children,

Recognizing also that indigenous peoples have the right freely to determine their relationships with States in a spirit of coexistence, mutual benefit and full respect,

Considering that treaties, agreements and other arrangements between States and indigenous peoples are properly matters of international concern and responsibility,

Acknowledging that the Charter of the United Nations, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights and the International Covenant on Civil and Political Rights affirm the fundamental importance of the right of self-determination of all peoples, by virtue of which they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development,

Bearing in mind that nothing in this Declaration may be used to deny any peoples their right of self-determination,

Encouraging States to comply with and effectively implement all international instruments, in particular those related to human rights, as they apply to indigenous peoples, in consultation and cooperation with the peoples concerned,

Emphasizing that the United Nations has an important and continuing role to play in promoting and protecting the rights of indigenous peoples,

Believing that this Declaration is a further important step forward for the recognition, promotion and protection of the rights and freedoms of indigenous peoples and in the development of relevant activities of the United Nations system in this field,

Solemnly proclaims the following United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples:

PART I

Article 1

Indigenous peoples have the right to the full and effective enjoyment of all human rights and fundamental freedoms recognized in the Charter of the United Nations, the Universal Declaration of Human Rights and international human rights law.

Article 2

Indigenous individuals and peoples are free and equal to all other individuals and peoples in dignity and rights, and have the right to be free from any kind of adverse discrimination, in particular that based on their indigenous origin or identity.

Article 3

Indigenous peoples have the right of self-determination. By virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social and cultural development.

Article 4

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinct political, economic, social and cultural characteristics, as well as their legal systems, while retaining their rights to participate fully, if they so choose, in the political, economic, social and cultural life of the State.

Article 5

Every indigenous individual has the right to a nationality.

PART II

Article 6

Indigenous peoples have the collective right to live in freedom, peace and security as distinct peoples and to full guarantees against genocide or any other act of violence, including the removal of indigenous children from their families and communities under any pretext.

In addition, they have the individual rights to life, physical and mental integrity, liberty and security of person.

Article 7

Indigenous peoples have the collective and individual right not to be subjected to ethnocide and cultural genocide, including prevention of and redress for:

- (a) Any action which has the aim or effect of depriving them of their integrity as distinct peoples, or of their cultural values or ethnic identities;
- (b) Any action which has the aim or effect of dispossessing them of their lands, territories or resources;
- (c) Any form of population transfer which has the aim or effect of violating or undermining any of their rights;

- (d) Any form of assimilation or integration by other cultures or ways of life imposed on them by legislative, administrative or other measures;
- (e) Any form of propaganda directed against them.

Article 8

Indigenous peoples have the collective and individual right to maintain and develop their distinct identities and characteristics, including the right to identify themselves as indigenous and to be recognized as such.

Article 9

Indigenous peoples and individuals have the right to belong to an indigenous community or nation, in accordance with the traditions and customs of the community or nation concerned. No disadvantage of any kind may arise from the exercise of such a right.

Article 10

Indigenous peoples shall not be forcibly removed from their lands or territories. No relocation shall take place without the free and informed consent of the indigenous peoples concerned and after agreement on just and fair compensation and, where possible, with the option of return.

Article 11

Indigenous peoples have the right to special protection and security in periods of armed conflict.

States shall observe international standards, in particular the Fourth Geneva Convention of 1949, for the protection of civilian populations in circumstances of emergency and armed conflict, and shall not:

- (a) Recruit indigenous individuals against their will into the armed forces and, in particular, for use against other indigenous peoples;
- (b) Recruit indigenous children into the armed forces under any circumstances;
- (c) Force indigenous individuals to abandon their lands, territories or means of subsistence, or relocate them in special centres for military purposes;
- (d) Force indigenous individuals to work for military purposes under any discriminatory conditions.

PART III

Article 12

Indigenous peoples have the right to practise and revitalize their cultural traditions and customs. This includes the right to maintain, protect and develop the past, present and future manifestations of their cultures, such as archaeological and historical sites, artifacts, designs, ceremonies, technologies and visual and performing arts and literature, as well as the right to the restitution of cultural, intellectual, religious and spiritual property taken without their free and informed consent or in violation of their laws, traditions and customs.

Article 13

Indigenous peoples have the right to manifest, practise, develop and teach their spiritual and religious traditions, customs and ceremonies; the right to maintain, protect, and have access in privacy to their religious and cultural sites; the right to the use and control of ceremonial objects; and the right to the repatriation of human remains.

States shall take effective measures, in conjunction with the indigenous peoples concerned, to ensure that indigenous sacred places, including burial sites, be preserved, respected and protected.

Article 14

Indigenous peoples have the right to revitalize, use, develop and transmit to future generations their histories, languages, oral traditions, philosophies, writing systems and literatures, and to designate and retain their own names for communities, places and persons.

States shall take effective measures, whenever any right of indigenous peoples may be threatened, to ensure this right is protected and also to ensure that they can understand and be understood in political, legal and administrative proceedings, where necessary through the provision of interpretation or by other appropriate means.

PART IV

Article 15

Indigenous children have the right to all levels and forms of education of the State. All indigenous peoples also have this right and the right to establish and control their educational systems and institutions providing education in their own languages, in a manner appropriate to their cultural methods of teaching and learning.

Indigenous children living outside their communities have the right to be provided access to education in their own culture and language.

States shall take effective measures to provide appropriate resources for these purposes.

Article 16

Indigenous peoples have the right to have the dignity and diversity of their cultures, traditions, histories and aspirations appropriately reflected in all forms of education and public information.

States shall take effective measures, in consultation with the indigenous peoples concerned, to eliminate prejudice and discrimination and to promote tolerance, understanding and good relations among indigenous peoples and all segments of society.

Article 17

Indigenous peoples have the right to establish their own media in their own languages. They also have the right to equal access to all forms of non-indigenous media.

States shall take effective measures to ensure that State-owned media duly reflect indigenous cultural diversity.

Article 18

Indigenous peoples have the right to enjoy fully all rights established under international labour law and national labour legislation.

Indigenous individuals have the right not to be subjected to any discriminatory conditions of labour, employment or salary.

PART V

Article 19

Indigenous peoples have the right to participate fully, if they so choose, at all levels of decision-making in matters which may affect their rights, lives and destinies through representatives chosen by themselves in accordance with their own procedures, as well as to maintain and develop their own indigenous decision-making institutions.

Article 20

Indigenous peoples have the right to participate fully, if they so choose, through procedures determined by them, in devising legislative or administrative measures that may affect them.

States shall obtain the free and informed consent of the peoples concerned before adopting and implementing such measures.

Article 21

Indigenous peoples have the right to maintain and develop their political, economic and social systems, to be secure in the enjoyment of their own means of subsistence and development,

and to engage freely in all their traditional and other economic activities. Indigenous peoples who have been deprived of their means of subsistence and development are entitled to just and fair compensation.

Article 22

Indigenous peoples have the right to special measures for the immediate, effective and continuing improvement of their economic and social conditions, including in the areas of employment, vocational training and retraining, housing, sanitation, health and social security.

Particular attention shall be paid to the rights and special needs of indigenous elders, women, youth, children and disabled persons.

Article 23

Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for exercising their right to development. In particular, indigenous peoples have the right to determine and develop all health, housing and other economic and social programmes affecting them and, as far as possible, to administer such programmes through their own institutions.

Article 24

Indigenous peoples have the right to their traditional medicines and health practices, including the right to the protection of vital medicinal plants, animals and minerals.

They also have the right to access, without any discrimination, to all medical institutions, health services and medical care.

PART VI

Article 25

Indigenous peoples have the right to maintain and strengthen their distinctive spiritual and material relationship with the lands, territories, waters and coastal seas and other resources which they have traditionally owned or otherwise occupied or used, and to uphold their responsibilities to future generations in this regard.

Article 26

Indigenous peoples have the right to own, develop, control and use the lands and territories, including the total environment of the lands, air, waters, coastal seas, sea-ice, flora and fauna and other resources which they have traditionally owned or otherwise occupied or used. This includes the right to the full recognition of their laws, traditions and customs, land-tenure systems and institutions for the development and management of resources, and the right to

effective measures by States to prevent any interference with, alienation of or encroachment upon these rights.

Article 27

Indigenous peoples have the right to the restitution of the lands, territories and resources which they have traditionally owned or otherwise occupied or used, and which have been confiscated, occupied, used or damaged without their free and informed consent. Where this is not possible, they have the right to just and fair compensation. Unless otherwise freely agreed upon by the peoples concerned, compensation shall take the form of lands, territories and resources equal in quality, size and legal status.

Article 28

Indigenous peoples have the right to the conservation, restoration and protection of the total environment and the productive capacity of their lands, territories and resources, as well as to assistance for this purpose from States and through international cooperation. Military activities shall not take place in the lands and territories of indigenous peoples, unless otherwise freely agreed upon by the peoples concerned.

States shall take effective measures to ensure that no storage or disposal of hazardous materials shall take place in the lands and territories of indigenous peoples.

States shall also take effective measures to ensure, as needed, that programmes for monitoring, maintaining and restoring the health of indigenous peoples, as developed and implemented by the peoples affected by such materials, are duly implemented.

Article 29

Indigenous peoples are entitled to the recognition of the full ownership, control and protection of their cultural and intellectual property.

They have the right to special measures to control, develop and protect their sciences, technologies and cultural manifestations, including human and other genetic resources, seeds, medicines, knowledge of the properties of fauna and flora, oral traditions, literatures, designs and visual and performing arts.

Article 30

Indigenous peoples have the right to determine and develop priorities and strategies for the development or use of their lands, territories and other resources, including the right to require that States obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands, territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources. Pursuant to agreement with the indigenous peoples concerned, just and fair compensation shall be provided for any such activities and measures taken to mitigate adverse environmental, economic, social, cultural or spiritual impact.

PART VII

Article 31

Indigenous peoples, as a specific form of exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, including culture, religion, education, information, media, health, housing, employment, social welfare, economic activities, land and resources management, environment and entry by non-members, as well as ways and means for financing these autonomous functions.

Article 32

Indigenous peoples have the collective right to determine their own citizenship in accordance with their customs and traditions. Indigenous citizenship does not impair the right of indigenous individuals to obtain citizenship of the States in which they live.

Indigenous peoples have the right to determine the structures and to select the membership of their institutions in accordance with their own procedures.

Article 33

Indigenous peoples have the right to promote, develop and maintain their institutional structures and their distinctive juridical customs, traditions, procedures and practices, in accordance with internationally recognized human rights standards.

Article 34

Indigenous peoples have the collective right to determine the responsibilities of individuals to their communities.

Article 35

Indigenous peoples, in particular those divided by international borders, have the right to maintain and develop contacts, relations and cooperation, including activities for spiritual, cultural, political, economic and social purposes, with other peoples across borders.

States shall take effective measures to ensure the exercise and implementation of this right.

Article 36

Indigenous peoples have the right to the recognition, observance and enforcement of treaties, agreements and other constructive arrangements concluded with States or their successors, according to their original spirit and intent, and to have States honour and respect such treaties, agreements and other constructive arrangements. Conflicts and disputes which cannot otherwise be settled should be submitted to competent international bodies agreed to by all parties concerned.

PART VIII

Article 37

States shall take effective and appropriate measures, in consultation with the indigenous peoples concerned, to give full effect to the provisions of this Declaration. The rights recognized herein shall be adopted and included in national legislation in such a manner that indigenous peoples can avail themselves of such rights in practice.

Article 38

Indigenous peoples have the right to have access to adequate financial and technical assistance, from States and through international cooperation, to pursue freely their political, economic, social, cultural and spiritual development and for the enjoyment of the rights and freedoms recognized in this Declaration.

Article 39

Indigenous peoples have the right to have access to and prompt decision through mutually acceptable and fair procedures for the resolution of conflicts and disputes with States, as well as to effective remedies for all infringements of their individual and collective rights. Such a decision shall take into consideration the customs, traditions, rules and legal systems of the indigenous peoples concerned.

Article 40

The organs and specialized agencies of the United Nations system and other intergovernmental organizations shall contribute to the full realization of the provisions of this Declaration through the mobilization, *inter alia*, of financial cooperation and technical assistance. Ways and means of ensuring participation of indigenous peoples on issues affecting them shall be established.

Article 41

The United Nations shall take the necessary steps to ensure the implementation of this Declaration including the creation of a body at the highest level with special competence in this field and with the direct participation of indigenous peoples. All United Nations bodies shall promote respect for and full application of the provisions of this Declaration.

PART IX

Article 42

The rights recognized herein constitute the minimum standards for the survival, dignity and well-being of the indigenous peoples of the world.

Article 43

All the rights and freedoms recognized herein are equally guaranteed to male and female indigenous individuals.

Article 44

Nothing in this Declaration may be construed as diminishing or extinguishing existing or future rights indigenous peoples may have or acquire.

Article 45

Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act contrary to the Charter of the United Nations.